

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Β΄.-ΤΕΥΧΟΣ Δ΄.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1880

Οὐκ ἔστι περὶ τοῦ ἄνθρωπου ἄνθρωπος
βουλεύσαστο ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτοῦ καὶ
τῶν αὐτοῦ οὐσιῶν. (Πλάτ. Θεάγης.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

—
1880

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΕΝ ΤΩ Δ΄ ΤΕΥΧΕΙ

- Περὶ τῆς νῦν καταστάσεως τῆς φιλοσοφίας ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ W. Wundt.
(Μετάφρ. ὑπὸ Περικλέους Γρηγοριάδου).
Ὁ Σαίξπερὸς καὶ ἡ Ἀρχαιότης ὑπὸ Μ. Λάππα.
Περὶ τεχνικῆς ἀναγνώσεως ὑπὸ Μιλτ. Βρατσάνου.
Σύντομος περιγραφή τῆς Ἀμισοῦ καὶ τῆς περὶ αὐτὴν χώρας.
Στατιστικὴ Σχολεῖων ὑπὸ Β. Σκορδέλη.
Δημοτικὴ Ἀνθολογία Ἀποσπάσματα ἐκ τῶν «Δημῶδων Συλλέκτων»
I. Γ. Θεοδώροπούλου.
Λύσεις. Περὶ πεντάλφας καὶ λοιπῶν ὑπὸ Ν. Ἀναστασίου.

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιμελεῖται Ἐφορεία συγ-
κευρομένη ὑπὸ τῶν κυρίων Ν. Καζάζη διευθυντοῦ, Ἀρι-
στείδου Σπαθᾶκη, Ἰγν. Μοσχάκη, Σπ. Σακελλαροπούλου
Παν. Π. Οικονόμου, Μιλτ. Βρατσάνου καὶ Ν. Γεωργιάδου.

Πᾶν ἀντίτυπον, μὴ φέρον τὴν σφραγίδα τοῦ Συλλόγου καταδικάζεται.

ΠΛΑΤΩΝ

ἜΤΟΣ Β΄.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1880

ΤΕΥΧΟΣ Δ΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΝΥΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

ὑπὸ W. WUNDT

Καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας ἐν Λειψίᾳ.¹

(Μετάφρ. ὑπὸ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΟΥ).

Οὐχὶ ἄνευ ἔκνου ἀπέδεξάμην τὴν αἴτησιν τοῦ ἐκδότου τοῦ Mind νὰ παραστήσω τὰ κατὰ τὴν σημερινὴν φιλοσοφίαν ἐν Γερμανίᾳ ἔπραξα δὲ τοῦτο μόνον, διότι ἤλπιζον, ὅτι ὁ ἀναγνώστης δὲν προσδοκᾷ παρ' ἐμοῦ πλήρη τινα ἐπιθεώρησιν τῆς τελευταίας ἡμῶν φιλοσοφικῆς φιλολογίας. Ἡ ὅλη μου ἐπιχείρησις θὰ εἴη μόνον βραχεῖα περιγραφή τῶν κυρίων ρευμάτων τῆς νῦν ἐν Γερμανίᾳ φιλοσοφικῆς κινήσεως. Διὸ θὰ μνημονεύσω μὲν ἀναμφιβόλως τὰ κυριώτατα συγγράμματα, ἅτινα ἐκδηλοῦσι ταύτην, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ ὀμιλήσω καὶ περὶ παντός ἔργου ἀξιούντος φιλοσοφικὴν σημαντικότητα. Ὡστε, ἐάν ποτε ἀναγνωσθῇ τὸ προκείμενον ἄρθρον ὑπὸ γερμανῶν φιλοσόφων συγγραφέων, πολλοὶ ἀναμφηρίστως τούτων θὰ ἴδωσιν ὅτι παρέρχομαι σιγῇ ἐνταῦθα τὰ ὀνόματα αὐτῶν, καὶ τοι ἴσως ἄλλων σημαντότερα συγγράμματα μνημονεύονται. Ἄλλ' ἐλπίζω, ὅτι ἡ παρασιώπησίς μου αὕτη θὰ τύχη συγγνώμης, τὸ μὲν διὰ τὸν ἀρτίως ρηθέντα

¹ Τὸ προκείμενον ἄρθρον ἐγράφη ὑπὸ τοῦ δοκίμου φυσιολόγου καὶ φιλοσόφου τούτου κατ' ἐντολὴν τοῦ ἀγγλικοῦ περιοδικοῦ Mind a quarterly review καταχωρισθὲν ἀγγλιστὶ ἐν τῷ ὀγδόῳ τεύχει αὐτοῦ κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1877, ἐξ οὗ ἐγένετο κατ' ἡ προκείμενη μετάφρασις. S. M.

σκοπόν τῆς προκειμένης πραγματείας, τὸ δέ, διότι (τοῦθ' ὅπερ δὲν θὰ ἀρνηθῆ, νομίζω, οὐδεὶς τῶν φιλοσόφων συγγραφέων, ὅσοι μελετῶσι τὰ τῶν ἄλλων συγγράμματα) οἱ καθ' ἡμᾶς χρόνοι εἶνε τόσον γόνιμοι φιλολογιγῶν προϊόντων, ὥστε οὐδ' αὐτὸς ὁ ἐνεργότατος φιλαναγνώστης δύναται νὰ γνωρίσῃ πᾶν ἄξιον λόγου δημοσίευμα. Καὶ τοῦτο δὲν θὰ ἦτο βεβαίως αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τόσον δυσχερές, ἂν μὴ ἦτο ἐπάναγκες νὰ διέλθῃ τις τόσα μετριώτατα βιβλία· διότι ἡ σπουδαιότης τῶν βιβλίων δὲν ἀναγινώσκειται κακῆ μοίρᾳ ἐπὶ τῆς μετωπίδος αὐτῶν. Ἐπειτα εἶνε ἀληθές, ὅτι καὶ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον δὲν ἔχει μόνιμον ἐπιστημονικὴν ἀξίαν, δύναται νὰ εἶνε ἰδίᾳ χαρακτηριστικώτατον τῶν χρόνων αὐτοῦ· διότι εἶνε βεβαίως λίαν ψευδῆς ἢ πικράτασις ἐκεῖνη τῆς ἱστορίας τῶν ἐπιστημῶν, ἀφ' ἧς ἀποκλείεται ἡ ἱστορία τῶν ἀποπλανήσεων· ἀλλὰ καὶ πλὴν τούτων πρέπει νὰ ἐπιστήσω ἐνταῦθα τὴν προσοχὴν οὐ μόνον ἐπὶ τῆς ἡμετέρας φιλοσοφικῆς φιλολογίας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς φιλοσοφικῆς παρ' ἡμῖν παιδείσεως, ἥτις ἴσως ἔτι μᾶλλον ἀγνοεῖται.

Ἐπιχειρῶν νὰ περιγράψω τὰ κύρια ρεύματα τῆς σημερινῆς φιλοσοφίας ἐν Γερμανίᾳ ὀφείλω πρὸ παντὸς νὰ εἶμαι παρεσκευασμένος ἀπέναντι μιᾶς ἀντιρρήσεως, σκοπούσης νὰ καταστήσῃ λίαν ἀμφισβητήσιμον τὴν ἐπιχείρησιν αὐτήν. «Καὶ ὑπάρχουσι λοιπόν, θὰ ἐρωτήσωσιν οἱ ἐμπειρότεροι, τοιαῦτα κύρια ρεύματα; Καὶ δὲν ὑπάρχουσι μᾶλλον μόνον βραχέα τινὰ ρυάκια, ἕκαστον ἴδιον ἔχοντα ροὴν;» Κατὰ πρώτην ὄψιν δύναται νὰ φανῆ οὕτω πως ἔχον τὸ πρᾶγμα· διότι ἡ φιλοσοφικὴ ἡμῶν φιλολογία δὲν εἶνε τόσον κολοσσιαία τὸ μέγεθος ὅσον ποικίλη κατὰ τὰς ιδέας καὶ τὰς τάσεις αὐτῆς. Κατὰ δὲ τοῦτο διαφέρει, ὡς φρονῶ, ἡ καθ' ἡμᾶς νῦν φιλοσοφικὴ ἀνάπτυξις οὐσιωδῶς τῆς καταστάσεως τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος. Διότι τότε μὲν ἀντιπαρετάσσοντο κατ' ἀλλήλων σαφῶς ὀρισμένα σχολαί, ὧν τινες ἐκυριάρχουν, καὶ ἕκαστος τῶν φοιτητῶν τῆς φιλοσοφίας ἀνῆκεν εἰς εἶνα αὐτῶν· νῦν ὁμως φαίνεται, ὅτι ἕκαστος συγγραφεὺς φιλοσοφικῶν ὑποθέσεων ἔχει ἴδιον σύστημα· ἀλλὰ καὶ ἐάν τις τούτων ἀκολουθεῖ τινὰ τῶν προτέρων φιλοσόφων, τὸν Κάντιον, φερ' εἰπεῖν, τὸν Ἑρβάρτον ἢ Σχωπεγχαύερν, πράττει τοῦτο μετὰ παντοίων ἐπιφυλάξεων τόσον ἐμφαντικῶς ὑπ' αὐτοῦ ἐξαγγελλομένων, ὥστε εἰς οὐδένα ἐπέρχεται νὰ διαφιλονεικήσῃ τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ συγγραφέως. Φιλόσοφος τις συγγραφεὺς παρήλθεν εἰς τὸ μέσον πρὸ τινῶν ἤδη ἐτῶν, προτείνων σπουδαίως πρότασιν, πολλαχόθεν σπουδαίως συζητηθεῖσαν, ὑπὲρ αἰωνίας εἰρήνης ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ δὲν ἠδύνατό τις ἀληθῶς νὰ μὴ ἐνίδη, ὡς τοῦτο καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ

σφαίρᾳ συμβαίνει, ὅτι οὐδέποτε οἱ οὐτοπιακοὶ περὶ εἰρήνης ὄνειροι εἶνε ὀριμώτεροι ἢ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ πολέμου. Τὸ φυσικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἀγαθῆς ταύτης προτάσεως ὑπῆρξε θερμὴ συζήτησις καταλιπούσα τὰ πάντα ὡς εἶχον τὸ πρῖν.¹

Ὁ διασπασμὸς οὗτος τῶν δοξῶν συνδέεται προδήλως μετὰ δύο σαφεστάτων χαρακτηριστῶν τῆς τελευταίας ἡμῶν φιλοσοφικῆς ἀναπτύξεως, ἧτοι ἐνθεν μὲν μετὰ τῆς παρακμῆς τῶν θεωρητικῶν συστημάτων, ἐπὶ μακρότατον ἐπικρατησάντων, μεθ' ἧν δὲν ἐπέτειλε νέα τις περὶ κόσμου θεωρία εὐμοιροῦσα παραπλησίως γενικῆς ἀποδοχῆς, ἐνθεν δὲ μετὰ τοῦ μεταβιβασμοῦ φιλοσοφικῶν προϊόντων ἀπὸ τῶν πανεπιστημίων εἰς τὸν εὐρύτερον κύκλον τῶν ἔξω λογίων. Τὸ τελευταῖον τοῦτο φαινόμενον ἰδίως εἶνε τόσον χαρακτηριστικόν, ὥστε ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν αὐτὸ προσεκτικώτερον πως ἐνταῦθα.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος τὰ μεταφυσικὰ συστήματα ἔβλεπαν τὸ πρῶτον φῶς ἀείποτε ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν ἡμετέρων πανεπιστημίων καὶ ἐτύγχανον ἐνθουσιῶντων ὁπαδῶν, τῶν φοιτητῶν, πρὶν ζητήσασαι τετυπωμένα, εὐρύτερους θιάσους. Τοιοῦτοτρόπως ἐξετύλιξεν ὁ Φίχτιος τὸ πρῶτον τὰς ποικίλας ὄψεις τῆς ἑαυτοῦ *Wissenschaftslehre* ἐνώπιον ἀκαδημαϊκοῦ ἀκροατηρίου· ἐπ' ἴσης αἱ διαδοχικαὶ φάσεις τοῦ συστήματος τοῦ Σχελιγγίου ἔλαβον γένεσιν ὡς πανεπιστημιακὰ μαθήματα οὐδόπως ἐπὶ τέλους ἐκθάσαι τοῦ κύκλου τούτου, οὐ ἕνεκα τὰς τελευταίας τοῦ φιλοσόφου δόξας γινώσκωμεν μόνον ἐκ τῶν τετραδίων, ἅτινα κατέλιπεν ἀποθανών· ὡσαύτως τὰ φιλοσοφικὰ μαθήματα τοῦ Ἑγέλου πάντα ἦσαν ἢ συνόψεις τοῦ ὅλου αὐτοῦ συστήματος, ἢ μέρος αὐτοῦ, διότι ὁ συστηματικώτατος οὗτος τῶν φιλοσόφων ἠπίστατο νὰ περιορίσῃ καὶ αὐτὴν τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας ἐντὸς τοῦ περιγράμματος τῆς δικλεκτικῆς αὐτοῦ· καὶ τέλος πάντων γινώσκωμεν, ὅτι καὶ ὁ Ἑρβάρτος ἠδιστα ἐξέλεγεν ὑπόθεσιν ἀκαδημαϊκῶν παραδόσεων τὴν Μεταφυσικὴν, ἐφ' ἧς καὶ αὐτὸς ἴδρυε τὴν ψυχολογίαν. Οἱ μαθηταὶ ἠκολούθησαν φυσικῶ τῷ λόγῳ τὸ παράδειγμα τῶν διδασκάλων· οὕτω δ' ἡ Μεταφυσικὴ ἦτο κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡ κυρία ὑπόθεσις τῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς γερμανικοῖς Πανεπιστημίοις, ὑποδούλους καταστήσασα ἑαυτῇ Ψυχολογίαν, Ἠθικὴν, Αἰσθητικὴν, καὶ Φιλοσοφίαν τῆς φύσεως, τῆς Λογικῆς ἢ παντελῶς ἀπορροφωμένης καὶ αὐτῆς ὑπὸ τῆς Μεταφυσικῆς,

¹ A. Spir «Zum ewigen Frieden in der Philosophie» ἐν τοῖς *Philos. Monatshefte* XI. p. 273· ἐπιθὶ δὲ τὰ κατὰ τὴν συζήτησιν αὐτόθι σελ. 362, 422 καὶ XII σελ. 133, 207. (Ἠρβλ. *Mind* No III p. 420).

ἢ διδασκομένης μόνον. ὡς προπαιδείας' ἢ δὲ Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας μικρᾶς ἤξιούτο προσοχῆς. Διότι τί ὠφελοῦσιν αἱ ἱστορικαὶ γνώσεις ὅταν πιστευῆται, ὅτι ἡ πᾶσα ἀλήθεια κείται ἐντὸς τῶν τεσσάρων γωνιῶν ἐνὸς καὶ μόνου συστήματος; Κυρίως διὰ τῆς ἐντέχνου μὲν, μονομεροῦς δὲ πραγματείας τοῦ Ἐγγέλου κατέλαβε καὶ τὸ μάθημα τοῦτο μίαν θέσιν ἐν τῇ ἀκαδημαϊκῇ διδασκαλίᾳ.

Πόσον νῦν διαφέρει τὸ πρᾶγμα ἐν τοῖς ἡμετέροις Πανεπιστημίοις! Ἴσως ὁ ἐπόμενος πίναξ περιγράφει εὐγλωττότερον πάσης λεπτομεροῦς ἐκθέσεως τὴν ἐνεστώσαν κατάστασιν τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἡμῶν φιλοσοφίας. Ἐν τῷ πίνακι τούτῳ, ὃν κατήρτισα τῇ βοήθειᾳ τοῦ ἡμερολογίου τῶν γερμανικῶν Πανεπιστημίων, τοῦ ἐν Βερολίῳ ἐκδιδόμενου ὑπὸ τῶν Aschersohn καὶ Seelmann καθ' ἐκάστην ἐξαμηνίαν, καταχωρίζω στατιστικᾶς κατὰ τὰ τελευταῖα πέντε ἔτη δι' ἐκείνα τὰ μαθήματα, ἅτινα κάλλιστα δεικνύουσι τί ἐγένετο κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. Ὡς τοιαῦτα δὲ μαθήματα ἐξέλεξα τὴν Ἱστορίαν τῆς Φιλοσοφίας, τὴν Λογικὴν, τὴν Ψυχολογίαν, τὴν Μεταφυσικὴν καὶ τὴν Ἠθικὴν' ἐκτείνονται δὲ αἱ στατιστικαὶ μου αὗται εἰς πάντα τὰ Πανεπιστήμια, ἐν οἷς γίνεται διδασκαλία γερμανιστί, ἤτοι εἰς τὰ γερμανικά, αὐστριακά, ἐλβετικά καὶ τὸ ῥωσικὸν τῆς Δοράπτης' οὕτω π. χ. ἀποκαλείται αὐτῶν ἡ θεολογικὴ ἠθικὴ, ὡς ὑπόθεσις ἀνατεθειμένη ὄλως εἰς τοὺς θεολόγους καὶ ὡς ἐκ τούτου οὐδὲν μαρτυροῦσα περὶ τοῦ γενικοῦ φιλοσοφικοῦ ἐνδιαφέροντος' ἐκτὸς δὲ τούτου σημειοῦνται μόνον ἐκείνα τὰ μαθήματα, τὰ ὅποια πραγματεύονται ἢ κλάδον ὀλοκληρον ἢ μέγα μέρος αὐτοῦ, ὡς π. χ. τὴν Ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας, τῆς νέας ἢ νεωτάτης φιλοσοφίας.

Ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν μαθημάτων εἶνε ὁ ἑξῆς :

Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, Λογικὴ, Ψυχολογία, Μεταφυσικὴ, Ἠθικὴ.

Χειμῶν 1874-5	34	24	17	7	6
Θέρος 1875	39	22	23	5	3
Χειμῶν 1875-6	37	27	18	8	9
Θέρος 1876	35	17	23	6	3
Χειμῶν 1876-7	39	24	22	8	9
Θέρος 1877	32	20	17	5	2
	216	134	120	39	32

Ὡς βλέπει πᾶς τις, ἡ Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας εἶνε πάντοτε τὸ ἐπικρα-

τοῦν ἐν τῷ πίνακι τούτῳ' διότι ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθημάτων αὐτῆς εἶνε ὀλίγω τι ἐλάσσων τῶν τῆς Λογικῆς ὁμοῦ καὶ Ψυχολογίας, αἵτινες ταλαντεύονται σχεδὸν ἰσοβαρῶς, πλὴν βραχείας ροπῆς πρὸς τὴν Λογικὴν. Ἀλλὰ τὴν ὑπεροχὴν τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας εὐρίσκουμεν ἔτι μείζονα, εἰάν ἔχωμεν καὶ τοῦτο πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ὅπου ὑπάρχουσι φιλοσοφικὰ φροντιστήρια ταῦτα εἶνε τῷ ὄντι συμπλήρωμα τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας' διότι ἐν αὐτοῖς γίνεται σχεδὸν πάντοτε ἐρμηνεῖα φιλοσόφων συγγραφέων. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πρέπει νὰ μὴ παρίδωμεν, ὅτι πάντοτε ἀφιερῶνται πλείονες ὥραι (τέσσαρες ἢ πέντε ἐκάστης ἑβδομάδος) εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, ἐν ᾗ οὐκ ὀλίγοι κωθηνται ἀρκοῦνται διδάσκοντες μόνον δις ἢ τρίς τῆς ἑβδομάδος Ψυχολογίαν καὶ Λογικὴν. Ὁ δ' ἀριθμὸς τῶν μαθημάτων τῆς Μεταφυσικῆς καὶ Ἠθικῆς εἶνε πολὺ μικρὸς, ἀπολειπομένης συγχρόνως τῆς Ἠθικῆς ἐπαισθητῶς ὀπισθεν τῆς Μεταφυσικῆς' διότι εἰ καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον πίνακα αὐταὶ ἴστανται ἴσαι σχεδὸν πρὸς ἀλλήλας, τοῦτο ὅμως ὀφείλεται εἰς τὴν προτίμησιν, ἧς ἀπολαύει ἡ πρακτικὴ φιλοσοφία ἐν τοῖς αὐστριακοῖς Πανεπιστημίοις. Διότι ἐκ τῶν ἐννέα μαθημάτων τῆς ἠθικῆς ἅτινα ἐδιδάχθησαν κατὰ τοὺς χειμῶνας τοῦ 1875—1876 καὶ 1876—1877 τὰ μὲν ἑξ' ἐδιδάχθησαν εἰς τὰ τέσσαρα αὐστριακὰ Πανεπιστήμια' μόνον δὲ τὰ ὑπόλοιπα τρία ἐδιδάχθησαν εἰς τὰ 24 Πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας καὶ Ἑλβετίας. Ἐκ τούτων ὁμῶμενός τις ἴσως νομίσει, ὅτι ἐν Αὐστρίᾳ περιθάλπεται ζωηρότερον πρὸς τὴν ἠθικὴν ἐνδιαφέρον, ἢ ἐν τῇ ἄλλῃ Γερμανίᾳ' ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ πράγματος τούτου εἶνε τις πολλῶ πεζότερος, διότι ἐν Αὐστρίᾳ πᾶς ἐπιθυμῶν νὰ ὑποστῇ πρακτικᾶς νομικῆς ἐξετάσεως ὀφείλει νὰ ἀκούσῃ ἐν μάθημα Ἠθικῆς. Ἐν τούτοις εἰ καὶ ἐν τῇ κυρίως Γερμανίᾳ ἡ Μεταφυσικὴ ὑπερτερεῖ πῶς τῆς ἠθικῆς, οὐχ ἥττον πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ἐκ τῶν ἑξ' ἕως ὁσῶν μαθημάτων Μεταφυσικῆς, ἅτινα διδάσκονται κατὰ πᾶν ἐξαμηνίον τὰ ἡμίσεια τοῦλάχιστον πραγματεύονται συγχρόνως καὶ Λογικὴν¹ τὰ δὲ λοιπὰ ἢ διδάσκονται ὑπὸ γεγηρακότων φιλοσόφων, τῶν περιλειπομένων ἔτι στύλων τῶν ἄλλοτε ἀμαζόντων μεταφυσικῶν συστημάτων, ἢ διδάσκονται οὕτως, ὡς τε δικαιότερον δύνανται νὰ ὀνομασθῶσιν ἀντιμεταφυσικὰ μαθήματα.

¹ Ὡς γνωστόν, οἱ περὶ τῶν Ἐγγέλου, ἐπὶ παραδείγματός, ἐνοοῦσιν εἰς ἐν ἀδιάκριτον τὴν Λογικὴν καὶ Μεταφυσικὴν, ὡς τε ταύτην διδάσκοντες διδάσκουσιν ἕνα καὶ Λογικὴν. Σ. Μ.

Ἄλλὰ τί ἄρα γε σημαίνουν αἱ στατιστικαὶ αὐταί; Ἐν πρώτοις προδήλως τοῦτο, ὅτι ἐτελέσθη μεγάλη μεταβολὴ περὶ τὴν φιλοσοφικὴν ἡμῶν παιδείαν· διότι πρότερον μὲν ἡ Μεταφυσικὴ ἦτο τὸ κύριον μάθημα, καὶ ἂν καθηγητὴς τις μὴ εἶχεν ἴδιον σύστημα, ἠκολούθει μίαν τινὰ τῶν σχολῶν, εἰς ἣν εἰσῆγε τοὺς φοιτητάς· νῦν ὅμως ἄρχει ἡ Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας· τοῦτο δὲ δηλοῖ, ὅτι τὴν Μεταφυσικὴν πραγματεύονται τὰ νῦν ἱστορικῶς καὶ κριτικῶς κατὰ τὴν διαδοχὴν τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων, ὡς ἐπιστήμην δηλαδή, ἥτις παρήλθεν, οὕτως εἰπεῖν, πλεόν. Συγχρόνως ὅμως ἐκδηλοῦται καὶ μικρὸν τι ἐνδιαφέρον πρὸς ἐκεῖνα τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων, ἅτινα ἐν μέρει τουλάχιστον ὑπέρκεινται τῶν ἐρίδων τῶν συστημάτων, ὡς ἔχοντα ἀρχὰς τινὰς καὶ γεγονότα παρὰ πάντων παραδεδογμένα καὶ ὡς μετέχοντα πρακτικῆς τινος σημασίας. Ταῦτα δὲ εἶνε ἡ Λογικὴ καὶ Ψυχολογία. Εἶνε δὲ ἀρκετὰ ἀξιοσημειώτων, ὅτι ἐκ τῶν δύο τούτων μαθημάτων ἡ Λογικὴ καλλιεργεῖται μετὰ πλείονος ζήλου, διδασκομένη ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον κατὰ τὴν παλαιὰν τυπικὴν μέθοδον, ἀνεξαρτήτως δὴλον ὅτι πάσης μεταφυσικῆς διδασκαλίας, ὃ περὶ δὲν εἶνε ἐξ ἴσου δυνατὸν καὶ εἰς τὴν Ψυχολογίαν. Οὐχ ἦττον, ἂν τὰ δύο ταῦτα μαθήματα καλλιεργοῦνται ὀλιγώτερον εἰς τὰ Πανεπιστήμια ἢ ἡ Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας, τοῦτο προέρχεται ἐν μέρει καὶ ἐκ τούτου, ὅτι Λογικὴ καὶ Ψυχολογία διδάσκονται ἄρα τινὰς ἤδη καὶ εἰς τὰς ἀνωτάτας τάξεις τῶν ἡμετέρων Γυμνασίων. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν γίνεται οὕτως, ὡς τε οἱ σπουδασταὶ εἰσερχόμενοι εἰς τὸ Πανεπιστήμιον νὰ εἶνε τέλειοι λογικευόμενοι καὶ ψυχολόγοι· πολλοῦ γε καὶ δεῖ! Τούναντίον μάλιστα αἱ περὶ τῶν ὑποθέσεων τούτων γνώσεις αὐτῶν εἶνε ὃ τι ἐλάχισται. Διότι ὁ ξηρὸς καὶ ὀχληρὸς τρόπος, καθ' ὃν τὰ μαθήματα ταῦτα διδάσκονται ἐν τοῖς γυμνασίοις ὑπὸ τῶν φιλολόγων, εἰς οὓς ἐν γένει εἰπεῖν ἀνατίθενται ταῦτα, εἶνε λίαν ἱκανὸς νὰ ἐκσοθήσῃ ἐκ τῶν νεαρῶν κεφαλῶν πᾶσαν πρὸς αὐτὰ τε καὶ καθόλου πρὸς τὴν φιλοσοφίαν στοργήν. Καὶ συνειδὸν μὲν ἤδη οἱ νοσημονέστατοι τῶν παρ' ἡμῖν παιδαγωγῶν, ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶνε ἔργον τῶν πανεπιστημίων· ἀλλὰ τίς ἀγνοεῖ ὅτι ἡ *vis inertiae* οὐδαμῶς εἶνε τόσον ἰσχυρά, ὅσον ἐν σχολικοῖς πράγμασι; Οὐδέποτε θὰ λησμονήσω τὴν ἐν τινι σχολείῳ ἐξέτασιν τῆς Ψυχολογίας, εἰς ἣν παρέστην πρό τινων ἤδη ἐτῶν. Ὁ διδάσκαλος, ἀξιόλογος ἄλλως ἄνθρωπος ὢν, συρράφας τὴν ψυχολογίαν αὐτοῦ ὑπηγόρευεν αὐτὴν εἰς τοὺς μαθητάς, οἳ τινες ἀπεμνημόνευσαν αὐτήν· καὶ λοιπὸν ἐξέρρεον τροχάδην αἱ ἀποκρίσεις, σχεδὸν ἄνευ προσκόμματος. Ἡ φύσις τῆς ψυχῆς, τῆς ζωῆς, τοῦ νοῦ, τοῦ σώματος, πάντα ταῦτα καὶ ἄλλα πολλὰ ἠρμηνεύοντο μετὰ

τῆς μεγίστης ἀκριβείας. «Δὲν εἶνε καλὰ τὰ παιδιὰ μας στὴν Ψυχολογίαν;» με ἠρώτησεν εἰς ἄλλος διδάσκαλος. «Ὦ, βέβαια,» ἀπεκρίθην, «ἐγὼ δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ ἀποκριθῶ εἰς κάμμιν ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς ἐρωτήσεις.»

Αἱ φιλοσοφικαὶ γνώσεις τῶν ἡμετέρων μαθητῶν εἰσερχομένων εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ὅταν μὴ ἀποφέρωνται ἐκ τῶν γυμνασίων ἀπὸ καθόλου πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ κάματον, περιορίζονται εἰς ὀλίγους σχολαστικὸς ὀρισμούς καὶ κανόνας τῆς λογικῆς, οὓς καὶ γινώσκουσιν ἀπὸ μνήμης.

Ἐννοεῖται λοιπὸν οἴκοθεν, ὅτι οἱ νέοι οἱ φανταζόμενοι ὅτι ταῦτα εἶνε φιλοσοφία, δὲν φοιτῶσι ἐνζήλως εἰς φιλοσοφικὰς παραδόσεις· Ὁ γερμανὸς φοιτητὴς δὲν φοιτᾷ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ὡς ὁ ἄγγλος συναδέλφος αὐτοῦ, ἵνα ἀποκτήσῃ καθολικὴν μόρφωσιν, ἀλλὰ πρότιστα καὶ κυριώτατα ἐπιδιώκων ψωμομάθησιν (*Brodstudium*). Οὗτος ἐξέλεξεν ἐν ἐπάγγελματι, ἵνα δι' αὐτοῦ ἐν τῷ μέλλοντι πορίζηται τὰ πρὸς τὸ ζῆν ὡς ἱατρός, πρακτικὸς νομικός, κληρικός, διδάσκαλος εἰς τι τῶν ἀνωτέρων ἐκπαιδευτηρίων καὶ τὰ παρόμοια, καὶ διὰ τὸ ὅποιον ἐφείλει νὰ παρασκευάσῃ ἑαυτὸν εἰς ἐξετάσεις ἐντὸς τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ αὐτοῦ σταδίου. Ἄλλὰ πόσον κολοσσιαίως πύξήθησαν τὰ ἀντικείμενα τῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἐπαγγελμάτων τούτων ἕνεκα τῶν προσόδων τῶν μερικῶν ἐπιστημῶν! Διὰ τοῦτο λοιπὸν εἶνε ἀνάγκη ἢ ὑποχρέωσις, ἢ ἰδιαζόντως ζωνοῦ ἐνδιαφέροντος, ἵνα οἱ ἡμέτεροι ἱατροὶ, νομικοὶ καὶ φιλόλογοι προσέλθωσιν εἰς φιλοσοφικὰ μαθήματα. Ἄλλ' ἡ ὑποχρέωσις αὕτη πραγματοποιήθη ἐν τοῖς πλείστοις τὸ μὲν διὰ τὰς εὐρείας ἀνάγκας τῶν ἰδίων ἐπαγγέλματος μαθημάτων, τὸ δὲ ἕνεκα μάλιστα τῆς ἀρχῆς τῶν ἐλευθέρων σπουδῶν. Ἄλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἐξετάσεις, τὰς ἐπὶ τῷ διδακτορικῷ τῆς φιλοσοφίας ἀξιωματικῶν γινομένων, πλείστα τῶν γερμανικῶν πανεπιστημίων οὐδεμίαν οὐδαμῶς ἀπαιτοῦσι φιλοσοφικὴν παιδείαν, οὐ ἕνεκα συμβαίνει ὥστε ὁ μόνος τίτλος ὁ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου τούτου τὸ ὄνομα λαμβάνων συχναίως νὰ ἀπονέμηται εἰς ἐκείνους, οἵτινες πρακτικῶς δὲν γνωρίζουσιν οὐδέλω φιλοσοφίαν.

Τὰ πράγματα ταῦτα εἶνε ἀληθῶς πολὺ διδακτικὰ ὡς πρὸς τὴν ἐνεστώσαν κατάστασιν τῆς ἡμετέρας φιλοσοφίας, ἀλλ' οὐχ ἦττον πολὺ θὰ ἐσπευδέ τις, ἂν συνεπέριεν ἐκ τούτων, ὅτι ἡ ἐπιστήμη αὕτη εἶνε ἐν πικραμῇ. Διότι πρῶτον μὲν δὲν δυνάμεθα νὰ παρίδωμεν, ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη πύξθη πάλιν τὸ πρὸς τὴν φιλοσοφίαν ἐνδιαφέρον· τοῦτο δὲ εἶνε σύμπτωμα τοσούτω πολυτιμότερον, ὅσο κατὰ τὰς νῦν ἀκαδημαϊκὰς διατάξεις αἱ φοιτήσεις εἰς τὰς φιλοσοφικὰς παραδόσεις ἐξαρτῶνται

πλέον ἢ πρότερον ἐκ τῶν διαθέσεων τῶν φοιτητῶν· δεύτερον δέ, ὅπερ καὶ κυριώτατον, δὲν πρέπει νὰ συγγέωμεν τὴν κατάστασιν τῆς φιλοσοφικῆς παιδείσεως μετὰ τῆς καταστάσεως τῆς φιλοσοφίας καθ' ὅλου, διότι αἱ φιλοσοφικαὶ σπουδαὶ γίνονται ἐν πολλῶ εὐρύτεροις κύκλοις σήμερον, ἢ προτοῦ. Κατὰ τοῦτο δὲ ὡς καὶ ἐν ἄλλοις ἐγενόμεθα ἔθνος πρακτικώτερον. Διότι δὲν θεωροῦμεν πλέον ἀπαραίτητον, ὅτι ὁ ἰατρὸς ὁ μέλλων νὰ θεραπεύσῃ τὸν ἀσθενῆ, ἢ ὁ δικηγόρος ὁ μέλλων νὰ υπερασπίσῃ τὰ δίκαια τοῦ πελάτου αὐτοῦ, πρέπει νὰ εἶνε ἐντριβῆς περὶ τὰς μεταφυσικὰς θεωρίας, ἢ περὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς φύσεως καὶ τοῦ δικαίου· ἀλλὰ ἐπαφίμεν ταῦτα ἀμενέστερον νῦν εἰς τὸ ἀυθόρητον ἐνδιαφέρον τῶν φοιτητῶν, ἂν τε θέλωσιν οὗτοι νὰ σπουδάσωσιν περὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἂν τε μὴ θέλωσιν· τοιοῦτοτρόπως δ' ἔνεκα ταύτης τῆς ἄρσεως τοῦ ἀναγκασμοῦ τελειοποιεῖται οὐ μόνον τῶν ἀκροατῶν ἢ ἀξία ἀλλ' ἐπὶ τέλους καὶ αὐτῶν τῶν μαθημάτων.¹ Ἐπίσης οὐχὶ σπανίως συμβαίνει καὶ τοῦτο, ὅτι ἄνδρες μέχρι τῆς εἰσόδου αὐτῶν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον καταγινόμενοι περὶ μόνον τὴν προπαρασκευὴν τούτου ἐπιδίδονται μετέπειτα μετὰ μεγίστου ζήλου εἰς φιλοσοφικὰ ἔργα, ἢ ἄλλοι τέως ὅλως ἄγευστοι ἀκαδημαϊκῆς πρὸς ἐπάγγελμα τι μορφώσεως μεταλαμβάνουσιν αὐτῆς. Τοῦτο δὲ εἶνε πολλῶν συγχαρητηρίων ἄξιον, διότι ἐπήνεγκε καρπὸν τὴν ἐλευθερωτέραν ἔκφρασιν ἰδεῶν πλέον ἢ ὅσον ἠδύνατό τις νὰ προσδοκᾷ, ἂν ἡ φιλοσοφικὴ συζήτησις περιορίζετο ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν ἀκαδημαϊκῶν ἡμῶν σωματείων. Διότι ὁ μὲν φιλόσοφος, ὅστις ἐγίνωσκεν, ὅτι ἐπ' ἐτηροῦντο αὐτοῦ αἴτε πολιτικαὶ καὶ αἱ θρησκευτικαὶ ὑπερβολαὶ ὑπὸ τῶν ἀρχῶν, εἰς ὧν τὰς χεῖρας ἔκειτο ἡ προαγωγή αὐτοῦ, πάνυ εὐχέρως, καὶ περ ἄλλως ἀξιότιμος ὢν ἀνὴρ, τελευταῖον μεθέρμοζε τὰ φρονήματα αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς περιστάσεις, ἐξ ὧν ἐβλεπεν ἑαυτὸν ἐξηρημένον· ὁ δὲ ἰδιωτεύων τῶν ὄντων ζητητῆς εἶνε ἐλεύθερος κατὰ τοῦτο, διότι ἡ μεγάλη ἐλευθερία περὶ τὴν ἔκφρασιν τῆς οἰκείας γνώμης ἐπὶ ἐπιστημονικῶν ζητημάτων εἶνε μακροχρόνιον ἡδὴ ἀπὸ λαυσιμῶν ἐν Γερμανίᾳ. Ἀλλ' ἡ βαθμηδὸν κτηθεῖσα ἀνεξαρτησία τῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ χειραφέτησις πολλῶν αὐτῆς ἀντιπροσώπων ἀπὸ τῆς ὑβριστι-

¹ Τῆς παρὰ Γερμανοὺς ἀκαδημαϊκῆς ἐλευθερίας ταύτης τάχαθ' ἐξῆρεν εὐγλώττως καὶ ὁ μέγας φυσιολόγος Helmholtz, ἀναλαμβάνων τὴν πρωτανείαν τοῦ ἐν Βερολίῳ Πανεπιστημίου τῷ 1877. Μέγιστα τῶν ἀγαθῶν τούτων δὲ κηρύττει πρῶτον μὲν ὅτι οἱ Γερμανοὶ φοιτῆται συντελοῦσιν οὕτω πολὺ εἰς μόρφωσιν λογάδων καθηγητῶν, δεύτερον δὲ ὅτι αὐτοὶ ἐλευθερώτεροι κατ' ὀλίγον ἀποβαίνοντες δὲν ὁμνῶσιν, ὡς ἄλλοι, in verba magistri πρὸς H. Helmholtz, Ueber die academische Freiheit der deutschen Universität en. Berlin 1878. S. M.

κῆς ἐπηρείας τῶν λογίων σωματείων, ἐπενήργησαν βραδέως μὲν ἀλλ' εὐνοϊκῶς εἰς αὐτὴν ταύτην· Ἡ φιλοσοφία δηλονότι ἔχει νῦν πολυαριθμούς ἀντιπροσώπους ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις οἵτινες περὶ τὴν ἐλευθερίαν ἔκφρασιν τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτῶν φρονημάτων οὐδαμῶς περιστέλλονται ὑπὸ τῆς δημοσίας θέσεως, ἣν κατέχουσιν, ἐν μέρει ἀναμφιβόλως ἔνεκα τῆς μεγάλης δυνάμεως καὶ ἐλευθεροφροσύνης τῆς κοινῆς γνώμης. Πλὴν ὁμως παρὰ τὰ μείζονα καλὰ τῶν εὐρύτερων κύκλων, οἵτινες ἀντιλαμβάνονται τοῦ φιλοσοφικοῦ ἔργου, ἐπιφαίνεται τὸ κακὸν τῆς παρεργομαθείας (Dilettantismus), ἧτις ἐμφανίζεται εὐχερέστερον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἢ ἐν ἄλλῳ τινι κλάδῳ τῆς ἐπιστημονικῆς φιλολογίας, καὶ ὅστις πολλάκις ἀπαιτεῖ νὰ καταστρέψῃ αὐτῆς τὴν ὑπόληψιν παρὰ τοῖς ἀντιπροσώποις τῶν ἀκριβεστέρων ἐπιστημῶν, ὅσον κατέστρεψαν ταύτην αἱ μεταφυσικαὶ ἀποπλανήσεις τοῦ Σχελλιγγίου καὶ Ἐγέλου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ παρεργομάθεια περὶ τὴν φιλοσοφίαν προτιμᾷ νὰ ἀπτηται τῶν ὑψίστων καὶ δυσχερεστῶν προβλημάτων, διὰ τοῦτο ἡ δημώδης ἡμῶν φιλοσοφικὴ φιλολογία εἶνε ἐνάσχολος μάλιστα περὶ τὴν Μεταφυσικὴν καὶ κατὰ τοῦτο ἀντίκειται προφανῶς πρὸς τὴν ἀκαδημαϊκὴν φιλοσοφίαν. Ἐν μὲν τοῖς Πανεπιστημίοις περὶ ἐκείνους κυριώτατα τῶν διδασκάλων συνωθοῦνται οἱ ἀκροαταί, οἵτινες ἐπιζητοῦσιν εἴτε ἱστορικῶς εἴτε κριτικῶς τὴν μετὰ τῶν πειραματικῶν ἐπιστημῶν συμφωνίαν, καὶ φαίνεται ἀληθῶς ὅτι ἡ κατὰ παράδοσιν ἀνατροφή ἡμῶν μετέβη συμφώνως πρὸς τὰς τοῦ Αὐγούστου-Κόμπος (Auguste Comte) περιόδους τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐπιστήμης, ἐκίης μεταφυσικῆς εἰς τὴν θετικὴν περίοδον. Πολὺ ὁμως διάφορον ὁ δὲ χρόνος τῆς δημώδους ἡμῶν φιλοσοφίας, ἧς ἀρχηγὸς καὶ τύπος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ Σχοπενχάουερ (Schopenhaver), ὁ μέγας καταφρονητῆς τῆς πανεπιστημιακῆς φιλοσοφίας. Αὕτη διατρίβει εἰσέτι εἰς τὰ βῆθη τῆς μεταφυσικῆς περιόδου· ὥστε ἂν ἐγίνετο στατιστικὴ τῆς φιλοσοφικῆς ἡμῶν φιλολογίας, εἰς ἣν θαυσιέστατα συνεισένηγον οἱ μὴ ἀκαδημαϊκοὶ συγγραφεῖς, ἴσως τὸ ἐξαγόμενον (παραλειπομένων τῶν ἱστορικῆς φύσεως συγγραμμάτων, ὡς φιλολογικῶν μᾶλλον ἢ φιλοσοφικῶν) θὰ ἦτο ἀντικρὺς ἀντικείμενον πρὸς τὸ τῆς στατιστικῆς τῶν ἡμετέρων πανεπιστημιακῶν μαθημάτων· τουτέστι κύριον μὲν ἀντικείμενον αὐτῆς θὰ ἀπεδεικνύετο ἡ Μεταφυσικὴ, συναπτομένη καὶ μετὰ τῆς Ἠθικῆς, μικρὸν δὲ μέρος θὰ ἀπετελεῖτο ὑπὸ συγγραμμάτων πραγματευομένων τὴν Δογικὴν, τὴν Γνωσιολογίαν καὶ Ψυχολογίαν (ἐξαιρουμένων τῶν διδασκτικῶν ἐγχειριδίων, ὡς τῶν πλείστων παντάπασι στερουμένων ἀνεξαρτήτου ἐπιστημονικῆς ἀξίας).

Ἐρχόμενοι νῦν νὰ περιγράψωμεν βραχέως τὰ κύρια ρεύματα τῆς ἐν

Γερμανία φιλοσοφίας καλὸν νομίζομεν νὰ ἐξετάσωμεν τὰς μὴ ἀκαδημαϊκὰς φιλοσοφίας χωρὶς τῶν ἀκαδημαϊκῶν, ὧν ἐν ἑκατέραις πάλιν θὰ εὐρωμεν ποικίλα ρεύματα. Ἀλλὰ σημειωτέον, ὅτι ἡ διαίρεσις αὕτη δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ κατὰ πάντα ἀκριβεστάτη· διότι ἡ τῶν πανεπιστημίων καὶ τοῦ ἔξω κόσμου ἐπ' ἄλληλα ἐνέργεια εἶνε τόσον πολλαπλῆ, ὥστε αἱ μὲν ἀκαδημαϊκαὶ κινήσεις μεταδίδονται εἰς εὐρυτέρους κύκλους, τὰ δὲ μὴ ἀκαδημαϊκὰ πάλιν ρεύματα ἐπικλύζουσι τὰ πανεπιστήμια, καὶ τοι, καθόλου εἰπεῖν, ταῦτα ἐπηρεάζουσι μόνον τοὺς μὴ εἰδικούς ἀντιπροσώπους τῆς φιλοσοφίας.

§. Α'. Ἡ μὴ ἀκαδημαϊκὴ φιλοσοφία, ἀφ' ἧς ἀρχόμεθα πρῶτον, πηγάζει ἐκ τῶν μέσων σχεδὸν τῆς ἑκατονταετηρίδος ταύτης κομιζομένη σειρὰν ὑλιστικῶν βιβλίων δημῶδου φύσεως. Ὁ ὕλισμὸς παρ' ἡμῖν ὑπῆρξεν, ὅπως καὶ ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, τὸ μὲν σύμπτωμα τῆς καταπτώσεως τῶν μεταφυσικῶν συστημάτων, τὸ δὲ ἐπακολούθημα τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς κινήσεως τῶν χρόνων τούτων. Ἐπίσημός τις φιλόσοφος, καὶ περ αὐτὸς προσελθὼν ἐκ τῆς τοῦ Ἑγέλου σχολῆς καὶ εἰς ἐπισημοῦν πως πρὸς τὸ πνεῦμα ταύτης κατὰ τὸν τρόπον τῆς διαλεκτικῆς αὐτοῦ, ἴσχυσε μεγάλως πρὸς χειραφέτησιν τῶν λογίων ἀπὸ τῶν ἐπικρατούντων συστημάτων· οὗτος εἶνε ὁ Λουδοβίκος Φευερβάχιος (Ludwig Feuerbach), ὅστις εἰ καὶ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὕλιστῆς κατ' ἀκριβολογίαν, οὐχ ἡττοῦ καὶ ἄλλος τῶν φιλοσόφων μεγάλως διήγειρε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὕλισμοῦ. Πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ἄνθρωπος κατ' αὐτὸν νόμον ἐπιστημῆς καὶ ἐν ταῖς ἠθικαῖς ἐπιχειρήσεσιν· διὸ καὶ μὲν καταντῶν εἰς Αἰσθητισμὸν (Sensualismus) ὅστις ἀείποτε κριτήριον τῆς ἀληθείας νομίζει τὴν αἰσθητικὴν ἀντίληψιν, ἠθολογικῶς δὲ εἰς Ἀνθρωπισμὸν (Humanismus), ὅστις βίαιος φέρεται κατὰ τῶν φιλαύτων ἀποπλανήσεων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Αἱ περὶ ἀναπτύξεως τῆς γνώσεως, περὶ θρησκείας καὶ περὶ ἠθικῆς διδασκαλίαι αὐτοῦ πολλάκις εἶνε θαυμαστικῶς παραπλήσαι πρὸς τὰς τοῦ Αὔγουστου Κόμης, καὶ τοι ἐκεῖνος οὐδὲν ἀναμφηρίτως ἐγίνωσκε περὶ τούτου. Ἀλλ' ὁ Φευερβάχιος οὐδέποτε πρόβη εἰς συστηματικὴν ἐκθεσιν τῶν φρονημάτων αὐτοῦ, οὐ ἕνεκα καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς μόνον σχεδὸν τὸ ὄνομα αὐτοῦ γινώσκουσιν· διὰ τοῦτο προσφόρως ἔπραξεν ὁ Carl Grün ἀναλαβὼν νὰ παραστήσῃ εἰς πλάτος τὴν σημαντικότητα αὐτοῦ διὰ τὴν γερμανικὴν φιλοσοφίαν.¹

¹ Ludwig Feuerbach in seinem Briefwechsel und Nachlass, sowie in seiner philosophischen Charakterentwicklung, dargestellt von Carl Grün Leipzig und Heidelberg 1874 2 Bände.

Ὁ Φευερβάχιος ἐπενήργησεν ἰσχυρότατα ἐπὶ τὸν Ἰάκωβον Μολεσχόττον (Moleschott), τὸν πιθανῶς μὲν ἐμβριθέστατον, πάντως δὲ διεγερτικώτατον πάντων τῶν ὑλιζόντων ἡμῶν συγγραφέων. Εἰ καὶ ἡ τοῦτου *Kreislauf des Lebens* (Kreislauf des Lebens) ἐξεδόθη τετράκις μόνον, ἐν ᾧ ἡ «Δύναμις καὶ ἡ Ἔγλη» (Kraft und Stoff) τοῦ Βυχνέρου (Büchner) ἐξεδόθη δεκατετράκις ἤδη, εἶνε ὁμως εὐχερὲς νὰ κατίδη τις, ὅτι κυρίως ὑπὸ τοῦ Μελεσχότου διηγέρθησαν ὁ Φόχτιος (Vogt), ὁ Βόλβιερ καὶ ὁ Εὐόλβιος (Czolbe), οἱ τρεῖς κρᾶτιστοι ἀντιπρόσωποι τοῦ ἐπιστημονικοῦ ὕλισμοῦ μεταξὺ τοῦ 1850 καὶ 1860. Ἀλλ' ἐν τῇ «Ἱστορίᾳ τοῦ Ὑλισμοῦ» ὑπὸ Λαγγίου Albert Lange, ἧτις νῦν ἐξεδόθη τὸ τρίτον μετὰ τὸν πολὺδακρον θάνατον τοῦ συγγραφέως αὐτῆς, πρόκειται τόσον ἐξοχος ἐκθεσις καὶ ἐπίκρισις τοῦ νεωτέρου γερμανικοῦ ὕλισμοῦ, ὥστε ἀρκοῦμαι ἐνταῦθα βραχέως μόνον μνημονεύσας τοῦτου, καθόσον μάλιστα ἡ ἀνάπτυξις τῆς τάσεως ταύτης, ἧτις προῆλθεν ἔνθεν μὲν ἐκ τῆς παρακμῆς τῶν θεωρητικῶν συστημάτων, ἔνθεν δὲ ἐκ τῶν ραγδαίων προόδων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ μάλιστα τῆς φυσιολογίας, ἀνῆκει ἤδη μᾶλλον εἰς τὸ παρελθόν, ἢ εἰς τὸ παρόν. Ἐκ τῶν συγγραφέων ὁμοῦ τούτων ὁ Εὐόλβιος ἔταμε τὴν μάστιγα πρῶτον οὐδὸν. Τὸ τελευταῖον σύγγραμμά αὐτοῦ νεωστὶ δημοσιευσθὲν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ¹ δεικνύει διδακτικώτατα, πῶς ἡ ἄκρα φυσιοδοξία (Naturalismus) φέρει σχεδὸν μοιραίως εἰς φιλοσοφίαν μικρὸν διαφέρουσαν τοῦ Ἰδανισμοῦ τοῦ Berkeley. Οὕτω π. χ. κατὰ τὸν Εὐόλβιον ἡ πραγματικὴ οὐσία τοῦ σύμπαντος εἶνε αἰσθητικαὶ ἀντιλήψεις (sensations), αἵτινες ὀφείλουσι νὰ ἔχωσιν αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς τοπικὸν (spatial) χαρακτήρα, ἐκτεινόμεναι ἄρα κατὰ τρεῖς ἢ μᾶλλον τέσσαρας διαστάσεις· διότι ὁ χρόνος δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ τετάρτη διάστασις παντός, ὅ,τι εἶνε πραγματικὸν (real). Ὁ Εὐόλβιος ὑπεστήριζεν ἄχρις ἐσχάτων μίαν γνώμην, εἰς ἣν ἔρρεπε καθόλου ὁ ἡμέτερος ἐπιστημονικὸς ὕλισμὸς περὶ τὰ μέσα τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὡς ἀποδεχόμενος δηλαδὴ οὐ μόνον τὴν αἰωνιότητα τοῦ σύμπαντος, ἀλλὰ καὶ τὸ οὐσιωδῶς ἀναλλοίωτον τοῦτου, σπουδάζων κατὰ τὸν ἀπλοῦν τοῦτον τρόπον νὰ ἐκφύγῃ τὴν δυσχέρειαν τοῦ ζητήματος περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὀργανικῶν εἰδῶν. Ἀλλ' εἶνε πρόδηλον, πόσον μεγάλως αἱ θεωρίαι αὗται ἀντίκεινται εἰς πᾶσαν ἐπιστημονικὴν ἐμπειρίαν, καὶ τοι εἶνε συνακόλουθος

¹ Grundzüge einer extensionalen Erkenntnisstheorie, herausgegeben von Dr Johnson, Plauen 1875. Ἀρίστην σύνοψιν τῶν ἀρεσκέντων τῶ Εὐόλβιου καὶ τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν ἔγραψεν ὁ Dr Hans Vaihinger ἐν Philos. Monatshefte tom. 12 σελ. 1.

ανάπτυξις τοῦ αἰσθητισμοῦ. Ἄς σημειώσωμεν δ' ἐνταῦθα, ὅτι ἐκ τῶν ἀκαδημαϊκῶν φιλοσόφων ὁ Ueberweg, συγγραφεὺς πλείστου ἀξίως διὰ τὰ ἔξοχα φιλοσοφικά αὐτοῦ ἐγγχειρίδια, ἔρρεπεν εἰς παραπλήσια φρονήματα, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὴν τοπικὴν καὶ πραγματικὴν ὑπαρξίν τῶν αἰσθητικῶν ἀντιλήψεων, καταντήσας ἔπειτα ἐντεῦθεν κατὰ τὰ τελευταῖα τοῦ βίου αὐτοῦ εἰς ὑλίχουσαν περὶ τοῦ σύμπαντος δόξαν.¹ Ὁ παλαιότερος ἐπιστημονικὸς ὕλισμός δὲν εἶχε, ὡς τοῦτο καθίσταται πρόδηλον ἐκ τοῦ Βολβίου, οὐδεμίαν ἔννοιαν περὶ τῆς θεωρίας τοῦ Ἐξελιγμοῦ (Evolution), ὅστις νῦν ἀποτελεῖ ὁλοκληρωτικὸν μέρος πάσης φυσιοδοξούσης θεωρίας τοῦ Παντός. Ἐν ᾧ δ' οἱ ἄλλοι τῶν παλαιότερων ὑλιζόντων συγγραφέων προσέλαβον κατὰ τὸ πλείστον τὴν ἔννοιαν τοῦ Ἐξελιγμοῦ βραδύτερον,² ὁ Βολβίος ἔμεινε τὸναντίον πιστὸς εἰς τὴν φιλοσοφικὴν παράδοσιν εἰς ἣν ἐμορφώθη καὶ δὲν ἤθελε νὰ γνωρίζῃ μηδὲν περὶ τῆς ἐννοίας ἐκείνης. Ἀφ' ἑτέρου ὁμοῦς ὁ Δαρβινισμὸς ἴσχυσε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη νὰ μεταγάγῃ οὐκ ὀλίγους φιλοσόφους ἀπὸ ἄλλων θεωρητικῶν συστημάτων εἰς ὑλιζούσας δόξας, ὡς τοῦτο συνέβη εἰς τὸν Ueberweg, ὃν ἡ περὶ Ἐξελιγμοῦ θεωρία τοῦ Δαρβίνου ἐβοήθησε νὰ καταρρίψῃ τὴν ἀριστοτελικὴν τελεολογίαν. Ἀλλὰ τὸ διδασκτικώτατον τούτου παράδειγμα εἶνε ὁ David Friedrich Strauss, ὁ περίπυστος κριτικὸς θεολόγος, ὅστις ὀρμηθεὶς τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ Ἐγγέλου τελευτῶν κατέθηκεν ὁμολογίαν πίστεως, ἐν ᾗ ἀναγνωρίζει ἀνυποστόλως τὰ ἐξαγόμενα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ὡς τὸ μόνον μέτρον τῆς θεωρητικῆς ἡμῶν γνώσεως.³ Ἡ ἐκδοσις τῶν ἀπάντων τοῦ Strauss διευθυνομένη ὑπὸ τοῦ Ἐδουάρδου Ζελλέρου θ' ἀ καταστήσῃ εἰς ἡμᾶς νῦν τὸ πρῶτον δυνατὸν νὰ ἐπιθεωρήσωμεν τὴν ἀξιοπερίεργον ἀνάπτυξιν, ἣτις ἤγαγε βαθμηδὸν τὸν ἔξοχον τοῦτον κριτικὸν εἰς τὰς τελευταίας αὐτοῦ δόξας.⁴ Οὐδ' ἥτιον ὁμοῦς εἶνε σφόδρα ἀμφίβολον ἂν εἰς τὴν τελευταίαν ὁμολογίαν τῆς πίστεως τοῦ Strauss, ἣτις εἶνε τόσον ριζικὴ ἐν τῇ θεωρίᾳ, ὅσον ἡ τάσις αὐτῆς συντηρητικὴ ἐν τοῖς πρακτικοῖς καὶ κοινωνικοῖς ζητήμασιν, ἀποδίδεται προσκλόντως τὸ ὄνομα Ὑλισμὸς, οὔτινος συχνάκις γίνεται ἄτοπος χρῆσις. Διὰ τοῦτο ὁ Ἐρνέστος Αἰκκελος (Haeckel), εἰς τῶν ἰκανωτάτων

1 Ἐπιθι τὰ περὶ τοῦ Ueberweg ἐν τῇ β' ἐκδόσει τῆς τοῦ Αγγλίου Ἱστορίας τοῦ Ὑλισμοῦ (1875) τομ. Β', σελ. 515.

2 Ἀνάγνωθι: ὅσα λέγει ὁ Φόχτιος περιγράφων τὰς ἀλλοιώσεις τῶν φρονημάτων αὐτοῦ ἐν: Vorlesungen über den Menschen Giessen (1863) τομ. Β', σελ. 256.

3 Der alte und der neue Glaube. Leipzig 1872. ἐπιθι καὶ τὸ ὑστερόγραφον τῆς β', ἐκδ. Bonn. 1873.

4 Dav. Fr. Strauss, Gesammelte Werke Bde. I. II Bonn. 1879.

καὶ τολμηροτάτων ἀντιπροσώπων τοῦ Δαρβινισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ, εὐλόγως ἀπέκρουσε τὸ ὄνομα τοῦτο, ὡς παρεμφαῖνον ἀνήθικον τάσιν, ἧς ἔχουσιν οἱ νῦν ἀντιπρόσωποι τοῦ ὕλισμοῦ πλήρη συνείδησιν, ὅτι εἶνε παντάπασιν ἐλεύθεροι.⁵ Ἀλλὰ καὶ θεωρητικῶς ἴσως κακῶς λέγεται τὸ ὄνομα τοῦτο περὶ αὐτῶν: καὶ ἤδη σαφῶς παρέστησεν ὁ Λάγγιος ἐν τῇ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ τοῦ Ὑλισμοῦ, πῶσον ὀλίγον συνάδουσιν αἱ διδασκαλαί τοῦ Βυχνέρου καὶ τῶν ἄλλων πρὸς τὸν Ὑλισμὸν, κυριολεκτικῶς ἐκλαμβανόμενον. Ἀλλ' ἂν παρὰ τοῖς παλαιότεροις τούτοις ἀντιπροσώποις τῶν ὑλιζουσῶν διδασκαλιῶν ἐπεκράτει σύγχυσις ἰδεῶν, ἐν ᾗ Σκέψις, Αἰσθητισμὸς, Ἐμπειρισμὸς καὶ δὴ καὶ τεμάχῃ ἀκράτου Ἰδανισμοῦ συνανεφύροντο μετ' ἀκράτως ὑλιζουσῶν διδασκαλιῶν, αἱ διδασκαλαί ὁμοῦς τῶν νῦν ἡμετέρων ὁπαδῶν τοῦ Ἐξελιγμοῦ οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον συνάδουσι πλέον πρὸς τὸν Ὑλισμὸν. Διότι παρὰ τούτοις ἡ αὐστηρὰ μηχανικὴ καὶ ἀτομολογικὴ θεωρία περὶ τοῦ Παντός συγκεράννυται πρὸς τὴν διδασκαλίαν, ὅτι τὰ ἄτομα ἔχουσιν ἐσωτερικὰς καταστάσεις, αἰτινες μετ' ἀλλήλων συνδυαζόμεναι ἀπεργάζονται τοῦθ' ὅπερ ἡμεῖς καλοῦμεν ψυχικὰ φαινόμενα: ἀλλὰ ποιᾶται θεωρία εἶνε προφανῶς οὐχὶ Ὑλισμὸς, ἀλλὰ μᾶλλον δύναται προσηκόντως νὰ κληθῇ Ἐνισμὸς (Monismus) καθὼς παρὰ τῷ Αἰκκέλῳ, πρὸς διάκρισιν τοῦ Δυαδισμοῦ (Dualismus) τοῦ συρμού. Φανερὸν εἶνε ὁμοῦς, ὅτι ἐν τῷ Ἐνισμῷ τούτῳ, ὅστις ἀντιπροσωπεύεται καὶ ὑπὸ πολλῶν ἄλλων φυσιοδιφῶν ἐκτὸς τοῦ Αἰκκέλου, ὑπερισχέει τὸ ὑλικὸν στοιχείον, ἐφ' ὅσον ἀναγνωρίζεται ἡ ἀνάγκη νὰ δοθῇ μηχανικὴ ἐξήγησις τῶν ὑλικῶν φαινομένων κατ' ἀτομολογικὰς προϋποθέσεις ἐν ᾧ ὡς πρὸς τὰ ψυχικὰ φαινόμενα προσφύγουσιν οὔτοι εἰς τὴν γενικὴν φράσιν, ὅτι ταῦτα ἐκπηγάζουσιν ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν καταστάσεων τῶν ἀτόμων. Ὅταν ὁμοῦς πάλιν ἐπιστᾶται προσοχὴ μείζων εἰς τὴν ψυχολογικὴν ὄψιν τοῦ παραλληλισμοῦ τούτου τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἐμπειρίας, τότε παραχρῆμα καθίσταται ἀνεπαισθήτως ἀλλοία καὶ ἡ ἄποψις: καὶ παράδειγμα διδασκτικώτατον τούτου πρόκειται εἰς ἡμᾶς νεώτατον ὁ Ζόλλνερ, συγγραφεὺς ἀρξάμενος μὲν καὶ αὐτὸς ἀπὸ φυσιοδιφικῶν σπουδῶν, ἀλλὰ τραπεὶς ὕστερον ἐπὶ τὰ προβλήματα τῆς γνώσεως: διὸ καὶ οὗτος θέλει νὰ ἀναγράψῃ νέαν ιδιότητα εἰς τὰ ἄτομα, ἀνάγων τὰς ἀπλουστάτας καὶ στοιχειωδέστατας τῆς φύσεως λειτουργίας (processes)

1 Ὁ Αἰκκελος, διαστῆλων τὸν ἠθικὸν ὕλισμὸν τοῦ ἐπιστημονικοῦ, ὡς παντάπασιν ἀλλήλων ἀλλοτρίους, τὸν μὲν πρότερον τούτων εὕρισκει ἄρχοντα πρὸ πάντων ἐν τοῖς μεγάροις τῶν ἱεραρχῶν, καθόλου καὶ τῶν παπῶν, τὸν δὲ δεύτερον θεωρεῖ ἐν μέρει μόνον συγγενῆ τῷ Ἐνισμῷ (Monismns) ἐν αὐτῷς πρεσβύται. Ἴδε αὐτοῦ τὴν Natürliche Schöpfungsgeschichte Berlin 1875 σελ. 34—35. Σ. Μ.

εἰς αἰτιώδη συνάφειαν πρὸς τὴν λειτουργίαν τῆς αἰσθητικῆς ἀντιληπτικότητος.¹ Ἐνταῦθα βλέπομεν τὸ ψυχικὸν λαμβανόμενον ὡς τὸ ἀρχικόν, ὡς τὸ ἐνέχον τὸν βαθύτερον λόγον τῶν ὕλικῶν λειτουργιῶν. Καὶ τῷ ὄντι ὁ Zöllner ἰσχυρίζεται ὅτι τοῦθ' ὅπερ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ ἡμῶν ἐμπειρίᾳ καλοῦμεν βούλησιν προέρχεται ἐκ τῆς αἰσθητικῆς ταύτης ἀντιληπτικότητος ἐν τῇ ὕλῃ. Ἀλλὰ καὶ ἡ Βούλησις εἶνε κατ' αὐτὸν καθολικὴ λειτουργία τῆς ὕλης· ἡ Βούλησις εἶνε πανταχοῦ αἰτία τῆς κινήσεως. Περὶ τοῦτο δὲ ἀσπάζεται τὴν φιλοσοφίαν Σχωπεγχαυέρου, καὶ ἐπιζητεῖ νὰ ἀναγνωρισθῶσιν αἱ εἰς τὴν φυσιολογίαν τῶν αἰσθήσεων ὑπηρεσίαι τούτου, ἐν τῇ πρὸς τὸν Helmholtz πάλῃ αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ σύμμιξις αὕτη τοῦ φιλοσοφικοῦ Ἐνισμού μετὰ τῆς φιλοσοφικῆς διδασκαλίας τοῦ Σχωπεγχαυέρου δὲν εἶνε τι ἴδιον μόνον τοῦ Zöllner, ἀλλ' εἶνε ἀληθῶς χαρακτηριστικὸν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, διότι καὶ ἄλλοι τῶν νῦν συγγραφέων κατήντησαν ἀνεξαρτήτως εἰς παρομοίας δόξας. Ἴνα δὲ παραδράμωμεν τὰς παραπλησίαις ιδέαις τοῦ Rokitsky², Ewald Hering³ καὶ ἄλλων, μνημονεύομεν ἐνταῦθα ἰδίᾳ τοῦ τελευταίου συγγράμματος τοῦ Αἰκκέλου, ἐν ᾧ οὗτος μεταχειρίζεται τὴν ὑπόθεσιν μνημονικοῦ φύσει κατ' αὐτὸν προσόντος εἰς τὰ ὀργανικὰ μέρη, ἵνα οὕτως ἐξηγήσῃ τὰ φαινόμενα τῆς ἀναπτύξεως.⁴ Ἀλλ' οὕτως ἐρχόμεθα εἰς τὸ δεῦτερον κύριον ρεῦμα τῆς ἡμετέρας μὴ ἀκαδημαϊκῆς φιλοσοφίας, ὅπερ δύναται μὲν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἰδανικόν, συγκρινόμενον πρὸς τὸ ὕλιστικώτερον ρεῦμα περὶ οὗ ὁμιλήσαμεν ἄχρι τοῦδε, ἐπειδὴ ὁμοίως ἔχει ἰδιάζοντα χαρακτῆρα τὴν ἐπ' αὐτοῦ μεγάλην ἐπιρροὴν τοῦ Σχωπεγχαυέρου, τοῦ τελευταίου μεταφυσικοῦ ἡμῶν φιλοσόφου, δὲν εἶνε κατὰ πάντα ἀρμόζον νὰ τὸ καλέσωμεν ἰδανικόν, καθ' ὅσον καὶ αὐτὸς

¹ Über die Natur der Kometen. Beiträge zur Geschichte und Theorie der Erkenntniss (Leipzig 1872) σελ. 322.

² Rokitsky, Der selbständige Werth des Wissens. Vienna 1869.

³ E. Hering, Das Gedächtniss, eine Function der organisirten Materie. Wien 1870.

⁴ Häckel, Die Perigenesis der Plastidule, Berl 1876. — Συνοπτικώτατον ἀπάνθισμα τῶν κυριωτάτων διδασκαλιῶν τοῦ πολυμαθεστάτου μὲν, ἀλλ' ὑπεράγαν τολμηροῦ φυσιοδίφου τούτου, εἶνε ὁ λόγος, ὃν εἶπε τῷ 1877 κατὰ τὴν πενητηκοστὴν Συνέλευσιν ἐν Μονάχῳ τῶν Γερμανῶν φυσιοδιφῶν καὶ ἰατρῶν. (Die heutige Entwicklungslehre im Verhältniss zur Gesamtwissenschaft. Stuttgart 1877). Τὸν λόγον τοῦτον καὶ καθ' ἑαυτὸν ἤδη ἐνδιαφέροντα, κατέστησε περιφημὸν ἡ θερμὴ κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσις ἐν τῇ αὐτῇ Συνελεύσει ὑπὸ τοῦ Virchow, σφοδρότατα ἀντειπόντος πρὸς τὸν Αἰκκέλον ἐν τῷ, Die Freiheit der Wissenschaft im modernen Staat. Berlin 1877. Σ. Μ.

Σχωπεγχαυέρος πλησιάζει ἐν πλείστοις τῶν ἀρεσκόντων αὐτῷ πολὺ εἰς τὸν ὕλισμόν, καὶ τοι ἡ βᾶσις τοῦ συστήματος αὐτοῦ εἶνε ἰδανικὴ. Ὁ Σχωπεγχαυέρος ἐγεννήθη ἵνα γείνη ἀρχηγὸς τῆς μὴ ἀκαδημαϊκῆς φιλοσοφίας ἐν Γερμανίᾳ· σκοπὸς σταθερὸς τῶν τοξευμάτων αὐτοῦ εἶνε «ἡ καθηγητικὴ φιλοσοφία τῶν φιλοσόφων καθηγητῶν», οὗς ἐκφαυλίζει ὡς ζῶντας ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας ἀντὶ νὰ ζῶσιν χάριν αὐτῆς· λυπεῖται δ' ὑποκαρδίως ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Κάντιος, ὃν τὰ μέγιστα τιμᾷ μετὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν ποιητὴν Γοίθιον, ἐχρημάτισε καθηγητῆς καὶ ἀπονέμει εἰς τὸ ἀκαδημαϊκόν τοῦτο ἀξίωμα ὅσα εὐρίσκει ἐλαττώματα παρ' αὐτῷ. Κατὰ τῶν διαδόχων ὁμοίως τοῦ Καντίου κατασκευάζουσιν ἐσπουδασμένης ἀγροικίας ἐλωλοκρασίαν, ἀποκαλῶν τὸν μὲν Φίχτιον ἀσκὸν διαπεφυσημένον, τὸν δ' Ἐγγελον ἀγύρτην, τεταραγμένον δὲ τὰς φρένας τὸν Ἐρβαρτον. Ἄλλ' εἰ καὶ χαλᾷ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν ταῖς κρίσεσιν αὐτοῦ ταύταις πάσας τὰς ἡνίας τῆς ἰδιαιτροπίας, οὐχ ἦττον ὁμοίως φύσει ὦν νοῦς διαυγῆς καὶ δξῦς ἐκστομίζει ἄμα κατὰ τὰς στιγμὰς τῶν ἐπι κρίσεων ἐν λογικῇ ἀκολουθίᾳ λαμπρὰς ἐκλάμψεις πνεύματος καὶ ἐπιδείκνυται μεγάλην ἀστείότητα εὐφυΐαν. Αἱ τε φυσικαὶ ἀρεταὶ καὶ ἡ ἀνατροφή αὐτοῦ ἦσαν ποικιλώταται, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἡ πρὸς τὸ καλὸν εὐφυΐα αὐτοῦ εἶνε λεπτοτάτη καὶ αἱ καλαισθητικαὶ αὐτοῦ διδασκαλῆαι εἶνε τὰ κάλλιστα τῆς διανοίας αὐτοῦ προϊόντα. Παρὰ τοιούτου ἀνδρὸς δὲν πρέπει ἄρα νὰ περιμένωμεν συνακόλουθον σύστημα. Ἄλλ' ὅταν ἀποτυγχάνῃ ὡς φιλόσοφος, ἐπιτυγχάνει ὡς συγγραφεὺς, ὅστις τοσοῦτῳ μᾶλλον δεσπόζει τῶν ἀναγνώστων αὐτοῦ, ὅσα ἀνακλύπτει φανερωτέρᾳ ἢ προσωπικότητι του. Ὁ Σχωπεγχαυέρος εἶνε ἴσως μὲν ὁ λαμπρότατος, ἀναμφιβόλως ὁμοίως ὁ σαφέστατος καὶ τερπνότατος τῶν ἡμετέρων φιλοσόφων συγγραφέων, καταστήσας ἄπονον τὴν κατανόησιν τοῦ ὅλου συστήματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἀναγνώστην. Οὐδεὶς τῶν κορυφαίων ἡμῶν συγγραφέων ὑπέβαλεν ἑαυτὸν εἰς τόσην σοφὴν ἐγκράτειαν, ὡς οὗτος· διότι εἰ καὶ αὐτὸς κατέτριψεν ὅλον τὸν χρόνον τοῦ βίου ἀσχολούμενος περὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἐλεύθερος μὲν ὑπάρχων πάσης τοῦ ἐπαγγέλματος τύχης, ὑγιέστατος δὲ προβάς εἰς τὸ 72 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἅπαντα ὁμοίως τὰ συγγράμματα αὐτοῦ ἐν τῇ συλλεγίσῃ δευτέρᾳ ἐκδόσει, ἧτις ἐγένετο ἀρτίως, ἀποτελοῦσι μόνον ἑξ τόμους μετρίου τοῦ μέγεθος.¹ Μεγάλως δὲ μὴ θά ἐπλανᾶτο τις ἀναγράφων εἰς τὸν τρόπον αὐτοῦ περὶ τὸ συγγράφειν τὴν φήμην, ἧς ἀπῆλαυσε ὁ Σχωπεγχαυέρος μετὰ μακροχρόνιον λησμοσύνην. Διότι ὡς βαθύτερος καὶ ἀληθής

¹ Arthur Schopenhauer's Sämmtliche Werke, herausgegeben von Julius Frauenstädt 4 te Aufl. Leipzig 1873. 2 te Aufl. 1876.

λόγος τῆς ἐπιπορῆς αὐτοῦ ταύτης πρέπει μᾶλλον νὰ θεωρηθῆ ἢ ἰδιόρρυθμος φύσις τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ, ἥτις ἐξέφρασε τὰ νοήματα καὶ αἰσθημάτων τῶν νῦν χρόνων. Μᾶλλον αἱ ἠθικαὶ ἢ αἱ θεωρητικαὶ αὐτοῦ διδασκαλίαι εἴλκυσαν πρὸς αὐτὸν τὰς συμπαθείας μεγάλου πλήθους τῶν μεμορφωμένων ἀνθρώπων. Καὶ ἀληθῶς τὸ κύριον θέλημα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σχωπεγχαυέρου δὲν ὑπῆρξεν οὐδεμία τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτοῦ διδασκαλιῶν· οὐχὶ ἡ διδασκαλία αὐτοῦ περὶ τῆς Βουλήσεως ὡς κοσμικῆς ἀρχῆς, πολὺ δ' ἄλιγότερον ἢ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀποχρώντος λόγου, ὡς λόγου τῆς γνώσεως ἡμῶν, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μόνον ἡ ἀπαισιοδοξία αὐτοῦ (Pessimismus) ἥτις δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἀναγκαίαν πρὸς τὴν ἄλλην φιλοσοφίαν τοῦ ἀνδρὸς σχέσιν. Ὅτι ὁ Σχωπεγχαυέρος περὶ ταύτην τὴν διδασκαλίαν ἐνέπεσεν εἰς τὸ ρεῦμα τῶν κατ' αὐτὸν χρόνων, καταφαίνεται ἐκ τῆς συγγενείας καὶ ομοιότητος τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ μετ' ἄλλων τινῶν ομοχρόνων συστημάτων πάντῃ ἄλλως ἄλλοτρίων τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ, τῶν μεταγενεστέρων, λέγω, διδασκαλιῶν τοῦ Σχελιγγίου (κειμένων ἐν τοῖς καταλοίοις μαθήμασιν αὐτοῦ) καὶ τῆς θεοσοφίας τοῦ Βααδέρου. Εἶνε ἀρκετὰ ἄξιον σημειώσεως πρὸς τοῦτοις, ὅτι ὁ Σχωπεγχαυέρος ἐκδηλοῖ πολλὴν συμπάθειαν πρὸς τὸν μεσαιωνικὸν ἀσκητισμὸν. Ἡ φιλοσοφία τῶν ρωμαντικῶν, ἣν ὁ Σχελιγγίος καὶ ὁ Βααδέρος ἀντιπροσωπεύουσιν ἐν τῇ μορφῇ θρησκευτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐμφανίζεται ἐν τῷ Σχωπεγχαυέρῳ ἐν λαϊκῷ σχήματι. Ἡ Μεταφυσικὴ αὐτοῦ δὲν εἶνε ἡμῶς ἕνεκα τούτου ἥττον μυστικὴ ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶνε μία τῶν πολλῶν ἀντιφάσεων τῆς διανοίας τοῦ ἀνδρὸς, ὅτι δηλαδὴ ἐν αὐτῷ συναναφύρονται παραδόξως μυστικὴ φιλοσοφία καὶ διαυγῆς νοῦς καὶ ὅτι πειρᾶται νὰ συνάψῃ μίαν τοιαύτην μεταφυσικὴν πρὸς τὴν σχετικῶς διαυγῆ αὐτοῦ περὶ γνώσεως θεωρίαν. Ἄλλ' οὐδ' ὁ συνδυασμὸς οὗτος δύναται νὰ ἐξηγήτῃ τὴν μεγάλην εὐδοκίμησιν τοῦ φιλοσόφου τούτου· διότι καθαρὰ καὶ ἀνόθευτος Μυστικὴ φιλοσοφία δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἐρέξεις τῶν παρόντων χρόνων· ἀλλὰ πρέπει αὕτη νὰ συμβιβασθῆ ὅσον τὸ δυνατόν, τοῦλάχιστον κατ' ἐπιφάνειαν, πρὸς τὰς διδασκαλίας τῶν ἐπιστημῶν. Ὅσον δ' ἀφορᾷ ἤδη τὸν Σχωπεγχαυέρον, οὗτος παρ' ὅλας τὰς φιλαπεχθήμονας αὐτοῦ ἐπιθέσεις (κατὰ τῆς τοῦ Νεύτωνος π. χ. θεωρίας τῶν χρωμάτων) ἤτο καθόλου εἰπεῖν οὐχὶ ἄπειρος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ μάλιστα τῆς φυσιολογίας, διὸ καὶ ἐσπούδασε πολὺ νὰ ἀποφύγῃ τὰς ἐν αὐταῖς ἀθαιεσίας τοῦ Σχελιγγίου καὶ Ἐγέλου.

(ἔπεται συνέχεια).

Ο ΣΑΙΞΠΕΙΡΟΣ ΚΑΙ Η ΑΡΧΑΙΟΤΗΣ.

Ἡ δεινότερα καθιέρωσις τοῦ βαρβάρου τούτου νόμου, ὅστις καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ὅλως ὑπεύθυνον παντὸς ἔργου τῶν χειρῶν του, εἶναι ὁ περὶ Οἰδίποδος μῦθος. Οὗτος ἀπέκτεινεν ἐξ ἀγνοίας τὸν πατέρα του καὶ ἐν ἀγνοίᾳ ἔλαβε γυναῖκα τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μητέρα. Ἀναβάς ἐπὶ τὸν θρόνον τῶν Θεβῶν ἀνακαλύπτει τὸ μυστήριον τῆς τύχης του καὶ φρίσων ἐπὶ τούτῳ ἐξορύσσει τοὺς ὀφθαλμούς του καὶ γίνεται φυγὰς. Αὕτη εἶναι ἡ τοῦ Οἰδίποδος τυράννου ὑπόθεσις. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ τοῦ Σοφοκλέους ὁ Οἰδίπους ὑπολαμβάνει ἑαυτὸν ὡς τὸν ἔσχατον τῶν μαιφόνων λέγων:

Τοιάνδ' ἐγὼ κηλίδα μνηύσας ἐμὴν
 ὀρθοῖς ἔμελλον ὄμμασι τούτους ὄραν;
 ἤμιστά γ' ἀλλ' εἰ τῆς ἀκουούσης ἔτ' ἦν
 πηγῆς δι' ὧτων φραγμὸς, οὐκ ἂν ἐσχόμην
 τὸ μ' ἀποκλῆσαι τοῦμὸν ἄθλιον δέμας,
 ἴν' ἢ τυφλὸς τε καὶ κλύων μηδέν. Τὸ γάρ
 τὴν φροντίδ' ἔξω τῶν κακῶν οἰκεῖν γλυκύ.
 Ἴὼ Κιθαιρῶν, τί μ' ἐδέχου; τί μ' οὐ λαβῶν
 ἔκτεινας εὐθὺς ὡς ἔδειξα μήποτε
 ἑμαυτὸν ἀνθρώποισιν ἐνθεν ἢ γεγῶς;
 ὦ Πόλυβε καὶ Κόρινθε καὶ τὰ πάτρια
 λόγῳ παλαιὰ δώμαθ', οἷον ἄρά με
 κάλλος κακῶν ὑπουλον ἐξεθρέψατε.
 Νῦν γὰρ κακὸς τ' ὦν κακῶν εὐρίσκομαι.
 ὦ Τρεῖς κέλευθοι καὶ κεκρυμμένα νάπη,
 ὄρυμός τε καὶ στενωπὸς ἐν τριπλαῖς ὁδοῖς,
 αἱ τοῦμὸν αἶμα τῶν ἐμῶν χειρῶν ἀπο
 ἐπίετε πατρός, ἄρά μου μέμνησθ' ὅτι,
 οἱ ἔργα δράσας ὑμῖν, εἶτα δεῦρ' ἰὼν
 ὅποι' ἔπρασσον αὔθις; ὦ γάμοι γάμοι,
 ἐφύσαθ' ἡμᾶς, καὶ φυτεύσαντες πάλιν
 ἀνείτε τοῦμὸν σπέρμα, κάπεδείξατε

1 Ἰδ. συνέχ. εἰς προηγούμε. τεύχος σ. 137.

πατέρας, αδελφούς, παιδιάς, αἷμ' ἐμφύλιον,
 νύμφας, γυναῖκας, μητέρας τε, χῶπόσα
 αἴσχιστ' ἐν ἀνθρώποισιν ἔργα γίγνεται.
 Ἄλλ' οὐ γὰρ αὐδᾶν ἔσθ' ἄ μηδὲ θρᾶν καλὸν,
 ὅπως τάχιστα πρὸς θεῶν ἔξω μέ που
 καλύψατ', ἢ φονεύσατ', ἢ θαλάσσιον
 ἐκρίψατ', ἔνθα μήποτ' εἰσόψεσθ' ἔτι.

Ἐν τῇ ἐπομένῃ ὅμως τραγωδίᾳ, «Ὁ Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶν», ὁ εὐγενής γέρον πρᾶνεται αἰσθανόμενος ἑαυτὸν πάλιν καθαρὸν. Ἐξετάζων βαθέως ἑαυτὸν διαγινώσκει, ὅτι αὐτὸς οὐδαμῶς εἶναι ἔνοχος καὶ ὅτι οἱ θεοὶ μόνον παροργισθέντες πρὸς τὸ δύστηνον αὐτοῦ γένος εἶναι τῶν πάντων ὑπαίτιοι. Ἐν τῷ παρόντι οἱ θεοὶ ἀρκασθέντες εἰς τὸν ἀγνισμόν τοῦ Οἰδίποδος ἐξιλιάσκονται. Θέλοντες δὲ μάλιστα οὗτοι νὰ ἐπανορθώσωσι δι' εὐκλεοῦς θανάτου τὴν ἐν τῷ βίῳ προσγενομένην αὐτῷ συμφορὰν διακηρύττουσιν, ὅτι ὁ τάφος αὐτοῦ θὰ ἦναι ἡ προστασία καὶ προσταγή τῆς πόλεως, ἥτις θὰ ξενίσῃ αὐτόν. Ὁ μιαρὸς πατραλοίας αἶρει τὸ γαλήνιον αὐτοῦ πρόσωπον καὶ τὰς ἀγνάς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν, κάθηται ἀδεῶς ἐπὶ τῆς δεινῆς θύρας τοῦ ἱεροῦ τῶν Εὐμενίδων ἐν μέσῳ τοῦ ἱεροῦ αὐτῶν ἄλλους, ἔνθα μέλπει ἡ ἀηδὼν, καὶ ἐνταῦθα τελευταῖον, παρὰ τὰς πύλας τῶν Ἀθηναίων, συνδιαλλαγίς πρὸς ἑαυτὸν τε καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς ὁ Οἰδίπους ἀπολαμβάνει ἡρέμα τὴν αἰώνιον ἀνάπαυσιν.

Ἡ δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἀποχωροῦντος τοῦ κόσμου παραδιδόμενη τοῖς ἀνθρώποις ἀλήθεια εἶναι, ὅτι μόνη ἡ καρδία ποιεῖ τὸν ἔνοχον καὶ τὸν ἀθῶον καὶ ὅτι ὅπου ἐλλείπει ἐλευθερία καὶ ἔλλογος βούλησις, ἐκεῖ οὔτε κακία ὑπάρχει οὔτε ἀρετή. Πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Θεβῶν Κρέοντα αἰτιώμενον αὐτὸν καὶ ὀνειδίζοντα ἐνώπιον τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Θεσέως ὁ Οἰδίπους ἀποκρίνεται μετὰ ὑπερηφάνου θάρρους ᾧδε:

Ἔω λῆμ' ἀναιδές, τοῦ καθυβοῖζεν δοκεῖς,
 πότερον ἐμοῦ γέροντος, ἢ σαυτοῦ, τόδε ;
 ὅστις φόνους μοι καὶ γάμους καὶ ζυμφορὰς
 τοῦ σοῦ διῆκας στόματος, ἃς ἐγὼ τάλας
 ἤνεγκον ἄκων. Θεοῖς γὰρ ἦν οὕτω φίλον,
 τάχ' ἂν τι μηνίουσιν ἐς γένος πάλαι.
 Ἐπει καθ' αὐτὸν γ' οὐκ ἂν ἐξέυροις ἐμοὶ
 ἀμαρτίας ὀνειδος οὐδὲν ἀνθ' ὅτου

τάδ' εἰς ἑμαυτὸν τοὺς ἐμοὺς θ' ἡμάρτανον.
 Ἐπει δίδαζον, εἴ τι θέσφατον πατρὶ
 χρησιμοῖσιν ἰκνεῖθ' ὥστε πρὸς παίδων θανεῖν,
 πῶς ἂν δικαίως τοῦτ' ὀνειδίζοις ἐμοί,
 ὃς οὔτε βλάστιας πω γενεθλίους πατρός,
 οὐ μητρός εἶχον, ἀλλ' ἀγέννητος τότε ἦ ;
 Εἰ δ' αὖ φανείς δύστηνος, ὡς ἐγὼ φάνην,
 ἐς χεῖρας ἤλθον πατρὶ καὶ κατέκτανον,
 μηδὲν ζυνιεις ὦν ἔδρων εἰς οὖς τ' ἔδρων
 πῶς ἂν τὸ γ' ἄκον πρᾶγμα' ἂν εἰκότως ψέγοις ;
 Μητρός δὲ, τλήμων, οὐκ ἐπαισχύνει γάμου
 οὔσης ἡμαίμου σῆς μ' ἀναγκάζων λέγειν,
 οἶους ἐρῶ τάχ' ; οὐ γὰρ οὖν σιγήσομαι,
 σοῦ γ' ἐς τὸδ' ἐξεληθόντος ἀνόσιον στόμα.
 Ἐτικτε γάρ μ' ἔτικτεν, ὦμοι μοι κακῶν,
 οὐκ εἶδόντ' οὐκ εἶδυια' καὶ τεκοῦσά με
 αὐτῆς ὀνειδος παιδᾶς ἐξέφυσέ μοι.
 Ἄλλ' ἐν γὰρ οὖν ἐξοῖδα, σὲ μὲν ἐκόντ' ἐμέ
 κείνην τε ταύτην δυστομεῖν' ἐγὼ δὲ νιν
 ἄκων ἔγημα, φθέγγομαι τ' ἄκων τάδε.
 Ἄλλ' οὐ γὰρ οὔτ' ἐν τοῖσδ' ἀκούσομαι κακῶς
 γάμοισιν οὔθ' οὖς αἰὲν ἐμφέρεις σύ μοι
 φόνους πατρώους ἐξονειδίζων πικρῶς.
 Ἐν γὰρ μ' ἀμειψαί μουνον ὦν σ' ἀνιστορῶ.
 Εἴ τίς σε τὸν δίκαιον αὐτίκ' ἐνθάδε
 κτείνει παραστάς, πότερα πυθάνοι' ἂν, εἰ
 πατὴρ σ' ὁ καίνων, ἢ τίνοι' ἂν εὐθέως ;
 δοκῶ μὲν, εἴπερ ζῆν φιλεῖς, τὸν αἴτιον
 τίνοι' ἂν, οὐδὲ τοῦνδικον περιβλέποις.
 Τοιαῦτα μέντοι καὶ αὐτὸς εἰσέβηεν κακῶ,
 θεῶν ἀγόντων' οἷς ἐγὼ οὐδὲ τὴν πατρός
 ψυχὴν ἂν οἶμαι ζῶσαν ἀντειπεῖν ἐμοί.
 Σὺ δ', εἰ γὰρ οὐ δίκαιος, ἀλλ' ἅπαν καλὸν
 λέγειν νομίζων, ῥητὸν ἄρρητόν τ' ἔπος,
 τοιαῦτ' ὀνειδίζεις με τῶν δ' ἐναντίον.

Ἐν δὲ ταῖς *Τραχινίαις* ἡ Δηϊάνειρα ἄκουσα προξενεῖ τὸν θάνατον τοῦ

άνδρὸς αὐτῆς Ἡρακλέους, πρὸς ὃν πέμπει τὸν ἔμπυρον χιτῶνα τοῦ Νέσσου νομίζουσα, ὅτι οὗτος διὰ μυστηριώδους τινὸς ἀρετῆς ἠδύνατο ν' αὐξήσῃ τὸν ἔρωτα αὐτοῦ. Ἡ ἐπὶ ἀνδροκτονία ὅμως γενομένη αὐτῆ κατηγορία ἐξελέγχεται ἄδικος, τῆς προαιρέσεως αὐτῆς οὐσης ἀγνῆς καὶ δὴ καὶ τιμίας.

Αὕτη εἶναι ἡ μεγάλη ἠθικὴ ἀλήθεια, ἡμῖν μὲν ἐναργῆς, ἄγνωστος δὲ τοῖς βαρβάρους καὶ ὤμοις ἀνθρώποις τῶν ἀρχαίων χρόνων, οὓς ὁ Σοφοκλῆς ἐλάμπρυνε διὰ τῆς μεγαλοφυΐας του δείξας, ὅτι ἡ ἐκτὸς πράξις οὐδαμῶς προσκρούει τῇ θεῖᾳ δικαιοσύνῃ, ἡ δὲ προαίρεσις τῆς καρδίας εἶναι τὸ κύριον. «Οὐδὲν καθ' αὐτὸ εἶναι ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἀλλ' ἡ διάνοια δίδει τῶν πραγμάτων τὴν ποιότητα».

Ἡ διάκρισις αὕτη εἶναι τοσοῦτῳ σπουδαία, ὥστε ὁ χρόνος τῆς παντελοῦς αὐτῆς ἀποκαλύψεως καὶ διαδόσεως εἶναι ἀξιωματικῶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Αὕτη δὲν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ἐξηγήθη μόνον καὶ ἀπέβη χρησιμωτάτη ὑπ' αὐτοῦ ἀπαντήσαντος οὕτως εἰπεῖν εἰς ὑπερβολὴν πάντα τὰ λογικὰ καὶ παράλογα αὐτῆς ἐπακολουθήματα. Ἐν τῷ *Τηλεμάχῳ* τοῦ Φινελῶνος ὑπάρχει σελίς τις, ἣτις εἶναι μὲν ἡ ἀρίστη κατ' ἐμὴν γνώμην, ἀλλ' ἡ ἥμισυ ὅλων ἀρχαιοπρεπῆς, διότι ὁ συγγραφεὺς προάγει τὴν διάκρισιν τοῦ ἐκτὸς φαινομένου ἀπὸ τοῦ ἐνδον συμβαίνοντος τοσοῦτῳ βαθέως καὶ λεπτολόγως, ὅσῳ μόνον τὸ φῶς τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ ἠδύνατο νὰ διαφωτίσῃ τὴν ἀνάλυσιν.

«Ὁ Τηλέμαχος βλέπων τοὺς τρεῖς δικαστὰς καθημένους καὶ καταδικάζοντας ἀνθρωπὸν τινὰ ἐτόλμησε νὰ ἐρωτήσῃ αὐτοὺς περὶ τῶν ἐγκλημάτων του. Εὐθύς ὁ κατάδικος ὑπολαβὼν εἶπε ταῦτα: «Οὐδέποτε ἐπραξά κακόν τι, ἀλλ' ἀσμένως ἐπραξά ἀγαθά. Ἐγενόμην φιλότιμος, ἐλευθέριος, δίκαιος καὶ εὐσπλαγχνός. Τί λοιπὸν μοῦ κατηγορεῖτε;» Τότε δὲ Μίνως λέγει αὐτῷ: «Ἐπὶ τίνι ἄρα γὰρ δικαιοσύνη καυχᾶσαι; Οὐδὲν ἀληθῶς ἠμάρτησας πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς οὐτιδανούς. Ἠσκησας τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ὑπέλαβες αὐτὴν ὀλοσχερῶς κτῆμά σου καὶ οὐχὶ τῶν δοτῆρων θεῶν. Ἐνόμισας σεαυτὸν θεόν... Ἡ ψευδὴς ἀρετὴ σου, ἣτις ἐξεθάμβωσε τοὺς εὐπαραγωγούς ἀνθρώπους, μέλλει ν' ἀπολεσθῇ. Οἱ ἀνθρωποὶ κρίνοντες τὰς κακίας καὶ τὰς ἀρετὰς καθ' ὅσον στέργουσιν ἢ ἀποστέρουσιν αὐτάς, τυφλώττουσι καὶ περὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ περὶ τὸ κακόν. Ἐνταῦθα ὅμως φῶς τι θεῖον ἀνασκευάζει πάσας τὰς ἐπιπολαίους αὐτῶν κρίσεις, καταδικάζον πολλὰς ὅ,τι ἐκείνοι θαυμάζουσι καὶ ἀπολύον, ὅ,τι κατακρίνουσιν».

«Ὁ Φιλόσοφος οὗτος οἶοναί ἐμβρόντητος ἀκούσας ταῦτα δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ ἑαυτὸν. Ἡ μετριοπάθεια αὐτοῦ, ἐφ' ἣ ἄλλοτε ἔχαυρε, τὸ

θάρος καὶ αἱ γενναῖαι αὐτοῦ δομὰὶ μετεβλήθησαν εἰς ἀθυμίαν. Ἡ θεὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ καρδίας... ἀπέβη αὐτῷ ἄλλος τι δεῖνόν. Πάντα τὰ ἐν ἑαυτῷ συνταράσσονται ὡς εἰ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ διεκικῶντο ἄνω καὶ κάτω. Αἱ Ἐρινύες, νομίζουσαι ἱκανόν, ὅτι ἔγνω ἑαυτὸν ἐνοχόν, δὲν κατατρώουσιν αὐτὸν παντάπασιν... Ζητεῖ τοὺς ζοφερωτάτους τόπους ἵνα κρυβῇ ἀπὸ τῶν ἄλλων νεκρῶν ἀδυνατῶν νὰ διαλάθῃ ἑαυτὸν. Εἰς μιάτην θηρεύει τὸ ἀνήλιον σκότος, διότι ὀχληρόν τι φῶς διώκει αὐτὸν ἀπαιταχού' αἱ δόξαι τῆς ἀληθείας ἀκτίνες πλήττουσι τὸν καταφρονήσαντα αὐτῆς... Λέγει πρὸς ἑαυτὸν, ὦ ἄφρον, οὔτε τοὺς θεοὺς λοιπὸν, οὔτε τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε ἐμυτὸν ἔγνω' οὐδὲν, οὐδὲν ἔγνω, διότι οὐδέποτε ἠγάπησα τὸ ἐν καὶ ἀληθὲς ἀγαθόν' ἡ ἀρετὴ μου οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ ἀνόσιος καὶ τυφλὴ ἀλαζονία. Ἐλάτρευσα ἐμαυτῷ δίκην εἰδώλου.»

Πᾶσα ἀλήθεια εἰς ὑπερβολὴν ἐκδεινουμενὴ ἢ περιέργως λεπτολογουμένη ἀποβαίνει ἀνεξιχνίατος εἰς πλάνην. Ἡ εὐλογωτάτη διάκρισις τῆς ἐκτὸς πράξεως καὶ τῆς ἠθικῆς προθέσεως καλύπτει ἐπικίνδυνόν τι σόφισμα, διότι δύναται τις νὰ μεταχειρισθῇ κατακρόως τὴν διαφορὰν ταύτην ὅπως πράξῃ τὸ κακὸν τρέπων εὐθέτως τὴν προαίρεσιν. «Ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἔλεγε σεβάσιμος τις Ἰησοῦτης πρὸς τὸν Ησακάλ, ἀποτρέπομεν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῶν ἀπηγορευμένων πραγμάτων' ἀλλ' ὅταν ἀδυνατῶμεν νὰ ἐμποδίσωμεν τὴν πράξιν, ἀγνίζομεν τοῦλάχιστον τὴν πρόθεσιν καὶ οὕτως ἐπανορθοῦμεν τὴν κακίαν τοῦ τρόπου διὰ τῆς ἀγνότητος τοῦ σκοποῦ.» Ἡ ὡς ὁ Ταρτοῦφος, «Κατὰ διαφόρους χρείας ὑπάρχει ἐπιστήμη τις ἐκτανύουσα τοὺς δεσμούς τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως καὶ ἐπανορθοῦσα τὸ δεῖνόν τῆς πράξεως διὰ τῆς ἀγνότητος τῆς ἡμετέρας προθέσεως;».

Οἱ διανοητικοὶ περιορισμοὶ εἶναι ὅμοιοι πρὸς τὰ σοφίσματα καὶ τὰς ἀπάτας.

Ἔλεγον, ὅρκους μηδαμῶς ἀτιμώσης,

λέγει ἡ τροφὸς τοῦ Ἰππολύτου ἐν τῷ *Εὐριπίδῃ* ὁ δὲ Ἰππόλυτος ἀποκρίνεται,

Ἡ γλῶσσ' ὁμώμοχ', ἢ δὲ φροῖν ἀνώμοτος.

Τὸ ἔπος τοῦτο, ὅπερ ἀδίκως ὑπελήφθη ὡμολογουμένη τοῦ ποιητοῦ ἀρχῆ, ἐσκανδάλισεν ἅπασαν τὴν ἀρχαιότητα καὶ μικροῦ δεῖν ἐπήνεργε τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ.

Ἀλλὰ τὸ μάλιστα ἀξιοσπούδατον παρὰ τῷ *Εὐριπίδῃ* δὲν εἶναι κυρίως ἡ φάσις αὐτῆ τῆς ἠθικῆς ιδέας. Τουναντίον, τὸ τῆς Εἰμαρμένης δόγμα, μικροῦ λόγου ἄξιον παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ, ἀποβαίνει αὖθις ἄξιον σπουδῆς

παρά τῷ τρίτῳ τῶν μεγίστων τραγικῶν τῆς Ἑλλάδος, διότι ἐν ταῖς τραγωδίαις αὐτοῦ ἡ εἰμαρμένη ρίπτει τὸ τελευταῖον καὶ στυγνὸν αὐτῆς φῶς ἀποθηήσκουσα θάνατον εὐπρεπῆ.

«Δύναται τις νὰ εὕρῃ ἐν ταῖς τραγωδίαις τοῦ Εὐριπίδου, γράφει ὁ Τουρνιέ, τρία ἢ τέσσαρα χωρία, ἐν οἷς ἡ ἐξουσία ἢ αὐτὴ ἡ βούλησις τῶν θεῶν προβάλλεται πρὸς ἀπολογίαὶν τοῦ ἐγκλήματος καὶ ἐν οἷς ἡ πρὸς τὰ πάθη ἀντίστασις παρίσταται ὡς παράβολος στάσις κατὰ τῶν ἐντολῶν αὐτῶν. Αἱ ἀρχαὶ ὅμως αὗται δὲν εἶναι προφανῶς τοῦ ποιητοῦ, διότι ἀλλαχοῦ σπουδάζει ὅπως αὐτὸς αὐτὸν ἀνασκευάσῃ».

Ἡ Ἑλένη λέγει πρὸς τὸν Μενέλαον ἐν ταῖς *Τρωιάσι*.

Τί δὴ φρονήσασ' ἐκ δόμων ἄμ' ἐσπόμην
ξένῳ προδοῦσα πατρίδα καὶ δόμους ἐμούς;
Τὴν θεὸν κόλαζε καὶ Διὸς κρείστων γενεοῦ,
ὅς τῶν μὲν ἄλλων δαιμόνων ἔχει κράτος,
κείνης δὲ δοῦλός ἐστι' συγγνώμη δ' ἐμοί'
ἔνθεν δ' ἔχοις ἂν εἰς ἔμ' εὐπρεπῆ λόγον.
.....

Μὴ, πρὸς σε γονάτων, τὴν νόσον τὴν τῶν θεῶν
προσθεῖς ἐμοί κτάνης με, συγγίνωσκε δέ.
Ἄλλ' ἢ Ἐκάβῃ ἀντιλέγει αὐτῇ
μὴ ἀμαθεῖς ποιεῖ θεὰς
τὸ σὸν κακὸν κοσμοῦσα . . .
Κύπριν δ' ἔλεξας, ταῦτα γὰρ γέλωσ πολλὸς,
ἔλθειν ἐμῷ ξὺν παιδί Μενέλεω δόμους.
.....
ἦν οὐμὸς υἱὸς κάλλος ἐκπρεπέστατος
ὁ σὸς δ' ἰδὼν νιν νοῦς ἐποιήθη Κύπρις'
τὰ μῶρα γὰρ πάντ' ἐστὶν Ἀφροδίτῃ βροτοῖς,
καὶ τοῦνομ' ὀρθῶς ἀφροσύνης ἄρχει θεὰς.

Ἴδου οἱ μὲν θεοὶ ἀναίτιοι, ὁ δὲ ἄνθρωπος κάτοχος τῆς ἠθικῆς εὐθύνης, ἐξ ἧς γεννᾶται ἡ ἀξιοπρέπεια αὐτοῦ. Οὕτως οὐδεμία ὑπάρχει ἄλλη εἰμαρμένη ἢ ἡ τοῦ πάθους. Ἡ μεγάλη αὐτῆς ἰδέα ὑπετυπώθη ἄριστα ὑπὸ τοῦ Ῥακίνα ἐν τῇ «Φαίδρα», ἐνθα ἡ μῆνις τῆς Ἀφροδίτης χρησιμεύει μόνον εἰς μνήμην. «Ὅτε οἱ ἀρχαῖοι, γράφει πού ὁ Βοσσουέτος μνημονεύων στί-

χου τινὸς τοῦ Βιργιλίου¹, ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς κατεχομένους ὑπὸ ὑπερφουῶς τινος πάθους ἐνόμιζον, ὅτι τοῦτο ἤρχετο ἐκ θεοῦ τινος ἢ ὅτι ἡ σφοδρὰ αὕτη ἐπιθυμία ἦτο καθ' αὐτὴν θεός».

Πόσον προέκοψεν ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια ἀπὸ τοῦ Αἰσχύλου μέχρι τοῦ Εὐριπίδου! Οὐδέποτε, οὐδαμοῦ τῆς γῆς καταναλώθη διανοητικὴ ἐνέργεια τοσοῦτῳ λυσιτελῶς ὅσῳ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τοῦ Β'. αἰῶνος' τεκμήριον δὲ ἡχυμαστὸν ἴσως τῆς ἐνεργείας ταύτης εἶναι ἡ ταχεῖα καὶ βαθεῖα μεταμόρφωσις τῆς τραγωδίας. Ὁ μὲν Αἰσχύλος ἐπέδειξε τὴν πράξιν τοῦ Ὁρέστου δεινὴν μὲν, ἀλλ' ἀναγκαίαν καὶ οἰονεῖ ἱεράν' ὁ δ' Εὐριπίδης κατακρίνει αὐτὴν ἀνευδοκίμως φρονῶν, ὅτι ὁ φόνος τῆς Κλυταιμνήστρας εἶναι ὑπέμετρος τιμωρία, ἐφ' ἣ ὁ Ὁρέστης καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Ἠλέκτρα μεταμέλονται εὐθὺς καὶ πικρῶς.

Ἐν ἄλλῃ τινὶ τραγωδίᾳ τοῦ Εὐριπίδου ὁ Τυνδάρεος, πατὴρ τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ τῆς Ἑλένης, λέγει πρὸς τὸν Μενέλαον λίαν συντεῶς καὶ εὐρώστως

Εἰ τὰ καλὰ πάσι φανερὰ καὶ τὰ μὴ καλὰ,
τούτου τίς ἀνδρῶν ἐγένετ' ἀσυνετώτατος,
ὅστις τὸ μὴ δίκαιον οὐκ ἐσκέψατο
οὐδ' ἦλθεν ἐπὶ τὸν κοινὸν Ἑλλήνων νόμον;
Ἐπεὶ γὰρ ἐξέπνευσεν Ἀγαμέμνων βίον
πληγῆς θυγατρὸς τῆς ἐμῆς ὑπὸ κάρᾳ,
αἰσχιστον ἔργον, οὐ γὰρ αἰνέσω ποτὲ,
χορὴν αὐτὸν ἐπιθεῖναι μὲν αἵματος δίκην
οἴαν διώκοντ' ἐκβαλεῖν τε δωμάτων
μητέρα' τὸ σῶφρόν τ' ἔλαθεν ἂν τῆς συμφορᾶς,
καὶ τοῦ νόμου τ' ἂν εἴχετ' εὐσεβῆς τ' ἂν ἦν.
Νῦν δ' εἰς τὸν αὐτὸν δαίμον' ἦλθε μητέρι'
κακὴν γὰρ αὐτὴν ἐνδίκως ἡγούμενος,
αὐτὸς κκαίων γέγονε μητέρα κτανών.
ἐρήσομαι δὲ, Μενέλεως, τοσόνδε σε
εἰ τόνδ' ἀποκτείνεις δμόλεκτρος γυνή,
χῶ τοῦδε παῖς αὖ μητέρ' ἀνταποκτενεῖ,
κάπειθ' ὁ κείνου γενόμενος φόνῳ φόνον

¹ Nisus ait: Dine hunc ardorem mentibus addunt, Euryale? an sua cuique deus fit dira cupido?
Aeneid. ix, 184.

λύσει, πέρας δὴ ποῖ κακῶν προδήσεται;
 καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλαι
 εἰς ὀμμάτων μὲν ὄψιν οὐκ εἶων περᾶν
 οὐδ' εἰς ἀπάντημ', ὅστις αἰμ' ἔχων κυρεῖ,
 φυγαῖσι δ' ὄσιοῦν, ἀνταποκτείνειν δὲ μή.
 «ἀεὶ γὰρ εἰς ἔμελλον ἔξεσθαι φόνου,
 » τὸ λοιπὸν μίσμα λαμβάνων χερσίν
 » ἐγὼ δὲ μισῶ μὲν γυναῖκας ἀνοσίους,
 » πρῶτην δὲ θυγατέρ', ἣ πόσιν κατέκτανεν
 » Ἐλένην τε τὴν σὴν ἄλοχον οὐποτ' αἰνέσω
 » οὐδ' ἂν προσείποιμ' οὐδὲ σὲ ζῆλῶ, κακῆς
 » γυναικὸς ἐλθόνθ' οὐνεκ' ἐς Τροίας πέδον
 » ἄμυνῶ δ' ὅσον περ δυνάτος εἰμι τῷ νόμῳ,
 » τὸ θηριῶδες τοῦτο καὶ μαιφόνον
 » παύων, ὃ καὶ γῆν καὶ πόλεις ὄλλυσ' ἀεὶ.»

Οὕτως ὁ Εὐριπίδης κατακρίνει τὸν ἄγριον νόμον τῆς ἐκδικήσεως, ἥτις ἦτο ἡ βᾶσις ὅλης τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Ἄλλὰ τίνος ἀρχῆς χάριν καταδικάζει αὐτὸν ὁ ποιητής; Ἡ περὶ τούτου πλάνη εἶναι εὐκόλος. Οἱ ἀκριβῶς διατρέψαντες περὶ αὐτὰ τὰ ἔπη τοῦ ποιητοῦ ἐπιστῶσι τὸν νοῦν ἡμῶν περὶ τίνος σπουδαίας διαφορᾶς, ἣν οἱ μεταφρασταὶ μόλις καθιστῶσιν ἐπαισθητήν. Ὁ Εὐριπίδης κατακρίνει τὸν θεσμόν τῆς ἐκδικήσεως οὐχὶ ἀκριβῶς χαριζόμενος τῇ δικαιοσύνῃ, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ φαίνεται ἐμπνεόμενος ὑπ' αἰσθητικῆς μᾶλλον εὐπροσπειρίας ἢ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἠθικοῦ τίνος καθήκοντος. *Δίκαιον* μὲν κατ' αὐτὸν εἶναι ἢ διὰ φόνου τιμωρία τοῦ φόνου· δὲν εἶναι ὅμως καλὸν ἢ ἐξ ἑνὸς ἐγκλήματος γένεσις ἄλλων, ὧν τὸ τέλος εἶναι ἀόριστον. «Ἡ πλάνη τοῦ ποιητοῦ, συμπεραίνει ὁ συγγραφεὺς ἀξιολόγου τινὸς πραγματείας περὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ Εὐριπίδου, ὁ Maignen, ἔγκειται ἐν τῷ πιστεῦναι τοῦναντίον τῷ Σωκράτει, ὅτι ἐνδέχεται ποτε νὰ ἦναι δίκαιον τὸ βλάπτειν τινὰ καὶ ὅτι τὸ δίκαιον διαφέρει τοῦ καλοῦ.»

Ὡς πρὸς τοῦτο ἢ ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ἢ τοῦ Πλάτωνος γενομένη πρόοδος μετὰ τὸν Εὐριπίδην εἶναι τῷ ὄντι σπουδαία. Σύγχρονός τις τοῦ Αἰσχύλου, ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης, εἶπεν, ὅτι «δίκαιόν ἐστι τὸ τὰ ὀφειλόμενα ἐκάστῳ ἀποδιδόναι.» «Ἐάν τις λέγῃ, ἀποκρίνεται ὁ Σωκράτης ἐν τῇ *Πολιτείᾳ* τοῦ Πλάτωνος, ὅτι δίκαιον εἶναι τὸ ἀποδιδόναι ἐκάστῳ τὰ ὀφειλόμενα, καὶ ἐάν ταῦτα λέγων νομίζῃ, ὅτι ὁ δίκαιος ὀφείλει νὰ πράττῃ κακὸν μὲν τοῖς ἐχθροῖς, καλὸν δὲ τοῖς φίλοις, δὲν λέγει σοφοῦ ἀνδρὸς

λόγου, διότι τοῦτο ἀντίκειται τῇ ἀληθείᾳ· οὐδέποτε εἶναι δίκαιον τὸ κακὸν πράττειν πρὸς τινά.» Ἐν τινι δὲ ἄλλῳ διαλόγῳ τοῦ Πλάτωνος ὁ Σωκράτης πάλιν λέγει, ὅτι εἶναι «ἱερὸν τὸ μὴ ἀποδιδόναι ἄδικον ἀντὶ ἀδίκου καὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ.»

Αὕτη εἶναι ἡ ἀρίστη ὑπόθεσις τῆς ἀνθρωπίνης ἠθικῆς. Θεοὶ δὲ τινε ἠθικῆ ἐδέδοτο νὰ προσεῖπη καὶ τάδε: «Ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν.»

Ὁ κ. Egger παρατηρεῖ ἐν τῇ *Ποιητικῇ* τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅτι οὐδεὶς γίνεται λόγος ἐν αὐτῇ περὶ τοῦ πεπρωμένου. «Ἀπὸ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἢ παλαιὰ ἰδέα τῆς εἰμαρμένης ἀπέβαλλε καθ' ἐκάστην τὴν εἰς τὴν σκηνὴν ῥοπήν τῆς, διότι ἐξῆσθέναι ἐν τῷ συνειδῶτι τῶν ἀνθρώπων.»¹

Τὰ δράματτα τοῦ Σαίξπηρου οὔτε τὰ τῆς στυγνῆς θεολογίας τοῦ Αἰσχύλου περιέχουσιν, οὔτε τὴν εὐρυθμον κοινοπραγίαν τῶν θεῶν καὶ ἀνθρώπων περικτῶσιν ὡς τοῦ Σοφοκλέους. Εἶναι δὲ πολλὸ μᾶλλον ἀνθρώπινα καὶ γήινα, ἔτι δὲ λαϊκώτερα οὕτως εἶπεν ἢ τα τοῦ Εὐριπίδου. Οἱ χαρακτῆρες τῶν προσώπων καὶ ἡ ἐλευθέρα αὐτῶν βούλησις εἶναι παρ' αὐτῷ τὰ μοναδικὰ αἷτια τοῦ συμβαινόντος αὐτοῖς κακοῦ ἢ ἀγαθοῦ καὶ οἱ μόνοι δημιουργοὶ τῆς τύχης των. Ὡς Ἄγγλοι δὲ καὶ διαμαρτυρούμενοι ἔχουσιν ἐλευθερίαν μετὰ μεγαλοφροσύνης, ἐξ ἧς προέρχεται ἡ ἰσχυρὰ καὶ αὐτοτελῆς αὐτῶν προσωπικότης. Εὐμοιροῦντες ἴσως ἠθικῆς δυνάμεως καὶ μείζονος πρακτικῆς λόγου ἢ οἱ ἥρωες τῆς ἀρχαίας τραγωδίας γινώσκουσιν ὅτι θέλουσι, τολμῶσιν ὅτι βουλευόνται καὶ εἶναι πρόθυμοι νὰ ὑπομείνωσι πάντα τὰ ἐπακόλουθα. «Οἱ ἄνθρωποι, ἀγαπητὲ Βροῦτε, εἶναι οἱ κύριοι τῆς τύχης των· ἐάν εἴμεθα αὐτῇ ὑποταταγμένοι, πταίομεν ἡμεῖς αὐτοὶ καὶ οὐχὶ οἱ ἡμέτεροι ἀστέρες».

Σημαίνει ἄρα γε τοῦτο, ὅτι τὰ πρόσωπα τοῦ Σαίξπηρου οὐδέποτε μεμψιμοιροῦσι καὶ ὅτι οὐδεμίαν μυστηριώδη εἰμαρμένην προῖστανται τοῦ βίου αὐτῶν, ὃν βιοῦσιν ἐν κόσμῳ, ὅπου πάντα εἶναι σαφῆ, λογικὰ καὶ ὀρθὰ, ὅπου ἕκαστος λαμβάνει τὸν μισθὸν τῆς ἀξίας του καὶ ὅπου τελευταῖον εἶνε ἀναμφιβόλως αἰσθητὴ ἡ δύναμις Προνοίας τινὸς κινούσης, ὡς ἔλεγεν ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Εὐριπίδης, τὴν γῆν καὶ διοικουμένην πάντα κατὰ τὸ δίκαιον; Ἀποκριθῶμεν μετὰ θάρρους, ὅτι δὲν ἔχει οὕτως. Ἐν τοῖς μεγάλοις δράμασι τοῦ Σαίξπηρου, ἅτινα εἶναι πιστὰ εἰκόνες τοῦ ἀνθρωπίνου βίου πῶς δύναται νὰ μὴ ἔρχῃ ὡσαύτως ἢ εἰμαρμένη, τοῦτέστι τὸ σκοτὸς καὶ ἡ φρίκη τοῦ ἀνεξήγητου; Φιλολογοὶ τινες ἐμόχθησαν ἵνα ἀποδείξωσιν,

¹ Egger, Histoire de la critique chez les Grecs, p. 204.

ἔτι ἡ εἰμαρμένη δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ ἑλληνικῇ τραγωδίᾳ καὶ ὅτι ἀντὶ τῆς σκοτεινῆς καὶ φοβερᾶς ταύτης δυνάμεως διέπει πατρικῶς δίκαιος νοῦς. εἶναι παράδοξον, ὅτι οἱ εὐφρεῖς οὗτοι κριτικοὶ δὲν κατενόησαν τὸ μάταιον τῆς χρηστῆς κατὰ τᾶλλα γνώμης τῶν ταύτης. Πόσον πλεονεκτεῖ ἀληθῶς ἡ ποίησις ὅταν ἀντὶ τοῦ ἱεροῦ φόβου, οὐτινος γίνεται ἔμπλεως ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους ὁ Αἰσχύλος, ὑποτεθῆ ἡ κανονικὴ λειτουργία ποινικοῦ τιμῶν κώδικος μετρῶντος τὴν ποινὴν τῶν ἐνόχων κατὰ τὸ ἀκριβὲς μέτρον τῆς ἐνοχῆς τῶν! Οἱ ταῦτα δυσχωριζόμενοι ἐπεχείρησαν τὰ ὅμοια καὶ περὶ Σαιξπείρου καὶ ἐνόμισαν μεγάλην αὐτοῦ εὐεργεσίαν ἀποδεικνύοντες, ὅτι ὁ Ῥωμαῖος καὶ ἡ Ἰουλιέττα, ἡ Δεσδεμόνη, ἡ Ὀφελία, ἡ Κορδηλία καὶ πάντα τὰ ὑπὸ τῆς πνοῆς τοῦ Θεοῦ εὐχερῶς συντριβέντα ταῦτα ὄντα ἦσαν ἄξια τῆς τύχης τῶν. Οὐδαμῶς ἀλλὰ συνοδύρονται τοῖς ἀνθρώποις ἀγανακτοῦντες ἐπὶ ταῖς ἀδικίαις τῆς Δημιουργίας. Ἡ φρίκη ἐπιπολάζει ἐν τοῖς δράμασι τοῦ Σαιξπείρου. . . ἡ τοῦλάχιστον τὸ μυστήριον ὅπερ ὑπερφιλεῖ μὲν ὁ πιστεύων, ἀλλ' εἶναι ἀκατανόητον ὑπὸ τὸν λόγον. «Οὐδὲν βαθὺ ἄνευ μυστηρίου,» εἶπεν ὁ σοφὸς Στράους. Χάριν τῆς ποιήσεως διατείνομαι, ὅτι ἐν ταῖς τραγωδίαις τοῦ Σαιξπείρου καὶ τοῦ Αἰσχύλου, προσέτι δ' ἐν παντὶ μεγαλοεργήματι τῆς διανοίας τὸ ἀκατάληπτον εἶναι ἐκ τῶν ἀναποδράστων ὄρων.

PAUL STAFFER.

ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ.¹

Διὰ τῆς τεχνικῆς δὲ τέλος ἀναγνώσεως προσλαμβάνομεν ἰδιότητα πᾶν ὠφελίμους καὶ προασκούμεθα εἰς τὴν ῥητορικὴν. Διότι τίνα ἄλλα εἰσὶ τὰ στοιχεῖα, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ῥητορικῆς; τίνα ἄλλα τὰ χρήσιμα καὶ ἀνγκαῖα τῷ μέλλοντι ῥήτορι προσόντα, ἢ αὐτὰ ταῦτα τὰ τῆς καλῆς καὶ μετὰ τέχνης ἀναγνώσεως; Ὅταν δηλαδὴ μανθάνωμεν νὰ διαρθρώμεν τὰς συλλαβὰς ὀρθῶς, νὰ προφέρωμεν τὰς λέξεις καθαρῶς καὶ ἀπαγγέλωμεν μετ' εὐκρινείας καὶ ἐμφάσεως, τί ἄλλο πράττομεν, ἢ παρασκευά-

¹ Ἴδε συνέχ. προηγ. τεύχος σ. 128.

ζομεν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ῥητορικὴν; Διότι τέλος πάντων ἂν ἡ ῥητορικὴ εἶναι ἡ κορυφὴ τῆς πυραμίδος, ἡ ἀνάγνωσις κεῖται ὡς βᾶσις αὐτῆς, ἄνευ δὲ ταύτης ἀδύνατον νὰ ἐποικοδομήσωμεν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ μέγιστοι τῶν ῥητόρων ἦσαν καλοὶ πρότερον ἀναγνώσται, πρὶν ἢ γείνωσι καλοὶ ῥήτορες. Ἀπέκοψαν πρότερον τὰ ἐλαττώματα τῆς φωνῆς, τῆς ἀναπνοῆς, τῆς ἀρθρώσεως, τῆς προφορᾶς καὶ ἀπαγγελίας καὶ προσέλαβον τὰς ἰδιότητας τῆς τεχνικῆς ἀναγνώσεως, ἤγουν ἐγένοντο ἱκανοὶ καὶ εὐδόκιμοι ἀναγνώσται, πρὶν ἢ γείνωσιν εὐγλωττοὶ ῥήτορες.

ὑπὸ ταύτην δὲ τὴν ἔννοιαν ἡ ἀνάγνωσις, ἡ μεγάλη τῆ φωνῆ γινομένη, εἶναι τέχνη, ὡς καὶ ἡ ῥητορικὴ, ἡ ζωγραφικὴ, ἡ γλυπτικὴ, ἡ μουσικὴ καὶ πᾶσα ἄλλη. Ἄν δὲ λέγοντες τέχνην νοοῦμεν μέθοδον, διδασκαλίαν, χρῆσιν μέσων, σύνολον τέλος κανόνων πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργου τινός, πάντα ταῦτα περιλαμβάνει ἡ ἀνάγνωσις. Τοῦτο δὲ δύναται τις ἐκ πολλῶν νὰ καταμάθῃ τρόπων, ἤτοι ἐκ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς πράξεως, ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς καὶ τῆς παρατηρήσεως. Ἄν δὲ ἡ τέχνη κρίνεται ἐκ τῆς χρησιμότητος, τῆς εἰς τὸν βίον παρεχομένης, ἡ τέχνη τοῦ ἀναγινώσκειν εἶναι χρησιμωτάτη. Ἡ ἀνάγνωσις εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη τοῦ βίου, εἶναι τὸ ἄλλας, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ὁ ἄρτος τοῦ ἀνθρώπου, θεωρουμένου ὡς χριστιανοῦ, ὡς πολίτου, ὡς οἰκογενειάρχου, ὡς λογικοῦ τέλος ὄντος. Διὰ τῆς ἀναγνώσεως εἰσερχόμεθα εἰς ἄλλον κόσμον καὶ συγκαινωνοῦμεν μετὰ τῶν σπουδαίων καὶ μεμορφωμένων ἀνθρώπων. «Ἡ ἀνάγνωσις ἀξάνει καὶ ῥώννυσι τὴν ψυχὴν, λέγει ὁ Βολταίρος.» «Ἡ ἀνία ἡ καταφθέρουσα τοὺς ἀνθρώπους ἐν μέσῳ τῶν ἡδονῶν εἶναι ἄγνωστος τοῖς εἰδόσι νὰ ἀσχολῶνται περὶ τὴν ἀνάγνωσιν, λέγει ὁ ἀθάνατος συγγραφεὺς τοῦ Τηλεμάχου, ὁ σοφὸς Φενελών.»

Ἄλλ' ἡ ἀνάγνωσις ἔχει βαθμοὺς καὶ τελειότητα, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη τέχνη καὶ καθὼς δὲν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν ζωγράφον, τὸν παρασκευαστὴν μόνον τῶν χρωμάτων καὶ τὸν χρωματίζοντα ἐπὶ χάρτου ἢ ὑφάσματος ἀληλιμμένου κερῶ, οὔτε γλύπτην, τὸν γινώσκοντα μόνον νὰ παίξῃ ἐπὶ ὀργάνου τὴν μουσικὴν κλίμακα, οὕτω δὲν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τεχνικὸν ἀναγνώστην τὸν γινώσκοντα μόνον τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου, τὴν δύναμιν τῆς ἐνώσεως αὐτῶν πρὸς παραγωγὴν συλλαβῶν καὶ λέξεων καὶ τὸν ἐκφράζοντα διὰ τοῦ ἤχου καὶ τῆς φωνῆς τοὺς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν κειμένους λόγους, ἀλλὰ τὸν ἐμφυσῶντα ζῶν ἐν εἰς τὰ ἀναγινωσκόμενα. Ἴνα δὲ νοήσωμεν τὴν διαφορὰν κάλλιον, φέρε ἐμβλέψωμεν εἰς τὰ ἔργα τῆς γλυπτικῆς ὡς τίνα δηλαδὴ ἀγάλματα δὲν διαφέρουσι τοῦ ἀπλοῦ καὶ

αξέστου λίθου, ἢ κατὰ τὴν λέανσιν καὶ διαγραφὴν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἄλλα δὲ κατὰ τὴν παράστασιν καὶ ἄλλα κατὰ τὴν ἀκριβοῦς μίμησιν, τὸ κάλλος καὶ τὴν ζωὴν, οὕτω συμβαίνει καὶ ἐν τοῖς ἀναγνώστασις. Ἀναγνώστης δηλαδὴ ἀγαθὸς λέγεται ἐκεῖνος, ὅστις ζωοποιεῖ τὰ ἀναγινωσκόμενα καὶ ἐκφράζει τὰς ἐπὶ τοῦ ἀψύχου χάρτου ιδέας ζωηρῶς, ὡς εἰκόνας δηλαδὴ ζώσας καὶ τρόπον τινὰ παρεχομένους πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀκροατῶν καὶ προκαλοῦσας τὴν προσοχὴν καὶ τὸν θαυμασμὸν αὐτῶν.

Ἡ ἀνάγνωσις συνεννοεῖ τὸ ὠφέλιμον μετὰ τοῦ τερπνοῦ, ἀναπτύσσει τὸν νοῦν καὶ διαμορφοῖ τὴν καρδίαν. Πόσας τέρψεις δὲν συγκομιζεῖ ὁ καταναλίσκων ὥρας τινὰς καθ' ἑκάστην εἰς τὴν ἀνάγνωσιν βιβλίων τερπνῶν καὶ ὠφελίμων! Ἄν δὲ ἡ ἀνάγνωσις εἶναι πρόξενος τοσοῦτων ἀγαθῶν εἰς τὸν ἀναγινώσκοντα καθ' ἑαυτὸν, πόσον ὠφελεῖ καὶ τέρπει, ὅταν γίνηται μετὰ τῆ φωνῆ καὶ μετὰ τέχνης καὶ ἐνώπιον ἄλλων; Ἡ τέχνη τοῦ ἀναγινώσκοντος κατέστη καθ' οὗς ζῶμεν καὶ πολιτευόμεθα χρόνους προτέρηματα περισπούδαστων. Αὕτη πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς διαμορφοῖ καὶ τὸν προφορικὸν λόγον καὶ καθίστησιν ἡμᾶς εὐπροσαγορευτέρους καὶ τερπνοτέρους πρὸς ἀλλήλους. Ὅταν τις ἀναγινώσκῃ καθ' ἑαυτὸν σύγγραμμά τι πολὺ ἔχον τὸ ἐνδιαφέρον, πολλάκις παρατρέχει λεπτάς τινας ιδέας, οὐδ' αἰσθάνεται ὅσα καὶ ὁ γράψας αὐτό. Ὅταν ὁμοῦ ἀναγινώσκῃ ἐνώπιον ἄλλων ἢ μετ' ἄλλων, ἀγωνίζεται ὅσον δύναται νὰ ἐκδηλώσῃ πάσας τὰς χάριτας τοῦ ἀναγινωσκόμενου τεμαχίου καὶ μετ' αἰσθήματος παραστήσῃ τὰς σκέψεις καὶ τὸν σκοπὸν, ὃν προέθετο ὁ συγγραφεύς, ὅτε ἔγραψεν αὐτό. «Διαφέρει πολὺ, γράφει ἡ Κυρία Σεβινιέ, νὰ ἀναγινώσκῃ τις ἐν βιβλίῳ καθ' ἑαυτὸν, ἢ μετ' ἀνθρώπων ὑπερυφούντων τὰ καλὰ χωρὶς αὐτοῦ καὶ προκαλοῦντων τὴν προσοχὴν τῶν ἀκροατῶν.»

Ἐκ τῶν ἀνω λεχθέντων ἀπεδείχθη, νομίζομεν, ὅτι ἡ ἀνάγνωσις. ἵνα ᾖ ἀληθῶς ὠφέλιμος, πρέπει νὰ γίνηται μεγαλοφώνως. Ἡ τοιαύτη δὲ ἀνάγνωσις οὐ μόνον τὸν νοῦν διεγείρει, ἀλλὰ καὶ τὴν προσοχὴν διὰ τῆς ταυτοχρόνου διεγέρσεως τῆς ἀκοῆς καὶ ὁράσεως. Πολλοὶ τέλος περὶ τὴν τέχνην ταύτην ἀσχοληθέντες θεωροῦσι τὴν ἀνάγνωσιν ὠφελιμώτεραν, ὅταν γίνηται μετ' ἄλλων ἢ ἐνώπιον ἄλλων. Οἱ ἄνθρωποι διαφόρως μὲν καὶ ἀτελῶς ἀντιλαμβάνονται τῶν ἀναγινωσκόμενων ἀναλόγως τοῦ πνεύματος, τῆς προσοχῆς καὶ ἀντιλήψεως αὐτῶν. Ὅ,τι δηλαδὴ διεγείρει τὴν ἐντύπωσιν τούτου, ἐκεῖνος θεωρεῖ παρέλκον καὶ ἐπουσιώδες, ἀλλ' ὑπάρχουσιν ὁμοῦ καὶ πλείστα, ἐν οἷς πάντες σχεδὸν συμφωνοῦσιν ἐκ ταύτης λοιπὸν τῆς κοινῆς συμφωνίας γεννᾶται ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ εἶδος τι ἀμοιβαίας πνευ-

ματικῆς συνεννοήσεως, ἧς τὰ ἀποτελέσματα ὠφελούσιν ἐνὸς ἐκάστου τὴν διάνοιαν.

Ἄλλ' ἵνα κάλλιον διακρίνωμεν τὴν ἀξίαν τοῦ ἱκανοῦ ἀναγνώστου καὶ τὴν τερπνότητα καὶ χρησιμότητα τὴν ἐκτῆς τεχνικῆς ἀναγνώσεως παραγομένην, φέρομαι παρασταθῶμεν ἐνώπιον δημηγύρωσι, ἐν ᾗ ἀδέξιος καὶ ἀγύμναστος ἀναγινώσκει. Ἄγνωστος οὗτος τίνος τόνον φωνῆς νὰ μεταχειρισθῆ, ὑποπίπτει εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς εἰς μονοτονίαν ἐμβάλλουσαν τοὺς ἀκροατούμενους εἰς κόπωσην καὶ ἀνίαν· μὴ εἰδὼς τοὺς κανόνας τῆς ἀναπνοῆς, τῆς προφορᾶς καὶ τῆς στίξεως, καταπονεῖται ταχέως καὶ καταπονεῖ σῦνυμα τὸ ἀκροατήριον αὐτοῦ. Μὴ διδασκόμενος τέλος, μὴδ' ἀσκηθεὶς εἰς τὴν τέχνην ταύτην, ἀναγινώσκει ταχέως, ὑποπίπτει εἰς δισταγμούς, ἐπαναλήψεις, συγχέεται καὶ οὐδεμίαν οὔτε ζωὴν οὔτε αἰσθημα ἔχει ὁ λόγος αὐτοῦ. Ἐκ τούτων λοιπὸν πάντων καταπονεῖται ὁ ἀκροατὴς καὶ ἀποκάμνει, διότι οὐδὲν δύναται οὗτος νὰ ἐννοήσῃ, οὐδὲν νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τοῦ χάους τούτου τῶν συγκοιτομένων λέξεων, οὐδὲν ἐκ τῶν ἀνευ χροιάς καὶ ζωῆς φράσεων. Ἐνεκα δὲ ταύτης τῆς ἀπειρίας τοῦ ἀναγνώστου καὶ αὐτὸ τὸ ἀριστοῦργημα διαπρεποῦς συγγραφῆς ἤθελε θεωρηθῆ ὡς τι εὐτελὲς καὶ ἀνάξιον λόγου ἔργον. Οὕτω καὶ ἡ ἀρμονικωτάτη σύνθεσις ἐπιφανοῦς μουσουργοῦ ὑπὸ ἀμαθοῦς καὶ ἀγυμνάστου ἐκτελουμένη μαθητοῦ οὐδεμίαν δύναται νὰ παραγάγῃ ἐντύπωσιν. Καὶ πῶς δύναται νὰ καταστήσῃ εἰς τοὺς ἄλλους ἐννόητον τὸ ἀναγινωσκόμενον ὁ ἀνίκανος ἀναγνώστης, ἀφοῦ αὐτὸς οὗτος δὲν ἐννοεῖ αὐτό; Ἐκ τοιαύτης λοιπὸν ἀναγνώσεως καὶ ὁ λέγων καὶ οἱ ἀκούοντες ἀπέρχονται ἀνευ συγκομιδῆς οὐδενὸς καρποῦ, ἀνευ οὐδεμιᾶς ὠφελείας. Οὕτω ἀπέρχονται ἐκ συμποσίου νήστεις οἱ κεκλημένοι, διότι ἀμελῆς καὶ ἀπειρος μάγειρος εἶχε ρίψει ἀφθονον ἄλας εἰς τὰ φαγητά, ἢ ἄλλως εἶχε καταστήσει αὐτὰ ἀπὸ τῆς ἀνοστῆς. Εἶχε λοιπὸν δίκαιον ὁ Μονταίνιος παραπονούμενος κατ' ἀνικάνου ἀναγνώστου, ὅτι ἐξ ἐκείνου καὶ οὐχὶ ἐξ ἑαυτοῦ ἀπώλεσε τὴν συνέχειαν τοῦ ἀναγνώσματος.

Τὸ πρῶτον δὲ καὶ σπουδαιότατον προσὸν τοῦ ἀναγνώστου εἶναι τὸ ἐννοεῖν τὰ ἀναγινωσκόμενα, ἕτερον δὲ τὸ ἀναγινώσκειν μετ' αἰσθήματος. Ἄνευ τῶν δύο τούτων οὐσιωδῶν κανόνων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κατασταθῆ τις ἱκανὸς ἀναγνώστης. Ἴνα δὲ ἐκφρασθῶ σαφέστερον, ἀνευ καταλήψεως τοῦ κειμένου δὲν δύναται νὰ γείνη τεχνικὴ ἀνάγνωσις, καὶ πάλιν ἀνευ τεχνικῆς ἀναγνώσεως δὲν δύναται νὰ γείνη ὀρθῆ τῶν ἐνοιῶν κατάληψις, τὸ ἐν δηλαδὴ βοήθει τῷ ἑτέρῳ, ἀμφοτέρω δὲ συνυπηρετοῦνται θαυμασιώτατα. Ἀποδείξεις δὲ τῶν λεγομένων μοι εἶναι, ὅτι πολλάκις συμβαίνει ἀναγινώσκοντες συγγραφεῖα τινὰ νὰ ἐπιστρέφωμεν, πρὶν ἢ περᾶνω-

μεν περίοδόν τινα, εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ἐπαναλαμβάνωμεν φράσιν τινά. Διατί δὲ τοῦτο; Ἀπλῶς διότι ἀνέγνωμεν κακῶς. Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν συ-
 ἄγομεν ἀναμφιλέκτως, ὅτι τὸ κακῶς ἀναγινώσκειν ἢ παντελῶς ἢ μικρὸν
 διαφέρει τοῦ μὴ ἐπίστασθαι ἀναγινώσκειν καὶ διὰ τοῦτο, εἰς τὴν γνῶσιν
 τοῦ ἀναγινώσκειν πρέπει νὰ ἐνυπάρχη ἀναποσπάστως συνδεδεμένον τὸ
 ὀρθῶς καὶ τεχνικῶς ἀναγινώσκειν.

Εἶπομεν ἐν ἀρχῇ, ὅτι « ἡ τεχνικὴ ἀνάγνωσις ἔχει σπουδαῖον μέρος ἐν
 τῇ ἐκπαιδεύσει, ἐν τῇ ἀγωγῇ, ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἐν τῇ τοῦ θεοῦ λατρείᾳ
 καὶ εἶναι ἡ κλειδί οὕτως εἰπεῖν, δι' ἧς εἰσερχόμεθα εἰς τὴν εὐληπτον παρά-
 στασιν τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ δι' αὐτῆς νοοῦμεν μά-
 λιστα τὸν ἐνδιάθετον λόγον. » Ῥιψόμεν ἤδη ἐν βλέμμα ἐπὶ τῶν διαφόρων
 τάξεων τοῦ λαοῦ καὶ τῶν παντοδαπῶν ἐπαγγελμάτων καὶ ἐξετάσωμεν
 κατὰ τί συντελεῖ ἐνὶ ἐκάστῳ τὸ καλῶς ἀναγινώσκειν. Πολλοὶ τῶν μαθη-
 τῶν, ὑπὲρ ὧν μάλιστα γράφονται ταῦτα, εἴτε ἕνεκα τῆς κοινωνικῆς θέ-
 σεως τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, εἴτε ἕνεκα ἰδίων προτερημάτων, εἴτε τέλος
 ἕνεκα ἀποφάσεων τῆς διοικούσης τὸν κόσμον Προνοίας, ἣν οὐδενὶ δέδοται
 προβλέπειν, θὰ ἀσπασθῶσιν ἡμέραν τινὰ ἐν τῶν πολλῶν ἐκείνων ἐπαγγελ-
 μάτων, τὰ ὅποια χρῆζουσι τῆς ἀναγνώσεως ὡς ἀναγκαίου προσόντος ἐν τῷ
 πρακτικῷ αὐτῶν βίῳ. Ὁ δικηγόρος λόγου χάριν ἀναγινώσκει πολλάκις
 ἐνώπιον τῶν δικαστῶν, εἰς ὧν τὰς χεῖρας κεῖται ἡ περιουσία καὶ ἡ ζωὴ
 τοῦ πελάτου αὐτοῦ, ἔγγραφοι, ἐν ᾧ περιέχεται ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀθωότη-
 τος καὶ ἡ νίκη τῆς συζητουμένης δικαστικῆς ὑποθέσεως. Ὁ καθηγητὴς
 ἀναγινώσκει πρότερον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐκλεκτὰ ἔργα δοκίμων συγ-
 γραφέων καὶ εἶτα ἐρμηνεύει αὐτά. Ὁ ἱερεὺς, καὶ αὐτοῦ τοῦ μικροτάτου
 χωρίου, ἀναγινώσκει ἐν τῷ ναῷ πρὸς πληροφάναν τῶν χωρικῶν τὰς ἐγ-
 κυκλίους τῆς κυβερνήσεως, τοὺς νόμους τοῦ κράτους καὶ τὰς συνοδικὰς καὶ
 ἐπισκοπικὰς ἐπιστολάς. Ὁ ἔμπορος ἀναγινώσκει τοῖς ὑπαλλήλοις αὐτοῦ
 τὰς ἐπιστολάς τὰς περιεχούσας τὰς παραγγελίας, ὧν ἡ ἐκτέλεσις ἐνεπι-
 σταύθη αὐτοῖς. Ὁ ἀξιωματικὸς καὶ ὑπαξιωματικὸς ἀναγινώσκουσιν ἐνώ-
 πιον τοῦ λόγου, ἢ τοῦ οὐλαμοῦ τὴν διαταγὴν τῆς ἡμέρας, ἐν ἣ ὁ στρα-
 τηγός, ἢ ὁ διοικητὴς προτρέπει τοὺς στρατιώτας νὰ ἐκτελέσωσι γενναίως
 τὸ καθῆκον αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ οἴκῳ καὶ παρ' αὐτῇ τῇ ἐστία, ὁ φιλό-
 στοργος καὶ φιλόμουσος πατήρ ἀναγινώσκει εἰς τὰ τέκνα αὐτοῦ συγγράμ-
 ματὰ τινὰ ἐπιτήδεια, ἵνα κοσμήσωσι τὸ πνεῦμα καὶ μορφώσωσι τὴν καρ-
 διαν αὐτῶν. Καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ὑποχρεοῦται ἐμφανισθεὶς ἐνώπιον τῆς
 ἀντιπροσωπείας τοῦ ἔθνους νὰ ἀναγνώσῃ τὸν βασιλικὸν λόγον καὶ κατα-
 στήσῃ γινώστας τὰς ἐπαγγελίας καὶ ὑποχρεώσεις τῆς Κυβερνήσεως αὐτοῦ.

Ἐν δὲ τοῖς συνταγματικοῖς καὶ δημοκρατικοῖς πολιτεύμασι πᾶς πολίτης
 ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου μέχρι τοῦ κατωτάτου, ἀπὸ τοῦ ὑπουργοῦ μέχρι τοῦ
 χειρῶνακτος, ἀπὸ τοῦ καθηγητοῦ μέχρι τοῦ ἐργάτου, πρέπει νὰ κέκτηνται
 τὸ χρήσιμον τοῦτο τῆς καλῆς ἀναγνώσεως προτέρημα. Ὅπου οἱ νόμοι ἐπι-
 τρέπουσι τοὺς συλλόγους, τὰς εταιρίας, τὰς πολιτικὰς συζητήσεις, τὴν
 διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐκλογὴν βουλευτῶν, δημάρχων, συμβούλων
 ἐπαρχιακῶν καὶ δημοτικῶν, ὅπου αἱ δημόσιαι συναθροίσεις καὶ τὸ ἐν
 ὑπαίθρῳ λέγειν εἶναι δικαιώματα τοῦ λαοῦ, ἐκεῖ ἡ τεχνικὴ ἀνάγνωσις
 εἶναι ἀναγκαιοτάτη. Παρίσταται δηλαδὴ ἀνάγκη νὰ ἀναγνώσῃ τις πολ-
 λάκις εἰς ἐπίκουρον πολλῶν ἔγγραφοι γινώμην καὶ μάλιστα ὅταν στεροῦται
 τῆς φυσικῆς εὐχερείας τοῦ προχείρως ὁμιλεῖν.

Διαλαβόντες γενικῶς περὶ τῆς ἀναγνώσεως πρῶτον μὲν ὡς περὶ καλλί-
 στης τοῦ τε νοῦ καὶ τοῦ σώματος ἀσκήσεως, εἶτα δὲ περὶ τῆς χρησιμότη-
 τος αὐτῆς, μεταβαίνομεν ἤδη νὰ εἰπωμεν, πῶς οἱ μαθηταὶ δύνανται νὰ
 ἀποκτήσωσι τὴν πρέπουσαν ἐνάρθρωσιν τῶν λέξεων, τὴν προφορὰν καὶ
 ἀπαγγελίαν.

Καὶ πρῶτον ὡς βᾶσις καλῆς ἀναγνώσεως πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀκριβὴς
 ἐνάρθρωσις τῶν γραμμάτων κατὰ τὰς ποικίλας αὐτῶν συμπλοκάς πρὸς
 σχηματισμὸν συλλαβῶν καὶ λέξεων. Τῶν γραμμάτων ὄντων φωνηέντων
 καὶ συμφώνων, ὀφείλομεν ἐν πρώτοις νὰ διδαχθῶμεν τὴν ἀληθῆ αὐτῶν καὶ
 γνησίαν προφορὰν. Πρέπει δὲ μετὰ τοῦτο νὰ ἀπαγγέλλωμεν αὐτὰ
 συναπτῶς καὶ εὐκρινῶς, ὥστε πάντα νὰ ἀκούωνται καὶ οὐδὲν αὐτῶν νὰ
 καταπίνηται, ἢ συγκόπτηται. Πρέπει δὲ νὰ προσφέρωμεν τὰ γράμματα
 κατὰ τὸν κοινῆ παραδεδεγμένον ὑπὸ τῆς λογίας τάξεως τρόπον, ἀποφεύ-
 γοντες πάντα ἰδιωτισμὸν ἢ διαλεκτικὴν προφορὰν, ἥτις ἐνδέχεται νὰ
 προσκρούῃ εἰς τοὺς κανόνας γλώσσης μεμορφωμένης. Ὅπως δὲ διδάσκα-
 λός τις κατορθώσῃ τοῦτο καλῶς, εἶναι χρεῖα νὰ ἐθίξῃ τοὺς μαθητὰς νὰ
 προσφέρωσι κεχωρισμένως τὰ διάφορα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, φωνή-
 εντὰ τε καὶ σύμφωνα καὶ διακρίνωσιν ἀκριβῶς τὸν ἦχον αὐτῶν. Ἡ ἐργα-
 σία αὕτη εἶναι ἀναγκαιοτάτη καὶ δὲν δύναται νὰ παραλειφθῇ, εἰμὴ πρὸς
 μεγάλην βλάβην τῶν μαθητῶν ἀνάγνωσιν. Πόσοι, ἄνδρες γενόμενοι,
 σφάλλονται ἀναγινώσκοντες, διότι δὲν προσέσχον εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ προ-
 φέρωσι καλῶς, φυσικῶς καὶ κατὰ τὸν κοινῶς παραδεδεγμένον τρόπον τὰ
 γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου!

Μετὰ δὲ τὴν ἐπίπνον αὐτὴν προκαταρκτικὴν διδασκαλίαν, πρέπει ὁ
 διδάσκαλος νὰ μεταβῇ εἰς τὸν συλλαβισμὸν, διδάσκων τοὺς μαθητὰς πῶς
 νὰ προσφέρωσιν ἐν ἐνώσει καὶ συναφείᾳ φωνηέντὰ τε καὶ σύμφωνα. Πρέπει

δὲ προηγουμένως νὰ διδάσκωνται αἱ συλλαβαὶ αἱ ἐξ ἀπλῶν συγκροτούμεναι φωνῶν, καὶ μετὰ ταῦτα αἱ ἐκ διφθόγγων. Ἡ προφορὰ συλλαβῶν ἀποτελουμένων ἐκ πολλῶν συμφώνων καὶ διφθόγγων εἶναι τὸ δυσκολώτερον μέρος τοῦ συλλαβισμού καὶ πρέπει νὰ ἐπηρεάζη ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. Ἐνταῦθα συμβουλευόμεν μόνον, ἵνα διδάσκωμεν τοὺς παῖδας τῶν διφθόγγων τινὰς οὐχὶ καθ' ἑαυτάς, ἀλλ' ἠνωμένους μετ' ἄλλων συλλαβῶν, διότι παραλλάσσει ἡ φωνὴ αὐτῶν· οὕτω παραδείγματος χάριν τῶν διφθόγγων *au* καὶ *eu* ἡ προφορὰ διδάσκεται ἐν συναφείᾳ κάλλιον, διότι τὸ *u* ἔχει ὅτ' ἐν τῇ προφορᾷ τοῦ *u*, ὅτ' ἐν τῇ προφορᾷ τοῦ *φ*. Τὴν προφορὰν δὲ παραλλάσσουν εὐρίσκουμεν πρὸς τούτους καὶ εἰς τὴν ἔνωσιν δύο τῶν αὐτῶν ἢ διαφόρων συμφώνων· εἰς τὴν λέξιν λόγου χάριν *καγ-χά-ζω* ἢ προφορὰ τοῦ *γ* παραλλάσσει, ὡς καὶ ἡ τοῦ διπλοῦ *γγ* καὶ *κκ* ἐν ταῖς λέξεσιν ἄγγελος, λάκκος· πρέπει δηλαδὴ ἐν τῇ προφορᾷ τούτων νὰ ἐπιδικηται ἡ εὐφωνία μᾶλλον, ἢ ἡ συνήθως αὐτῶν προφορὰ, ἣν ἔχουσιν, ὅταν ἀπαντῶνται ἀπλᾶ. Συμβουλευόμεν δ' ὡσαύτως νὰ διδάσκωνται οἱ παῖδες τὴν ἀνάλυσιν τῶν λέξεων εἰς συλλαβὰς καὶ τούτων εἰς τὰ συγκροτούμενα αὐτὰς φωνήεντα καὶ σύμφωνα καὶ ἀσκῶνται προφέροντες αὐτὰ εὐκρινῶς καὶ καθαρώς.

Διδάξαντες δὲ τοὺς παῖδας νὰ ἀπαγγέλλωσιν ἐρθῶς καὶ εὐκόλως μίαν πρὸς μίαν τὰς συλλαβὰς ἐκάστης λέξεως, πρέπει ἔπειτα νὰ ὀδηγήσωμεν αὐτοὺς εἰς τὸ προφέρειν πάσας ὁμοῦ τὰς συλλαβὰς μιᾶς λέξεως, ἥτοι ὀκλήρον τὴν λέξιν καὶ τέλος πλείονος ὁμοῦ λέξεις ἢ λόγον τέλειον. Πρέπει δὲ νὰ ἀπαγορευῆται ῥητῶς εἰς τοὺς πρωτοπείρους τὸ ἀναγινώσκειν ταχέως, διότι συνεπιφέρει πολλὰ σφάλματα καὶ κακὰς συνηθείας ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐπειδὴ δὲ ὁ νοῦς τῶν παίδων δὲν ἔχει ἀκόμη ἀσκηθῆ εἰς τὸ σκέπτεσθαι ταχέως, πρέπει καὶ ἡ ἀνάγνωσις νὰ γίνηται βραδέως καὶ νὰ συμβαδίζωσιν οὕτως εἰπεῖν ἀμφοτέρω γλώσσᾳ τε καὶ νοῦς. Ἡ παρατήρησις δ' αὕτη μεταφερομένη εἰς τὸν ἠθικὸν κόσμον ἀποτελεῖ τὸ χρυσοῦν οὕτως εἰπεῖν ἄξιωμα τῶν ἀρχαίων «*ἡ γλῶσσα μὴ προτρέχῃ τοῦ νοῦ*», τὸ ὁποῖον τόσον καλῶς ἠπίσταντο καὶ ἐφήρμοζον οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι.

Ἄφου δὲ καλῶς γυμνασθῶσιν εἰς τοῦτο οἱ παῖδες, τότε εἶναι ἀναγκαῖον, ἵνα ὁ διδάσκαλος προφέρῃ εὐκρινῶς καὶ ταχέως τὰς λέξεις, οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπαναλαμβάνωσιν αὐτάς. Τὸ τοιοῦτον δὲ καὶ τὴν προφορὰν αὐτῶν θέλει βελτιώσῃ καὶ τὴν γλῶσσαν καταστήσῃ εὐστροφωτέραν. Ποιήματα δὲ τινὰ σύντομα, ἀπλᾶ καὶ ἰδέας παρέχόντα γνωστὰς καὶ καταληπτὰς δύναται βεβαίως νὰ χρησιμεύωσι πρὸς τοῦτο. Μῦθοι δὲ μάλιστα τοῦ Αἰσώπου καὶ τοῦ ἄξιου μιμητοῦ αὐτοῦ Λαφονταίνου ἢ καὶ ἄλλων νεώ-

τέρων μυθογράφων εἰς μέτρον ὑψημένοι γνωστὸν καὶ ἀρχαιοπρεπὲς δύνανται νὰ χρησιμεύωσι καὶ ὡς μορφωτικαὶ τοῦ νοῦ. Στερούμεθα, δυστυχῶς, ἵνα καὶ περὶ τούτων βραχέα τινὰ εἴπωμεν, στερούμεθα καθ' ὀκλήριαν τοιούτων ἀπλῶν ποιητικῶν συλλογῶν, ἐνῶ οἱ Ἑλβετοὶ καὶ Γερμανοὶ καὶ ἄλλοι λαοὶ τῆς Βυρώπης καὶ Ἀμερικῆς εὐμοιροῦσι. Τίς πρακτικὸς ποιητὴς θὰ ἀναλάβῃ τὸ εὐγενὲς τοῦτο ἔργον καὶ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῶν Ἑλληνοπαίδων, προσλῶν ἀντὶ τοῦ δρέπειν δάφνας ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Ἑλικῶνος νὰ συλλέγῃ φυσικὰ καὶ ἀγροτικά τινὰ ἄθη ἐκ τῶν ὑπωρειῶν αὐτοῦ; Ὁ τοιοῦτος κοινωφελὴς ποιητὴς θὰ ζήσῃ ἐν τῷ ἔθνει μακρότερον χρόνον πολλῶν ἐστεμμένων ποιητικῶν κεφαλῶν, διότι θὰ ζῇ ἐν τῇ μνήμῃ τῶν παίδων, οἵτινες τὰς πρώτας ἐντυπώσεις καὶ τραγῳδία διατηροῦσι μέχρι γήραος. Μιμηθῆτω οὗτος τὸν ἄγνωστον δημοτικὸν ποιητὴν, τὸν φιλόμουσον ἐκείνον ἄνδρα, ὅστις ἐν χρόνοις δουλείας ἐποίησε χάριν τῶν παίδων τὸ πρὸς τὰ γράμματα παροτρυντικὸν ἐκεῖνο πρὸς τὴν Σελήνην ἄσματιον

«φεγγαράκι μου λαμπρό,
φέξε μου νὰ περπατῶ,
νὰ πηγαίνω σ' τὸ σχολεῖο
νὰ μαθαίνω γράμματα
τοῦ Θεοῦ τὰ πράγματα.»

Οἱ ἀφελεῖς, ἀπλοὶ καὶ διδακτικοὶ στίχοι τοῦ Κοραῖ ὠφέλησαν τοὺς Ἑλληνας μᾶλλον, ἢ μακρὰ ἠθικὰ συμβουλαὶ καὶ παραγγέλματα σοφά. Τίς οὐ μέμνηται τῶν ἐπῶν ἐκείνων, ἐν οἷς παραινῶνται οἱ παῖδες ἐνώρως νὰ ἀντιλαμβάνωνται παιδείας;

«Ἐπιμελοῦ, κοπιάζε, ἐνόσω εἶσαι νέος,
διὰ νὰ μὴ μετανοῆς τὸ ὕστερον ματαίως.
Ἡ ἐπιμέλεια νικᾷ ὅλας τὰς δυσκολίας,
καὶ ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς δρόμον εὐτυχίας.
Ἡ δὲ ἀμέλεια γεννᾷ παντοῖα κακῶν εἶδη.
πτωχείαν, καταφρόνησιν καὶ ἀτιμίαν δίδει.»

Ἄλλ' ἐπανέλθωμεν, ἐπόθεν ἐξωρμήσαμεν. Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ἀπαγγέλλῃ καθαρώς καὶ εὐκρινῶς λέξεις καὶ ταύτας νὰ ἐπαναλαμβάνωσιν οἱ μαθηταί. Ποῖαι δὲ τινες πρέπει νὰ ᾄδῃται ἐκεῖναι λέξεις; Βε-

βαίως δὲν πρέπει νὰ ἦναι ἀφηρημένα, ὡς σοφία, εὐτυχία, δικαιοσύνη, ἀρετή, χρηστότης, διάνοια, ἐγκράτεια καὶ αἱ παρόμοιαι· δὲν πρέπει νὰ ἦναι ἄγνωστοι, καθὼς ὤκεανός, ἠπειρός, ἠγαιέτιον, κροκόδειλος, βαινα, ἀδάμας, κήτος καὶ τὰ τοιαῦτα· δὲν πρέπει νὰ ἦναι λέξεις πραγμάτων ἢ ζώων σπανίως ὑποπιπτόντων εἰς τὰς αἰσθήσεις τῶν παιδῶν, οἷον *λίμνη, σπήλαιον, κάμηλος, δορκάς, ἔλαφος, ἀετός, λατομεῖον* καὶ τὰ λοιπά· δὲν πρέπει νὰ περιέχῃσι δύσκολον νόημα, ἢ νὰ χρήζωσιν ὄρισμῶν καὶ ἐπεξηγήσεως, ὡς *ἀλγεβρα, σεισμός, θύελλα, κεραυνός* καὶ τὰ λοιπά· δὲν πρέπει τέλος νὰ ἦναι λέξεις παράγωγοι, ἢ σύνθετοι, ἢ παρασύνθετοι, διότι περιλαμβάνουσι συνημμένας ἐννοίας, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἦναι λέξεις γνωσταὶ καὶ συνήθειαι, ὑποπίπτουσαι, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὰς αἰσθήσεις τῶν παιδῶν, λέξεις δηλαδὴ δηλωτικαὶ πραγμάτων, ἃ πάντοτε βλέπουσιν, ἀκούουσι καὶ μεταχειρίζονται. Συνελόντι δ' εἰπεῖν πρέπει πρῶτον μὲν νὰ διδάσκωμεν τοὺς παῖδας προφέρειν καλῶς καὶ καθαρῶς τὰς λαλουμένας λέξεις, ὡς δηλωτικὰς ἰδεῶν, πρέπει δηλαδὴ οὗτοι νὰ μανθάνωσιν ἐκτιθέσθαι τὰς ἰδέας αὐτῶν εὐθὺς ἅμα ἔχουσι τοιαύτας. Εἶτα δὲ πρέπει νὰ διδάσκωμεν τὰς γεγραμμένας ἢ τετυπωμένας λέξεις, ὡς οὐσας παραστατικὰς τῶν λαλουμένων λέξεων. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲ συμπίπτουσι κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ κανόνες τῆς διδασκαλίας τῆς ἀπλῆς ἀναγνώσεως μετὰ τῶν τῆς τεχνικῆς ἀναγνώσεως, περὶ ἧς ἡμεῖς ἐνταῦθα πραγματευόμεθα. Συμβουλευόμεν δὲ πρὸς τοῦτοις μετὰ τὰς ἐντύπους λέξεις νὰ διδάσκωσι τοὺς παῖδας τοὺς στοιχειωτικὸν ἤχον, οἵτινες εἶναι μέρη τῶν ἐντύπων λέξεων. Τὸ μέρος καλὸν εἶναι νὰ διδάσκηται μετὰ τὸ ὄλον. Τέλος δὲ διδασκόμεσαν τὰ γράμματα, ὡς ὄντα παραστατικὰ τῶν στοιχειωτικῶν ἤχων καὶ μέρη τῶν ἐντύπων λέξεων.

Καθὼς δὲ πᾶσα τέχνη ἔχει χρειᾶν προπαρασκευῶν τινῶν, αἵτινες συντελοῦσι πρὸς μόρφωσιν τοῦ τεχνίτου, οὕτω καὶ ἡ μετὰ τέχνης ἀνάγνωσις. Ἡ γυμναστικὴ ἐν γένει καὶ ἡ ἀσκήσις τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων καὶ ἡ ἐργασία τῆς φωνῆς ἰδίᾳ ὁμολογοῦνται ὡς μέσα προπαρασκευαστικὰ τῆς τεχνικῆς ἀναγνώσεως. Ἡ γυμναστικὴ συνίσταται ὡς ἀσκήσις προπαρασκευαστικῆ, διότι κινεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μαθητῶν, διεγείρει αὐτοὺς καὶ ἐνισχύουσα τὰ ὄργανα τοῦ σώματος, ἐνισχύει αὐτὸ τοῦτο τὸ σῶμα καὶ βελτιοῖ. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ δυνάμεθα εἰπεῖν καὶ περὶ τῆς φωνῆς καὶ ἀναπνοῆς, ὅτι δηλαδὴ διὰ τῆς ἀσκήσεως αὐτῶν ἀποκτῶμεν τακτικωτέραν, ἀπονωτέραν καὶ ἡδυτέραν ἀνάγνωσιν καὶ ἀπαγγελίαν. Ἀλλὰ περὶ τούτων βραδύτερον θὰ εἰπώμεν ἐν ἐκτάσει.

Ἐὰν τὸ παλαιὸν σύστημα τῆς ἀναγνώσεως, τὸ ἔτι καὶ νῦν παρ' ἡμῖν

ἐν χρήσει ὄν, μεταβληθῆ, ἀντικαταθῆ δὲ δι' ἄλλου λογικοῦ καὶ ἀνθρωπίνου, διὰ τοῦ φωνομιμητικοῦ παραδείγματος χάριν, τότε οἱ πρωτόπειροι, ἀπὸ τῆς νηπιώδους αὐτῶν ἡλικίας θὰ ἦναι δυνατὸν νὰ προσλάβωσιν ἰδιότητας, αἵτινες θέλουσι συντελέσει, ἵνα προσκτήσωνται ἐκ τρυφερᾶς ἡλικίας τὰ στοιχεῖα τεχνικῆς ἀναγνώσεως. Τὸ παλαιὸν τοῦτο σύστημα τῆς ἀναγνώσεως, (ἐν δύντατι νὰ ὀνομασθῆ σύστημα τὸ μὴ στηριζόμενον ἐπὶ οὐδεμιᾶς ψυχολογικῆς παρατηρήσεως), τὸ σύστημα λέγω τοῦτο εἶναι ὁ φερότατος σκόπελος, ἐν εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς εἶναι ἠναγκασμένος ὁ παῖς νὰ ὑπερβῆ. Ἐνεκα δὲ τοῦ ἀτελοῦς τρόπου τῆς διδασκαλίας τῆς ἀναγνώσεως καθίσταμεν ἀπὸ τῶν πρώτων ἔτι ἡμερῶν μισητὸν τὸ σχολεῖον εἰς τὸν παῖδα καὶ προξενούμεν αὐτῷ μυρίας ἐνοχλήσεις καὶ στενοχωρίας. Τίς ἐξ ἡμῶν οὐ μέμνηται ὀπόσα ὑπέστη, ἵνα τέλος δυνηθῆ νὰ μάθῃ τὰ εἴκοσι καὶ τέσσαρα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου; ὀπόσα, ἵνα συλλαβίξῃ; ὀπόσα, ἵνα ἀναγινώσκῃ; Ὀπόσων δακρύων πρόξενον ἐγένετο ἡμῖν τὸ σχολεῖον κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς εἰς αὐτὸ φοιτήσεως ἔνεκα τῆς ἀμεθόδου καὶ ἀτέχνου διδασκαλίας τῆς ἀναγνώσεως! Ἰστάμεθα πρὸ τοῦ πίνακος, ὡσεὶ ἐνώπιον ἱερογλυφικοῦ ἢ συμβολικοῦ διαγράμματος, καὶ ἠναγκαζόμεθα μηχανικῶς νὰ ἀποστηθίζωμεν τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου! Ἀποστηθίζομεν τέλος αὐτὰ συνεργούσης καὶ τῆς παιδαγωγικῆς ῥάβδου, ἀλλὰ δὲν ἡδυνάμεθα νὰ τὰ διακρίνωμεν. Νέαι λοιπὸν ἐντεῦθεν δοκιμασίαι καὶ νέα βασανιστήρια! Διὰ τοῦτο ἐπὶ μῆνας ὄλους ἰστάμεθα ἐνώπιον τοῦ κατηραμένου πίνακος, ὡσεὶ ἐνώπιον μεγάλου καὶ ὀρηκτικοῦ ποταμοῦ, ἢ ἐνώπιον βαραῆρου, καὶ ἐβιάζόμεθα νὰ διαβῶμεν αὐτά! Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἵνα ἀπαγγείλωμεν τὴν λέξιν *ἄνθρωπος* ἔπρεπε τοιαῦτά τινα νὰ εἰπώμεν, τὰ ὁποῖα χάριν περιεργείας γράφομεν *καλφα νι, αν—θητα ρω ω μεγα, θρω—πι ο μικρον σι, ποσ—ἄνθρωπος.* Πῶς λοιπὸν ὁ δυστυχῆς παῖς ἡδύνατο νὰ μὴ τρομάξῃ, ἠναγκαζόμενος τὴν ἀπλουστάτην ταύτην λέξιν, ἣτις διακρίνει αὐτὸν τῶν ἀλόγων ζώων, νὰ προφέρῃ δι' ἐνὸς τοιούτου ἀθροίσματος συμφώνων καὶ φωνηέντων; Ὀποίας καὶ ὀπόσας βραδύτητας καὶ ἐνοχλήσεις καὶ ἀηδίας δὲν ἦτον ἠναγκασμένος ὁ δυστυχῆς ἑλληνόπαις νὰ πάσχῃ, ἵνα μάθῃ τὸ ἀναγινώσκειν!

Πῶς δὲ ἡ φωνομιμητικὴ μέθοδος δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν διδασκαλίαν τεχνικῆς ἀναγνώσεως, φέρε βραχέα τινα εἰπώμεν πρὸς ὠφέλειαν τῶν πολλῶν μᾶλλον ἀποβλέποντες. Ἡ μέθοδος αὕτη συνίσταται εἰς τὸ συνοδεῦσιν τὴν *ἐκπομπὴν τῶν ἤχων* καὶ τὴν *προπαρασκευὴν τῶν διαρθρώσεων* διὰ τινῶν προσεγγίσεων ἰδεῶν ὑποδεικνυομένων διὰ τοιαῶν δε ἢ τοιαῶν δε κινήσεως τῆς χειρὸς. Ἦν δ' αὕτη κατ' ἀρχὰς ὀρισμένη πρὸς δι-

δασκαλίαν τῶν κωφῶν καὶ ἀλάλων, ἀλλ' ἀπεδείχθη μετ' οὐ πολὺ ὅτι ἤρ-
μοζε καὶ εἰς τοὺς λαλοῦντας καὶ ἀκούοντας. Ἡ ἐκπομπὴ τῶν ἤχων, ὧν
στεροῦνται οἱ κωφοὶ καὶ ἀλαλοὶ ἀντικαθίστατο διὰ κινήσεως τῆς χειρὸς
παραστατικῆς σχεδὸν τούτων τῶν ἤχων, καὶ διευκόλυνε μεγάλως τὴν
σπουδὴν τῆς ἀναγνώσεως. Τοῦτο καλῶς ἢ κακῶς (κατὰ τὴν παραδεδειγ-
μένην παρ' εὐρωπαίους συνήθειαν νὰ ὀνομάζωσι διὰ λέξεων Ἑλληνικῶν
πᾶσαν σχεδὸν ἀνακάλυψιν) ἐκλήθη δακτυλογία. Ἐν ταύτῃ λοιπὸν, ὡς
εἶπομεν, ἐκάστη κίνησις τῶν δακτύλων παρίστησι ἐν γράμμα, σχετικῶς
πρὸς τὴν θέσιν, ἣν κατέχει, καὶ τῆς ὀρθογραφίας τῆς λέξεως, ἐν ἣ περιέ-
χεται. Ἄλλ' ἡ φωνομιμητικὴ μέθοδος διαφέρει τῆς δακτυλογίας. Ἐν
τῇ φωνομιμητικῇ δηλαδὴ μεθόδῳ ἐκάστη χειρονομία παρίστησι ἤχον
τινα, ἢ διάρθρωσιν, ἐν ᾧ ἐν τῇ δακτυλογίᾳ παρίστησι ἐν γράμμα. Συγ-
κεφαλαιοῦντες τέλος τὸν μεταξὺ τούτων παραλληλισμὸν, λέγομεν, ὅτι ἡ
μὲν δακτυλογία παρίστησι τὴν γραφήν, ἡ δὲ φωνομιμητικὴ τὸν λόγον.
Αἱ κινήσεις δέ, αἵτινες εἰς τὴν φωνομιμητικὴν μέθοδον παρίστανται κεχω-
ρισμένως ἓνα ἕκαστον ἤχον, μίαν ἐκάστην διάρθρωσιν, δὲν ἐλήφθησαν
κατὰ τύχην ἔχουσι αὐταὶ ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τοὺς ποικίλους τρόπους
τῆς μνημοτεχνικῆς τέχνης. Ἀναμφιλέκτως κινήσεις τινὲς δὲν παρίστανται
ἀκριβῶς τοὺς ἤχους, ἀλλ' ὅμως περιέχουσι ἱκανὰς νύξεις, ὥστε οἱ μαθη-
ταὶ νὰ ἐνοῶσιν αὐτοὺς. Ὀλίγα παραδείγματα ἀρκούσι νὰ δείξωσι τὴν
ἀξίαν τούτων τῶν κινήσεων καὶ τὴν ὠφέλειαν, ἣν δύνανται νὰ παρέχωσιν
εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς τεχνικῆς ἀναγνώσεως. Ὁ ἤχος παραδείγματος
χάριν α δύναται νὰ ἐκδηλοῖ τὴν φυσικὴν ἀναφώνησιν τοῦ θάμβους, τῆς
ἐκπλήξεως, τοῦ θαυμασμοῦ ἢ κινήσις λοιπὸν ἢ συνοδεύουσα αὐτὸ συνί-
σταται συνήθως εἰς τὴν ὑφωσιν τῆς χειρὸς. Κατὰ τὸν μιμητικὸν λοιπὸν
τρόπον ἀπαγγέλλοντες τὸν ἤχον α ὑψοῦμεν τὴν δεξιὰν χεῖρα ὑπεράνω τοῦ
ώμου. Ὁ ἤχος ο εἶναι ἡ ἐπιφώνησις ἢ ἐρμηνεύουσα τὴν ἀντόθησιν, τὴν
ἀγανάκτησιν. Ἡ χειρονομία λοιπὸν ἢ παρίστανται τὴν ἰδέαν τῆς ἀντιθέ-
σεως, δι' ἧς ζητοῦμεν νὰ ἀπωθήσωμεν πᾶν τὸ ἐμποιοῦν φρίκην, συνίστα-
ται νὰ ἐκτείνωμεν τὸν δεξιὸν βραχίονα πρὸς τὰ πρόσω, τῆς χειρὸς λαμ-
βανούσης τὴν θέσιν, ἥτις ἀρμόζει εἰς ταύτην τὴν παράστασιν. Ἴνα δὲ
παραστήσωμεν τὸν ἤχον ζ μεταχειρίζομεθα τὴν φωνήν, δι' ἧς ο παῖς ἐξε-
ρεθίζει τὸν κύνα, καὶ ἥτις δύναται νὰ σημειωθῇ διὰ ξξξ. Καὶ τοῦτο
μὲν προξενεῖ ἀναμφιβόλως τὸν γέλωτα, ἀλλ' ὅμως πρέπει ἡμεῖς νὰ λέγω-
μεν εἰς τὸν παῖδα ὅ,τι ἐνοεῖ, καὶ ὅ,τι εὐκόλως δύναται νὰ ἐνοήσῃ καὶ
οὐχὶ ἀφηρημένα καὶ σκοτεινά. Διὰ ταύτης λοιπὸν τῆς ἐμφύχου οὕτως εἴ-
πειν ἀναγνώσεως προσλαμβάνει ὁ παῖς ιδιότητας, αἵτινες μεγάλως συντε-

λοῦσι νὰ καταστήσωσιν αὐτόν, τοῦ χρόνου προϊόντος, ἱκανὸν ἀναγνώστην.
Ἡ τοιαύτη δ' ἀνάγνωσις εἶναι μικρά τις γυμναστικὴ καὶ εἶπομεν ἀνωτέρω
πόσον ἡ γυμναστικὴ ὠφελεῖ τοὺς βουλευμένους νὰ μάθωσι τὸ μετὰ τέ-
χνης ἀναγινώσκειν.

Περατοῦντες δὲ τὴν εἰσαγωγὴν ταύτην, θεωροῦμεν καλὸν συγκεφαλαι-
οῦντες τὰ προειρημένα, τὰς ἐξῆς πρακτικὰς καὶ γενικὰς συμβουλὰς ν'
ἀποτεινοῦμεν τοῖς διδασκάλοις περὶ τοῦ χρησιμωτάτου τούτου μαθήμα-
τος. Ἡ διάρθρωσις, ἡ ἐκφρασις καὶ ἡ προφορὰ εἶναι σπουδαιότατα τῆς
τεχνικῆς ἀναγνώσεως πλεονεκτήματα, καὶ πρέπει οἱ διδάσκαλοι νὰ προ-
σέχωσιν, ἵνα ταῦτα γίνωνται ὡς οἶόν τε κάλλιστα. Εἶναι δὲ ἀναγκαῖον οὐ
μόνον νὰ διδάσκωσι, πῶς πρέπει νὰ γίνωνται ταῦτα καλῶς καὶ τεχνικῶς,
ἀλλὰ καὶ πῶς νὰ ἐπικυρωθῶνται αἱ περὶ ταῦτα ἐλλείψεις καὶ ἀτέλειαι. Ἡ
ὑψωσις, ἡ δύναμις καὶ ἡ ἔκτασις τῶν τόνων εἶναι ὡσαύτως χρησιμώτατα
εἰς τὴν μετὰ τέχνης ἀνάγνωσιν. Διδάσκοντες λοιπὸν τοὺς μαθητὰς τὴν
χρῆσιν τούτων, ἐθίζομεν αὐτοὺς νὰ ἀναγινώσκωσιν ἡσυχῶς, φυσικῶς καὶ
ἠδέως καὶ ἐκφράζωσι τὰς σκέψεις, τὰς θελήσεις καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ
ἀναγινωσκόμενου συγγραφέντος, καθ' ὃν τρόπον ἤθελον ἐκφράζει αὐτὰ, ἂν
ἦσαν ἴδια αὐτῶν. Διὰ τούτων δὲ ὡς δεῖ γινόμενων προσκτᾶ ὁ μαθητὴς
καὶ τὸ οὐκ εὐκαταφρόνητον πλεονέκτημα τοῦ ἔχειν ἐν τῇ συνομιλίᾳ ἤχον
φωνῆς ἠδῆας καὶ τερπνῆς καὶ ἀρεστῆς, πλεονέκτημα σπουδαῖον ἐν ταῖς πρὸς
ἀλλήλους ἡμῶν συνηθείαις καὶ σχέσεσι. Πρέπει ἔπειτα οἱ διδάσκαλοι νὰ
προσέχωσιν, ὥστε νὰ τηρῆται ἡ ἀπαιτούμενη στάσις τοῦ σώματος τοῦ
ἀναγινώσκοντος μαθητοῦ καὶ φυλάττηται ἀκριβῶς κατὰ κανόνας δεδο-
μένους καὶ ῥητοῦς ἢ φυσικῆ αὐτοῦ θέσις. Τὸ σῶμα εἶναι τὸ δι' οὗ ἐνεργεῖ
τὸ πνεῦμα· τότε δηλαδὴ τὸ πνεῦμα δύναται νὰ ἐνεργήσῃ καλῶς, ὅταν τὸ
σῶμα εὐρίσκηται ἐν καλῇ καταστάσει. Διὰ τοῦτο λοιπὸν πρέπει ὁ διδά-
σκαλος νὰ ἐπιτηρῇ οὐ μόνον τὴν ὄλην στάσιν τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τὰ
μέρη αὐτοῦ νὰ φυλάττηται τὴν προσήκουσαν θέσιν· ὀδηγίαι λοιπὸν περὶ
τῆς θέσεως τῶν ποδῶν, τῶν χειρῶν καὶ τῆς κεφαλῆς εἶναι χρησιμώταται.
Εἶναι γνωστὸν, ὅτι οἱ ὀρθαλμοί, αἱ κινήσεις τῶν χειρῶν καὶ καθόλου ἡ
τοιαύτη ἢ τοιαύτη θέσις τῆς κεφαλῆς παρίστανται τὰ διανοήματα καὶ σκέ-
ψεις τοῦ ἀναγινώσκοντος καὶ βοηθοῦσι τὴν ἀπαγγελίαν καθιστάντες τὸν
λόγον ζωηρότερον. Πρέπει τέλος πάντων ὁ διδάσκαλος νὰ προσέχη, πῶς
νὰ κρατῇ ὁ μαθητὴς τὸ βιβλίον αὐτοῦ ἐν καιρῷ τῆς ἀναγνώσεως. Ἐκ τῆς
θέσεως καὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὁ ἀναγινώσκων κρατεῖ τὸ βιβλίον αὐτοῦ,
ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος ἡ σαφήνεια τῆς ἀναγνώσεως. Ἐὰν ὁ μαθητὴς
λόγου χάριν κρατεῖ τὸ βιβλίον χαμηλότερον τοῦ δέοντος, τότε ἡ κεφαλὴ
αὐτοῦ θέλει κλίνει πρὸς τὰ ἐμπρός, τὸ δὲ ὄργανον τῆς φωνῆς δὲν θὰ ἔχη
πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἡ ἀνάγνωσις θέλει εἶναι συγκεχυμένη
καὶ ὄχι σαφὴς καὶ καθαρά.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΑΜΙΣΟΥ¹

ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΑΥΤΗΝ ΧΩΡΑΣ.

Περιφέρεια Ἀμισοῦ.

Ἄνω Ἀμισός, (Καδήκιοι).

Ἡ περὶ τὸ ἐν τέταρτον τῆς κυρίως Ἀμισοῦ ἀπέχουσα Ἄνω Ἀμισός κατοικεῖται ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Ἑλλήνων μετοικησάντων ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ προγενεστέραν τοῦ τῆς Ἀμισοῦ ἀποικισμοῦ ἐποχὴν. Ὡς ἀρχαιότεροι λοιπὸν ἔχουσι τὰ ἐπιχώρια ἦθη καὶ ἔθιμα, λαλοῦντες καὶ τὴν ἐπιχωριάζουσαν ἐνταῦθα γλώσσαν μετὰ μικρᾶς διαφορᾶς.

Ἡ θέσις αὐτῆς, ἐπὶ ὄροπέδιου νοτιοδυτικῶς τῆς πόλεως κειμένου, εἶναι λίαν εὐχάριστος, διότι ἐκ τῶν περισσοτέρων τῆς Ἄνω Ἀμισοῦ οἰκιῶν πανοραμικῶς δύναται τις νὰ ἴδῃ ἅπασαν μὲν τὴν Ἀμισὸν, πάντα δὲ τὰ ἐρχόμενα καὶ ἀπερχόμενα πλοῖα¹ διὸ καὶ χρησιμεύει ἐν ὥρᾳ μάλιστα ἀνοίξεως ὡς ἐξοχικὸς τοῖς πολίταις περίπατος. Οὐχ ἦττον δὲ εἰσερχόμενός τις κατὰ πρῶτον εἰς αὐτὴν εὐρίσκει τὴν κατάστασιν αὐτῆς οὐχί τόσο εὐχάριστον, πού μὲν ἀγυιάς καὶ στενωποὺς βορβόρου καὶ πάσης ἄλλης ἐκ τῶν οἰκιῶν ριπτομένης ἀκαθαρσίας γεμούσας βλέπων, πού δὲ οἰκίας προκατακλυσιμίας καὶ ἐτοίμους κατὰ πρώτην βιαίαν ὄθησιν νὰ καταρροῦσῶσιν ἢ νὰ γίνωσι κατ' ἀπρόοπτόν τινα περίπτωσιν ἀνεξαιρέτως ἅπασαι παρανάλωμα τοῦ πυρός.

Ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς οἱ μὲν πλείστοι καταγίνονται εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ καπνοῦ, ὅστις συγκαταριθμεῖται μετὰ τῶν πρώτων καπνῶν τῆς Ἐπαρχίας, ὡς ἐκ τῆς ποιότητος καὶ τῆς ἐπιτηδείτητος τῶν κατοίκων πρὸς τὴν περιποίησιν καὶ ἐπεξεργασίαν αὐτῶν. Τινὲς δὲ ἐργάζονται καὶ παρὰ τοῖς ἐν Ἀμισῷ καπνεμπόροις κατασκευάζοντες τὰ εἰς ἅπασαν τὴν ὑφήλιον γνωστὰ ἤδη καταστάντα δέματα (τέγνια) τῶν καπνῶν, εἰς τὰ ὅποια καὶ κάλλιον πάντων τῶν ἄλλων ἐπιτηδεύονται.

Ἀριθμεῖ δὲ νῦν ἡ Ἄνω Ἀμισός περὶ τὰς 500 οἰκογενείας, αἵτινες ἐξαιρουμένων τινῶν μετερχομένων τὸ ἐμπόριον, ἐν παντελεῖ διατελοῦσι πενίᾳ ὡς ἐκ μόνης τῆς καπνοφυτείας ποριζόμενοι τὸν ἐπιούσιον ἄρτον¹ καὶ ἐν ταιαύτῃ δὲ καταστάσει ὄντες διατηροῦσιν ἐκ πολλῶν ἤδη χρόνων σχολεῖα, ἐν οἷς τὰ τέκνα αὐτῶν ἄρρενά τε καὶ θήλαα φοιτῶντα διδάσκονται τὰ τῶν

¹ Συνέχ. ὅρα τεῦχος Α'. σελ. 44.

Ἑλληνικῶν σχολείων ἐγκύκλια μαθήματα, οὐκ ὀλίγα ἀναλόγως τῆς καταστάσεώς των καὶ οὗτοι δαπανῶντες ὑπὲρ αὐτῶν. Κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἐν μὲν τῷ ἄρρεναγωγείῳ διδάσκουσι δύο διδάσκαλοι συνδιδακτικῶς ἐν δὲ τῷ παρθεναγωγείῳ δύο ἀδελφαὶ τελειόφοιτοι τοῦ ποτὲ ἀκμάζοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει παρθεναγωγείου τοῦ Ἁγίου Τάφου, ὧν ἡ μεγαλειτέρα παραδίδει τὰ ἀνώτερα μαθήματα εἰς τὰς προκεχωρηκυίας μαθητρίας, καὶ ἡ μικροτέρα διευθύνει τὸ νηπιαγωγεῖον.

Διαμέρισμα Μαδέν.

(Μαδὲν ὀγμαγή).

Προχωρῶν τις ἐκ τῆς νοτιοανατολικῆς πλευρᾶς τῆς νῦν Ἀμισοῦ ἀπαντᾷ εἰς πέντε λεπτῶν τῆς ὥρας ἀπόστασιν κατὰ πρῶτον τὸν Λυκάστιν, κατὰ Στράβωνα, ποταμὸν (Μέρτ Ἰρυάκ), διαβατὸν κατὰ πᾶσαν τοῦ ἔτους ὥραν, πλὴν τῶν βροχερῶν ἡμερῶν ὅποτε ἐξογκούμενος οὐκ ὀλίγας προξενεῖ ζημίας παρασύρων πᾶν τὸ προστυχόν.

Μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ τούτου εἰσέρχεται εἰς τὸ διαμέρισμα Μαδέν, τὸ κείμενον ἐν τῷ μετὰ τὴν Θεμισκύρας καὶ Ἀμισοῦ διαστήματι ἐπὶ ὠραίων λόφων ὑπὲρ τὸ πεδῖον τῆς Θεμισκύρας καὶ συγκείμενον ἐκ πολλῶν Ἑλληνικῶν χωρίων μετὰ τινῶν Τουρκικῶν. Οἱ ἐνταῦθα Ἕλληνας ὡς πρὸς τὰ ἦθη, ἔθιμα, τὴν γλώσσαν, τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων καὶ τὴν λοιπὴν οἰκιακὴν αὐτῶν δίαιταν ὑπερτεροῦσι κατὰ πολὺ τοὺς ἐν ἄλλοις τῆς Ἐπαρχίας ταύτης διαμερίσμασιν Ἕλληνας, προσλαβόντας πλείστα Τουρκικὰ ἔθιμα καὶ αὐτὴν τὴν Τουρκικὴν γλώσσαν.

Εἰς ἡμισείας ὥρας ἀπὸ τοῦ Λυκάστου ποταμοῦ ἀπόστασιν εὐρίσκει τις τὸ χωρίον *Λέβκερις*, ἐν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων χωρίων τῆς Ἐπαρχίας ὡς πρὸς τὰ πλοῦτη, διότι παράγει ὡς καὶ ἅπασα ἐκεῖνη ἢ πρὸς τὴν θάλασσαν παράλληλος σειρὰ τῶν χωρίων τὰ ἐκλεκτότερα καπνὰ τοῦ τόπου ὡς πρὸς τὰ γράμματα ὅμως ὑπολείπεται πολὺ τῶν ἄλλων ἐν ᾧ εἰς τὰ ἄλλα γειτονικὰ χωρία διατηροῦσιν ἀπὸ κοινοῦ αἱ κατ' αὐτὰ κοινότητες σχολεῖα ἀνάλογα σχεδὸν τῆς καταστάσεώς των, ἐνταῦθα ἐπὶ τοσοῦτόν εἰσι διηρημένοι οἱ κάτοικοι, ὥστε εἰς πᾶσαν συνοικίαν διατηροῦσι Γραμματοδιδασκαλεῖον, ὑπὲρ τοῦ ὁποῦ ἐκαστος ἀσκόπως συνεισφέρει τὸ κατὰ δύναμιν εὐκόλως ὁ ἐννοεῖται ἢ ἐκ τῆς διαιρέσεως ταύτης προσγιγνομένη τῇ κοινότητι βλάβη ἐν ᾧ ἂν ἀπὸ κοινοῦ συνεισέφερον ἅπαντες τὰ ἡμίσεια τῶν ὅσα ἀδίκως νῦν καταδαπανῶσιν, ἤθελον ἔχει ἐν κεντρικὸν Ἀλληλο-

διδασκτικὸν σχολεῖον ἐντελέστατον μετὰ δύο ἱκανῶν διδασκάλων καὶ οὐκ εὐκαταφρόνητον Ἑλληνικόν, συνωδὰ τῇ προτροπῇ καὶ τῇ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐπιμονῇ τοῦ Σεβασμιωτάτου γέροντος Ἁγίου Ἀμασειας, ἵνα μὴ παρέρχηται ἀδίκως ὁ πολύτιμος καιρὸς τῶν παιδῶν αὐτῶν, καὶ ταῦτα πλησιάζοντος τοῦ κ' αἰῶνος, ὁπότε ἔπαν τὸ κατὰ τὴν Μικρασίαν Ἑλληνικὸν ἔθνος ὀργᾶ πρὸς τὴν παιδείαν καὶ ἀφειδῶς συνεισφέρει τὸν ὄβολόν αὐτοῦ ὑπὲρ αὐτῆς.

Ἐκείθεν τὴν ἰδίαν κρατῶν διεύθυνσιν φθάνει εἰς τὸ χωρίον Ἀλῆ Βέγη, ἔνθα ἐξίσταται τις βλέπων τὴν φυσικὴν καλλονὴν τοῦ τόπου. Ἰσάμενος ἐπὶ λόφου ἱκανῶς ὑψηλοῦ πανταχόθεν κατωφεροῦς καὶ στρέφων τὰ βλέμματα, βορειοανατολικῶς μὲν ἔχει τὸν ἐκτεταμένον ὀρίζοντα τῆς Μαύρης Θαλάσσης, βορειοδυτικῶς τὴν φυσικῶς ὠραίαν Ἀμισὸν μετὰ τῆς παρ' αὐτὴν πεδιάδος, καὶ ἀνατολικῶς τὴν ὑπὸ πλείστων ποταμίων καὶ βυάκων κατὰ πᾶσαν ὥραν τοῦ ἔτους καταρδευομένην καὶ ἀείποτε πρασινίζουσαν πεδιάδα τῆς Θεμισκύρας. Τὸ χωρίον τοῦτο ἐκ πολλῶν συνοικιῶν ἱκανῶς ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχουσῶν συνιστάμενον διατηρεῖ ἐν τισὶ συνοικίαις σχολεῖα, ἔνθα οἱ παῖδες τῶν διδάσκονται τὰ τρία στοιχειώδη μαθήματα, Ἀνάγνωσιν, Γραφὴν καὶ Ἀριθμητικὴν, ὑπὸ διδασκάλων ἐν τοῖς ἐνταῦθα Σχολείοις ἐκπαιδευθέντων.

Παρὰ τὴν θάλασσαν, εἰς ἡμισείας ὥρας ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν καὶ βορειοανατολικῶς τοῦ Ἀλῆ Βέγη ὑπάρχει ἕτερον χωρίον Ἀσάρ Ἀγάτζ καλούμενον, ἀνέκαθεν Γραμματοδιδασκαλεῖον τι διατηροῦν ἐφέτος δὲ νέον ἐκ τοῦ γειτονικοῦ χωρίου Καραπερτζὶν μετακαλεσάμενον διδάσκαλον ἐν τοῖς ἐκεῖσε σχολείοις ἐκπαιδευθέντα ἔθετο τὸ πρῶτον θεμέλιον τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω πορείας του.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς σειρᾶς κεῖται καὶ τὸ χωρίον Ὅξε ἐπὶ ὄροπεδίου κατωφεροῦς πρὸς τὴν θάλασσαν, ὅπερ ἀνέκαθεν διατηρεῖ ἐν Δημοτικὸν Σχολεῖον μετὰ δύο διδασκάλων.

Παραλλήλως πρὸς τὴν θάλασσαν κείνται ἐπὶ τῆς αὐτῆς εὐθείας γραμμῆς τὰ ἀκόλουθα τρία χωρία Τζερακμάν, Ἀνδρέα Μαχαλεσῆ (Ἀνδρεάντων) καὶ Τζερίκ, πλούσια μὲν καὶ δυνάμενα νὰ διατηρήσωσι καλὰ Σχολεῖα, οὐκ ὀλίγα κατ' ἔτος καταδαπανῶντα ποσά, διαμένοντα δὲ εἰς οὐχὶ εὐχάριστον κατάστασιν, ἕνεκα τῆς παρὰ τοῖς αὐτόθι χωρικαῖς ἐπικρατούσης ιδέας τοῦ νὰ διατηρῶσιν Ἑλληνικὰ σχολεῖα. Ἐὰν δὲ ἐδείκνυον τὴν αὐτὴν πρὸς τὰ Δημοτικά τῶν Σχολείων προθυμίαν, μεγάλως ἤθελον ὠφελῆσαι τὴν ἀτυχῆ αὐτῶν νεολαίαν, καταδεδικασμένην ν' ἀκροᾶται τὰ στοιχειώδη

μαθήματα παρὰ Γραμματοδιδασκάλων ἀγνοούντων καὶ τὴν τοῦ ὀνόματος αὐτῶν γραφὴν.

Ἐκείθεν λαμβάνων τὴν μεσημβρινὴν διεύθυνσιν εὐρίσκει τις τὰ χωρία Τζινάρ Ἀλῆ, Συναμάτας καὶ Κιοθτζὲ πουγγάρ δυνάμενα μὲν καὶ ταῦτα ὡς ἐκ τοῦ εὐαριθμοῦ τῶν κατοίκων αὐτῶν νὰ διατηρήσωσι καλὰ σχολεῖα, ἐκ τῆς ἀσυμφωνίας ὅμως τῶν κατ' αὐτὰ χωρικῶν οὐδὲ Γραμματοδιδασκαλεῖον πολλάκις διατηροῦντα πλὴν τοῦ Ἰορδαμάρτου, συνοικίας τοῦ Συναμάτας, ὅπερ ἀνέκαθεν διατηρεῖ ἐν Ἀλληλοδιδασκτικὸν Σχολεῖον.

Ἐντεῦθεν τὴν ἰδίαν ἀκολουθῶν διεύθυνσιν φθάνει εἰς τὸ χωρίον Καραπερτζὶν, ὑπὸ Ἑλλήνων ἀποκλειστικῶς ὡς καὶ τὰ προσηρημένα οἰκούμενον καὶ μεταξὺ οὐχὶ μόνον χωρίων ὁμοίως του, ἀλλὰ καὶ πόλεων ἱκανῶν ἐπὶ φιλομουσία διακρινόμενον. Μόλις ἑκατὸν πενήτηκοντα πτωχόταται οἰκογένεαι ἀπαρτίζουσι τὴν κοινότητα ταύτην, ἐκ μόνης τῆς καπνοφυτείας ἀθλιῶς ποριζόμεναι τὸν ἐπιούσιον ἔρτον, ἀλλ' ἐν τούτοις ἀπὸ δωδεκαετίας ἤδη τῇ προτροπῇ τοῦ Ἁγίου Ἀμασειας διατηροῦσιν οὐχὶ μόνον Ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον ἐντελέστατον ὑπὸ δύο διδασκάλους, ἀλλὰ καὶ Ἑλληνικόν, εἰς δ' διδάσκει εἰς Ἑλληνοδιδάσκαλος, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον τελειόφοιτος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς. Ἐνταῦθα πραγματικῶς βλέπει τις τὸ αἶσθημα τῆς φιλομουσίας ζωνῶς διακατέχον τὰς καρδίας ἀπάντων τῶν χωρικῶν, μετὰ μεγάλης προθυμίας ἀθορημῶς καταβαλλόντων τὸν ὄβολόν αὐτῶν ὑπὲρ τῶν Σχολείων τῆς κοινότητός των. Δίκαιον δὲ νομίζω ν' ἀναφέρω καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἀναζωπυρούμενων τὸν ζῆλον τῆς κοινότητός των διὰ τῆς ἰδίας ἑαυτῶν ἀταπαρνήσεως καὶ προθυμίας προδύχοντων κ. Χ. Ἰωάννου Συμεωνίδου, Ἰωάννου Κιρκασιάδου καὶ τινῶν ἄλλων, ὧν τὰ ὀνόματα συντομίας χάριν παραλείπω, καὶ ὑπομνήσω αὐτοῖς, ὅτι ἡ προθυμία των αὐτῇ ἀντανακλάται πρὸς ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐπομένως οἱ ἐκ τοῦ σύγγγους γνωρίσαντες καὶ ὀπωσδήποτε κατανοήσαντες τὰ αἰσθήματα αὐτῶν θέλουσιν ἀναγράψαι καὶ τούτους εἰς τὰς δέλτους τῶν κατὰ καιροὺς διαφοροτρόπως παρασχόντων τὰς ἀτομικὰς αὐτῶν ἐκδουλεύσεις πρὸς τὸ πολυπαθὲς Ἑλληνικὸν γένος.

Ἡ ἔτησίαι δαπάνη τῶν σχολείων τούτων υπερβαίνει τὰς 200 λίρας Ὀθωμανικᾶς. Ἐὰν δὲ χεῖρ τις ἀρωγός, ὧν εὐμοιρεῖ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, θελήσῃ νὰ προσφέρῃ μικρὰν τινα χρηματικὴν βοήθειαν πρὸς σύστασιν Παρθενωγαγείου μεγάλως θέλει εὐεργετήσῃ τὴν αὐτόθι Ἑλληνικὴν κοινότητα, σὺν ταύτῃ δὲ καὶ τὰς παρακειμένας διότι ἀληθῶς τὸ φύλον τοῦτο ἐν ἄκρᾳ διατελεῖ ἀμαθεία καὶ ἀποκτηνώσει, ἐξ οὗ μεγάλως ὀπισθοδρομεῖ,

ὡς εἰκόσ, ἢ τῶν ἀρρένων ἐκπαίδευσις καὶ ἡ ἐπιδιωκομένη ἀποσκοράκις τῆς ἀθλίας ἐντοπίου γλώσσης, μιζοβαρβάρου λαζικῆς. Πολλάκις οἱ κάτοικοι ἀπεπειράθησαν ν' ἀναγείρωσι Παρθεναγωγείον, ἀλλὰ σκεπτόμενοι ὅτι ἡ μεγάλη αὕτη δαπάνη ἐκ μόνης τῆς κοινότητός των θέλει ἀποθαρρύνει τοὺς κατοίκους καὶ στρεβλώσει τὴν τοῦ παιδαγωγείου πορείαν δὲν τολμῶσι νὰ ἐπιχειρηθῶσι τὸ τοιοῦτον. Ἀπό τινος δὲ καιροῦ οἱ εἰς Ῥωσίαν μεταναστεύοντες κάτοικοι ὡς μὴ δυνάμενοι πλέον ἐνταῦθα ἕνεκα τῆς ἀθλίας καταστάσεώς των νὰ ζήσωσιν, ἀφ' ἐνός μὲν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἀνηλεῶς φορολογούμενοι, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὄντες ἔρμαιον τῆς τουρκικῆς θηριωδίας τῆς πρὸ τινῶν ἐτῶν ἐκ Ῥωσίας μεταναστευσάσης ἐνταῦθα ἐπαράτου φυλῆς τῶν Κιρκασίων, οἵτινες νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν περιέρχονται τοὺς ἀγροὺς καὶ αὐτοὺς τοὺς παρὰ τὰς οἰκίας των κήπους ζητοῦντες τί νὰ ἀρπάσωσι καὶ μηδὲ τῆς ζωῆς καὶ τῆς τιμῆς τῶν δυστυχῶν χωρικῶν φειδόμενοι, πρὸς δὲ καὶ ἡ ἀποτυχία ἐπὶ τινὰ ἔτη τῆς καπνοφυτείας ἤρξατο ν' ἀποδεκατίζη τοὺς κατοίκους τοῦ χωρίου τούτου, ἐξ οὗ καταφαίνεται ὅτι θέλει ἐπέλθει καὶ ἡ ἀποδεκατίσις τῶν προσόδων τῶν Σχολείων αὐτῶν, ὥστε ἂν μὴ φανῆ φιλογενῆς τις χεὶρ ἀρωγὸς τῇ κοινότητι ταύτῃ, τὸ μὲν γυναικεῖον φύλον θέλει διαμείνει εἰς τὴν αὐτὴν ἀθλίαν κατάστασιν, σὺν τούτῳ δὲ καὶ οἱ παῖδες μεγάλην ὑποστήσονται ἡθικὴν βλάβην.

Τὸ αὐτὸ αἶσθημα τῆς φιλομουσίας δύναται τις νὰ ἴδῃ καὶ εἰς τοὺς ἀνωτέρους ὄντως παντὸς ἐπαίνου κατοίκους τοῦ παρὰ τὸ *Karapéperτζιν* μικροτάτου χωρίου *Τζιμελι*. Μόλις 25 οἰκογένειαι ἀπαρτίζουσι τὴν κοινότητα ταύτην· ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ ὑπὲρ τῶν Σχολείων αὐτῆς δαπάνη ὑπερβαίνει τὰς 80 λίρας κατ' ἔτος, δι' ἧς διέτηρεῖ ἓνα διδάσκαλον ὅστις παραδίδει καὶ τινὰ Ἑλληνικὰ μαθήματα.

(ἀκολουθεῖ).

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΣΧΟΛΕΙΩΝ.

Ἡ Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία περιέχει 42 ἑκατομμύρια κατοίκων, 60,000 σχολεῖα, 6 ἑκατομμύρια μαθητῶν· δαπάνη ἀναλογοῦσα ἐπὶ ἐνός κατοίκου φρ. 3, 18.

Ἡ Ἀγγλία ἔχει 34 ἑκατομ. κατοίκων, 58,000 σχολεῖα, 3 ἑκατομ. μαθητῶν· δαπάνη ἐπὶ ἐνός κατοίκου φρ. 2.

Ἡ Αὐστρία ἔχει 37 ἑκατομ. κατοίκ. 30,000 σχολεῖα, 3 ἑκατομ. μαθητῶν· δαπάνη ἐπὶ ἐνός κατοίκου φρ. 1, 80.

Ἡ Γαλλία ἔχει 37 ἑκατομ. κατ. 71,000 σχολεῖα, 4,700,000 μαθητῶν· δαπάνη ἐπὶ ἐκάστου κατοίκου φρ. 1, 60.

Ἡ Ἰσπανία ἔχει 47 ἑκατομ. κατ. 20,000 σχολεῖα, 4,600,000 μαθητῶν· δαπάνη ἐπὶ ἐκάστου κατ. φρ. 1, 50.

Ἡ Ἰταλία ἔχει 28 ἑκατομ. κατ., 47,000 σχολεῖα, 4,900,000 μαθητῶν· δαπάνη ἐπὶ ἐκάστου κατ. φρ. 0, 90.

Ἡ Ῥωσία ἔχει 74 ἑκατομ. κατ., 32,000 σχολεῖα, 4,100,000 μαθητῶν· δαπάνη ἐπὶ ἐκάστου κατ. φρ. 0, 30! — Ἴδου εἰθηνὴ παιδεία!

Σουηδία. Ἡ Σουηδία γιγαντιαίας ποιῆται προόδους εἰς τὴν δημοτικὴν παιδείαν. ἔχει 42 διδασκαλεῖα πρὸς μόρφωσιν διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν· ἡ διάρχεια τῶν ἐν αὐτοῖς σπουδῶν εἶναι τετραετής· πλὴν δὲ τούτων ὑπάρχουσιν ἄλλα μικρότερα διδασκαλεῖα πρὸς παρασκευὴν διδασκάλων διὰ τὰ παρὰ τοῖς Σουηδοῖς λεγόμενα μικρὰ σχολεῖα. Κατὰ τὸ παρὸν ὑπάρχουσιν 9,600 διδάσκαλοι. — Ἡ Σουηδία ἔχει 4,300,000 κατ.

B. ΣΚΟΡΑΕΛΗΣ.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ.

Ἐκ τῶν τοῦ I. Γ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

Τραγούδια τοῦ χοροῦ (ὑπορχήματα)

3) Ἡ κακὴ γειτόνισσα.¹

Γειτόνισσα, δαιμόνισσα, κακὴ γειτονοπούλα-ν' ἀμάν.

Μάζευ' τὰ πε-βρ' ἀμάν, ἀμάν

Μάζευ' τὰ περιστέρια σου

Μάζευ' τὰ περιστέρια σου τί ἐρχόνται 'ς τὴν αὐλήν μου-ν' ἀμάν

Μοῦ τρῶνε τὸ-βρ' ἀμάν, ἀμάν-

¹ Τὸ ᾄσμα τοῦτο καὶ τὸ ἐπόμενον τραγουδεῖται εἰς τὸν λεγόμενον ἀρβανίτικον χορόν.

Μοῦ τρώνε τὸ σιτάρι μου.

Μοῦ τρώνε τὸ σιτάρι μου, μοῦ πίνουν τὸ νερό μου-ν' ἀμάν.

Μοῦ πίνουν καὶ 'ς τὰ νύχια τους τὸ χῶμα τῆς ἀλλῆς μου.

Ποῦ 'γὼ τὸ χῶμα χρειάζομαι καὶ τὸ νερό τὸ θέλω

Καὶ τὸ σιτάρι τῶσπουρα γιὰ νὰ καλοφυτρώσῃ.

4) Τῆς χήρας ἡ θυγατέρα.

Γιὰ τὴν καλὴ-Διλπεράκη μου

Γιὰ τὴν καλὴ-νῆ-μας συντροφιά

Διλπέρη, Διλπεράκη

θὰ εἰπῶ 'νὰ τραγουδάκι

Μά εἶμουν καὶ λί-Διλπεράκη μου

Μά εἶμουν καὶ λί-νί-γο ἄρρωστος

Καὶ 'λίγο λαβωμένος

Δὲν τῶλπιζα ὁ καῦμένος.

Μά εἶδε σπαθί-Διλπεράκη μου

Μά εἶδε σπαθί-νί-με 'λάβωσε

Μά εἶδ' ἄρμα τοῦ πολέμου

Δὲν τῶλπιζα ποτέ μου,

Μιὰ λιγερὴ μὲ 'λάβωσε μιᾶς χήρας δυχατέρα (οὔτω)

Ποῦχε τὰ χεῖλῃ κόκκινα, μὲ τὸ βερζὶ βαμμένα

Κ' ἔσκυφα καὶ τὰ φίλησα κ' ἔβάψαν τὰ δικὰ μου

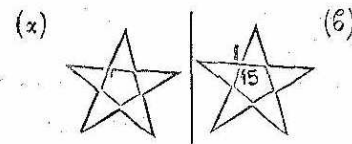
Κ' ἔθαψε τὸ μαντήλι μου τῶρη τὸ καντισμένο.

'Σε τρία ποτάμια τῶπλυνα, κ' ἔβάψαν καὶ τὰ τρία

Κ' ἔθαψ' ἡ ἄκρη τοῦ γιαιλοῦ κ' ἡ μέση τοῦ πελάγου.

Λ Υ Σ Ε Ι Σ.

Τῆς 16ης ἐρωτήσεως.

Καλεῖται κοινῶς τὸ ἀνωτέρω σχῆμα ὑπ' ἄλλων μὲν πεντάλφα, ὑπ' ἄλλων δὲ σφραγίς ἢ πεντάλφα τοῦ Σολομῶντος.

Ποικίλη δ' αὐτοῦ χρῆσις γίνεται ἔτι καὶ νῦν ἐν διαφόροις μέρει τῆς τε ἐλευθέρως καὶ ὑποδούλου Ἑλλάδος. Ἀρκούμεθα νῦν ν' ἀναφέρωμεν ὀλίγα τινα ἐκ τῶν πολλῶν, ἧτοι α) ὅτι χαράσσεται ἐπὶ τῶν ἐπιτομβῶν λίθων.

β') Ἐπὶ τῶν παραγαθίδων (μαγουλήθρων).

γ') Ἐπὶ τοῦ πάσχοντος μέλους ἐξ ἐρυσιπέλατος (ἀνεμοπύρωμα).

δ') Ἐπὶ κεράμου καὶ τίθεται ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ νεκροῦ.

ε') Ἐπὶ τῆς θύρας νεοδημένου οἰκίας.

ς') Χαράσσεται ἐπὶ δένδρου καὶ τοῦτο θεωρεῖται ἀπαίσιον, διότι τὸ δένδρον ἐκεῖνο θὰ ξηρανθῇ.

ζ') Τίθεται ἐπὶ τοῦ στόματος τοῦ τεθνεώτος, κατασκευαζομένη ἐκ κηροῦ.

η') Ἐγγράφεται ἐπὶ χάρτου πρὸς λύτρωσιν τοῦ πάσχοντος ἀπὸ μάγια.

θ') Ὁμοίως ἐπὶ χάρτου, χρησιμεύοντος πρὸς θεραπείαν τοῦ πάσχοντος ἀπὸ θερμῆς (πυρετοῦ) τὸν χάρτην δ' αὐτὸν μάλιστα καίουσιν οἱ πάσχοντες καὶ τὴν κόνιν ρίπτουσιν ἐντὸς ὕδατος, ὕπερ πίνουσι. (γ)

ι') Τίθεται μετ' ἄλλων χαρτίων ἐν τοῖς περιάπτοις (φυλακτηρίοις) διότι δὲν ἔχει δοξασίαν, ὅτι οἱ φέροντες αὐτὴν θὰ ἴναι σιδεροκέφαλοι.

ια) Χρησιμεύει ὡς τύπος διασκεδαστικοῦ παιγνιδίου, ὡς ἡ τρίλιθα ἢ ἡ ἐγγράδα.

(α) Καὶ ἄλλην τινα γωνίαν δύναται τις νὰ λάβῃ ὡς βάσιν, σχηματίζων τὸ ἀνωτέρω σχῆμα διὰ μονοκονδυλίας, τ. ἔ. χωρὶς νὰ διέλθῃ δις ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς ὁ κάλαμος.

(β) Ὑπὸ γεωμετρικὴν ἔποψιν ἐξεταζομένη ἡ πεντάλφα ἢ (πένταλφα) ἦτο κατὰ Πλούταρχον γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «τρίγωνον πεντάγραμμον τὸ δι' ἀλλήλων». Ἐκαλεῖτο δ' ἔτι καὶ «πεντάγραμμον τῶν Πυθαγορείων».

(γ) Τὸ τοιοῦτον ἱαματικὸν (sic) φάρμακον ἐδοκίμασεν ἄκων καὶ ὁ ὑποφαινόμενος παῖς ἔτι ὄν.

ιβ) Ὁσάυτως χρησιμεύει ἐνίοτε καὶ ὡς κέντρον εἰς τὰ κυκλικά σχήματα τῶν ἐπιστροφῶσεων τοῦ ἐδάφους τῶν ἐκκλησιῶν. (δ)

ιγ) Ἐθεωρεῖτο κατὰ (τὸν λεξικογράφον Γαζήν) ὡς σύμβολον τῆς τε ὑγείας καὶ ἰατρικῆς τέχνης καὶ ἴσως ἐκ τούτου φέρουσιν αὐτὸ ὡς μαρτύριον τῆς ἐπιστημονικῆς τῶν ἀξίας καὶ κομπογυαννῆται τινες ἰατροὶ καὶ φαρμακῆμποροι τῶν ἀγυῶν.

Οὐδὲν δ' ἐπιχειροῦμεν νὰ ἐξετάσωμεν, ἐάν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σύμβολον εἴναι κληρονομία προγονική, μεσαιωνική, Ῥωμαϊκή, Ἀραβική, Ἰνδική, Χαλδαϊκὴ ἢ τέλος Ἑβραϊκὴ (ε)

Ἡ ἐάν κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων (οἵτινες προέπεμπον, ὡς γνωστὸν, τοὺς νεκροὺς τῶν δι' ὀβολου), ἀπλοῖκοί τινες ἱερεῖς ἐφοδιάζουσιν αὐτοὺς καὶ σήμερον διὰ τῆς πεντάλφας, λόγῳ παρθμεῶν. (ς)

Οὔτε ἐξετάζομεν, ἐάν ἦναι μασονικὸν σημεῖον (ἐμφαινόμενον ἐν τοῖς διπλώμασιν αὐτῶν) ἢ ἐάν εὐρίσκηται εἰς τε τὸ Ταλμουδ καὶ τὸ Κοράνιον.

Οὔτε διατὶ ἐχράσατο εἰς σφραγίδας δημογεροντιῶν.

Οὔτε ἐάν ἔχη σχέσιν τινὰ πρὸς τὰ τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς ἢ τοὺς ἀστέρους τοῦ στερεώματος.

Οὔτε ἐάν εὐρίσκηται ἐν τῇ καλουμένῃ Σολομωνικῇ, ἥτοι τῇ ἀνυπάρκτῳ καὶ ἀγυρτικῇ τῶν γοήτων βίβλῳ.

Οὔτε ἐάν ἦτο τῷ ὄντι σφραγὶς καὶ παράσημον τοῦ Σολομῶντος, ἢ καὶ ἄλλου τινὸς βασιλέως.

Οὔτε ἐάν ἐκ τοῦ γραφικοῦ «ἐγὼ εἰμι τὸ Ἄλφα καὶ τὸ Ὠμέγα» ἐσχηματίσθη τὸ ἀκατάληπτον αὐτὸ σημεῖον, συνιστάμενον ἐκ πέντε Α.

Οὔτε ἐάν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τριγώνου, τοῦ ἐμβλήματος δηλονότι τῆς τε στερεότητος καὶ ἀκριθείας (ὅπερ καὶ ἐν ἀρχαίοις τέχναις εὐρίσκηται ὡς ἀνάθημα) ἐσχηματίσθη τοιοῦτον συμβολικὸν σχῆμα. (ζ)

Οὔτε ἐάν τινες ἠθέλησαν νὰ διπλασιάσωσιν ἀνεπιτυχῶς τὸ τρίγωνον καὶ κατασκευάσωσι τοιοῦτον σχῆμα πρὸς παράστασιν ἰδέας τινός. (η)

(δ) Ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ὡς καὶ ἐν τῷ ἐνταῦθα Μητροπολιτικῷ ναῷ βλέπει τις τὴν πεντάλφα.

(ε) Τούλάχιστον ἢ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Κοντογόνου ἐκδοθεῖσα Ἑβραϊκὴ ἀρχαιολογία οὐδὲν περὶ τούτου ἀναφέρει.

(ς) Νομίζομεν, ὅτι ἡ Σεβ. Ἱερὰ Σύνοδος πρέπει δι' ἐγκυκλίου ν' ἀπαγορεύσῃ εἰς τοὺς ἐν τισὶ χωρίοις ἱερεῖς, ὅπως μὴ μεταχειρίζωνται καὶ σήμερον ἀκόμη τοιαῦτα ἀκατανόητα καὶ ὄλιως ἄγνωστα αὐτοῖς σύμβολα, ὑποβάλλοντα τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν ἀπαιδεύτων.

(ζ) Ἡ ἐκκλησία παρεδέξατο μόνον τὸ τρίγωνον, ἐν ᾧ ἀπεικονίζεται ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμός.

(η) Διπλασιαζόμενον τὸ τρίγωνον δὲν σχηματίζει τὴν πεντάλφα, ἀλλ' ἄλλο τι σχῆμα.

Ἀπλῶς ἠθέλησαμεν νὰ δώσωμεν μικρὰν τινα νύξιν πρὸς εὐρυτέραν, εἰ δυνατόν, ἔρευναν τοῦ ἀμφιβόλου καὶ ἀχρονολογήτου τούτου ζητήματος, διότι δὲν εἶναι ὀρθόν, ὡς φρονοῦμεν, νὰ εὐρίσκηται τις ἐν ἀγνοίᾳ ἐν τῷ αἰῶνι τῶν φώτων, ἔστω καὶ περὶ τοιούτων ζητημάτων, ἐν ᾧ ὁ σοφὸς εὐρωπαϊός, ὡς ἄλλος ἰχθυόμων, ἐξετάζει πολλάκις καὶ αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα διὰ πολυτόμων συγγραφῶν!

Τέλος ὁ θέλων νὰ πραγματευθῇ ἐκτενέστερον τὸ ζήτημα τοῦτο, δέον νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν του καὶ εἰς τὰ ἐξῆς ζητήματα: α) Ν' ἀνεύρῃ τὴν χρονολογίαν τῆς πεντάλφας β) τὸ ὄνομα τοῦ ἐφευρέτου γ) τὸ αἷτιον τῆς εὐρέσεως δ) τὴν χρονολογίαν τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ σχήματος παρ' ἡμῶν καὶ ε) τὸν κύριον λόγον τῆς χρήσεως, καθ' ὅσον ἡμεῖς, στερούμενοι καταλλήλων βοηθημάτων, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ γράψωμεν πλειότερα.

Τῆς 17ης.

Τάπητα πατεῖ ὑπὸ πόδας. (θ)

Τῆς 18ης.

Τοῦ ἐνιαυτοῦ αἱ ἡμέραι, ὧν αἱ μὲν εἰσι χαρμωσύνων, αἱ δὲ λυπηρῶν ἀναμνήσεων μεσταί. Ἡ καὶ αὐταὶ αἱ νύκτες καὶ ἡμέραι.

Τῆς 19ης.

Ἐχων τις ἐν ὄψει ἢ ἐνθυμούμενος τὸν ἐπόμενον πίνακα,

Στήλη Α'	Στήλη Β'	Στήλη Γ'	Στήλη Δ'	Στήλη Ε'	Στήλη Σ'
1	2	4	8	16	32

εὐκόλως δύναται νὰ εὐρίσκη πάντα προτεινόμενον ἀριθμὸν, ὑπάρχοντα ἐν τῷ προδημοσιευθέντι πίνακι.

Πρὸς εὐρεσιν τοῦ ἐν ταῖς στήλαις Α', Β', Γ' καὶ Σ' περιεχομένου ἀριθμοῦ, οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν νὰ πράξωμεν ἢ νὰ προσθέσωμεν (διὰ τῆς γραφίδος ἢ κατὰ νοῦν) τὸν ἀριθμὸν ἐκάστης στήλης, ἔνθα ἀπαντᾷ ὁ ζητούμενος ἀριθμός.

(θ) Εἰς τοὺς γρίφους, λεξιγρίφους, λογογρίφους κτλ. δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἢ ὀρθογραφία.

Προσθέτοντες λοιπὸν $1 + 2 + 4 + 32$, ἔχομεν ὡς κεφάλαιον τὸν ἀριθμὸν 39, ὅστις εἰς οὐδεμίαν ἄλλην στήλην ὑπάρχει.

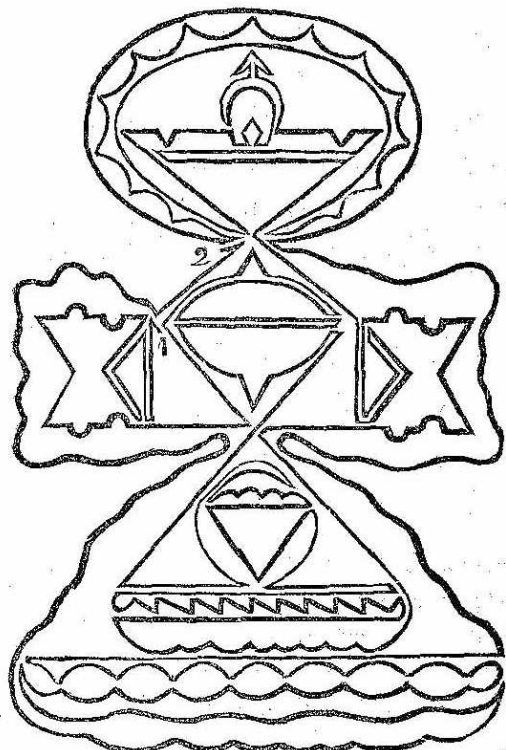
Πρὸς εὗρεσιν τοῦ ἐν τῇ Α' καὶ Γ' στήλῃ ἀπαντωμένου ἀριθμοῦ, προσθέτομεν $1 + 4$ καὶ εὐρίσκομεν τὸν 5.

Ἐάν τις π. χ. προτείνῃ ἀριθμὸν τινα εὐρισκόμενον εἰς ἀπάσας τὰς στήλας τοῦ γνωστοῦ πίνακος, ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν ἀπαντὰς τοὺς ἀνωτέρω ἀριθμοὺς καὶ τῶν 6 στηλῶν καὶ θὰ εὕρωμεν τὸν 63, ὅστις τῷ ὄντι ἀπαντὰ εἰς ἕκαστην ἐν γένει τὰς στήλας τοῦ πίνακος.

Ἄλλοις τις προτείνει τὸν ἐν ταῖς στήλαις Γ', Δ' καὶ Ε' ἀπαντῶντα ἀριθμὸν, ὅστις εἶναι 8 28.

Οὕτω πως βοηθοῦμενοι διὰ τοῦ σημειωθέντος ἀνωτέρω προχείρου πίνακος (σχηματισθέντος ἐκ τοῦ πρώτου πρὸς τ' ἀριστερὰ ἀριθμοῦ τῆς α. σειρᾶς ἐκάστης στήλης τοῦ προδημοσιευθέντος πίνακος), δυνάμεθα ταχέως καὶ ἀπροσκόπτως νὰ εὐρίσκωμεν οἰονδήποτε προτεινόμενον ἀριθμὸν.

Τῆς 20ης. (ι)

(ιζ)

(ι) Οὐδεμία δυστυχῶς λύσις ἐστάλη ἡμῖν.

(ιζ) Καὶ ἐξ ἄλλων σημείων δύναται τις ν' ἀρχίσῃ τὴν λύσιν.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 28 Ἰανουαρίου 1880.

Ν. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ.

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙΝΟΦΑΝΗ.

ἀποσταλέντα εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Συλλόγου.

- 1) Γ. Μαρτινέλλη, Τὰ ἐρωτικά καὶ λόγος πανηγυρικός, ἐν Κερκύρα.
- 2) Πολ. Μυρτίλου, Εὐριπίδου Ἡλέκτρα μετὰ σχολίων, ἐν Κεφαλληνία.
- 3) Σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς ὑπὸ Κ. Α. Παπαζῆ καθηγητοῦ ἐν Χίω.
- 4) Μελέτη ἱστορική καὶ φιλολογική ὑπὸ Π. Κουπιτώρη καθηγητοῦ.
- 5) Κανονισμὸς τοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου «Ὀρφῶς», ἐκδοθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Συλλόγου.
- 6) Διαγωγή τῶν καθηγητῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ἥτοι τὰ κατὰ τὴν ἐπι ὑψηλοῦς δοκιμασίαν τοῦ κ. Ἄρ. Σπαθάκη, καθηγητοῦ ἐν τε τῇ Ῥιζαρίῳ ἐκκλησιαστικῇ σχολῇ καὶ ἐν τῷ Ἄρσακείῳ, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.

ΔΩΡΕΑΙ ΒΙΒΛΙΩΝ

- 1) Τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν παιδῶν, ὑπὸ Ν. Κοντοπούλου (1866) ἀντίτυπα 36.
- 2) Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου πραγματεία περὶ Μουσικῆς, ὑπὸ Ἀνδρονίκου Δημητριάδου Ἀρχιμανδρίτου (1868), ἀντίτυπα 62.
- 3) Σκέψεις περὶ Ἑλλάδος (1863) ἀντίτυπα 10.
- 4) Βιβλία ποικίλης ὕλης » 12, ἀπαντὰ ταῦτα δωρηθέντα τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τοῦ κ. Παναγ. Ἐμμ. Γιαννοπούλου.
- 5) Ἐπινομίς τοῦ Συλλόγου «Μουσῶν» τοῦ 1879, ἀντίτυπα 8, δωρηθέντα ὑπὸ Ν. Ἀναστασίου, ταμίου τοῦ Διδασκ. Συλλόγου.

Γνωστοποιήσεις.

Ἡ κρίσις τοῦ Νικοδημίου ἀγῶνος, ἥτις κατὰ τὰ προηγουμένα ὑπὸ τοῦ Συλλόγου προέβλετο νὰ ἀναγνωσθῇ τῇ 30ῃ π. μηνὸς Ἰανουαρίου, ἀναγνωσθήσεται τῇ 9ῃ Μαρτίου ε. ε., ἡμέρᾳ Κυριακῇ τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἡ ἀναβολὴ αὕτη ἐγένετο τῇ αἰτήσῃ τῶν Κριτῶν τοῦ ἀγῶνος, μὴ δυνηθέντων νὰ συντελέσωσι τὰς ἐκθέσεις των ἐν τῷ ὀρισμένῳ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου χρόνῳ ἕνεκα τῶν πολλῶν εἰς τὸν ἀγῶνα πεμφθέντων πονημάτων.

Συνδρομηταὶ τοῦ Περιοδικοῦ ἐγγράφονται ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ
« Ἑλληνικοῦ Διδακταλικοῦ Συλλόγου » (ἐν τῷ Βασιλειῳ) κατὰ
δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευὴν ἀπὸ τῆς 2ας μέχρι τῆς 5ης
ᾠρας μ. μ.

Ὁ « Πλάτων » ἐκδίδεται κατὰ τὰς ἀρχὰς ἐκάστου μηνός.

Ἐτησία συνδρομὴ αὐτοῦ δραχμαὶ δέκα (10).

Ἐπὶ τῶν σπουδαστῶν ἐν γένει δρ. 6.

Τοῖς ἐταίροις τοῦ Συλλόγου δίδεται δωρεάν.

Οὐδεὶς, μὴ προαποτίσαντι τὴν συνδρομὴν, ἀποστέλλεται ὁ
« Πλάτων. »

Τιμὴ ἐκάστου τεύχους, ζητούμενον ὑπὸ συνδρομητῶν ἢ ὑπὸ
ἐταίρων τοῦ Συλλόγου πρὸς ἀναπλήρωσιν ἄλλου ἀπωλεσθέντος ἢ
καὶ πρὸς συμπλήρωσιν ὀλοκλήρου προηγουμ. τόμου, 60 ἑκατοστὰ
τῆς δραχμῆς.

Οἱ ἀποδεξάμενοι τὰ τρία πρῶτα τεύχη τοῦ Β' ἔτους τοῦ « Πλάτωνος »
συνδρομηταὶ, παρακαλοῦνται νὰ πληρώσωσι τὴν ἐτησίαν συνδρο-
μὴν πρὸς τὸν διευπεραιωτὴν λαμβάνοντες τακτικὴν διπλότυπον
ἀπόδειξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Διδακταλικοῦ Συλλόγου.

Παρακαλοῦνται οἱ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ συνδρομηταὶ ν' ἀποστείλωσι
τὴν συνδρομὴν των εἰς τὸν Σύλλογον δι' οὗ μέσου δύνανται, εἴτε διὰ
γραμματοσήμων, εἴτ' ἄλλως πως.